

**МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО**

Баденкова В. М., Корнієнко І. А.

**Сучасна українська літературна мова:
граматика, словотвір, морфеміка,
морфологія (іменні частини мови)**

Навчально-методичний посібник

Миколаїв
2022

УДК 811.161.2
ББК 81:411.4-923
К 67

Рекомендовано до друку вченою радою Миколаївського
національного університету імені В.О. Сухомлинського
(протокол №19 від 31 травня 2022 року)

Рецензенти:

Зинякова А.А. – канд.філол.наук, доцент кафедри
української філології та міжкультурної комунікації
Чорноморського національного університету імені Петра
Могили;

Грищенко О.В. – канд.філол.наук, доцент кафедри
журналістики та філології, в.о. першого проректора
Приватного закладу вищої освіти «Міжнародний
класичний університет імені Пилипа Орлика».

Баденкова В.М, Корнієнко І.А. Сучасна українська
літературна мова: граматики, словотвір, морфеміка,
морфологія (іменні частини мови): навчально-методичний
посібник. Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомлинського,
2022. 318 с.

ISBN 978-617-534-274-9

Пропонований посібник забезпечує навчально-
методичними матеріалами курс „Сучасна українська
літературна мова”, зокрема розділи граматики „Словотвір”,
„Морфеміка”, „Морфологія”.

Для студентів вищих навчальних закладів, які вивчають
дисципліну „Сучасна українська літературна мова”.

ЗМІСТ

	Стор.
ВСТУП	4
ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОБСЯГ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	8
ТЕМА 1 СЛОВОТВІР. МОРФЕМІКА. ГРАМАТИКА. МОРФОЛОГІЯ	12
ТЕМА 2 ІМЕННИК. ПРИКМЕТНИК. ЧИСЛІВНИК. ЗАЙМЕННИК	30
СХЕМИ СЛОВОТВІРНОГО Й МОРФЕМНОГО АНАЛІЗУ СЛІВ	70
СХЕМИ МОРФОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ ІМЕННИХ ЧАСТИН МОВИ	73
МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ	76
ВАРІАНТИ ЗАВДАНЬ ККР	122
ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ КУРСУ	133
ЗАЛІКОВІ ПИТАННЯ З КУРСУ	152
ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ, ПОВІДОМЛЕНЬ	153
КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ	156
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	160
ДОДАТОК	174

ВСТУП

Навчальний посібник призначений для студентів спеціальності 014.01 Середня освіта (Українська мова і література), що навчаються за кредитно-трансферною системою організації навчального процесу.

Метою викладання дисципліни є формування в студентів мовно-лінгвістичних компетенцій – комплексу лінгвістичних знань про мову як суспільне явище і систему, що охоплює фонетику, лексику, морфологію, синтаксис, стилістику тексту і культуру мовлення та постійно розвивається, вироблення вмінь оперувати лінгвістичними знаннями у професійній та науково-дослідницькій діяльності.

Основними завданнями вивчення дисципліни “Сучасна українська літературна мова” є:

- засвоїти знання, що складають зміст сучасної української літературної мови як науки, усвідомити й запам'ятати систему лінгвістичних понять, оволодіти мовознавчою термінологією;
- усвідомити поняття про нормативність української літературної мови, сприяти ґрунтовному оволодінню орфоепічними, орфографічними, лексичними, граматичними й стилістичними нормами сучасної української літературної мови;
- підвищити рівень культури усного й писемного мовлення студентів;
- виробити в студентів уважне і критичне ставлення до свого мовлення й суспільної мовної практики;
- збагатити лексичний запас новими термінами з фахової підготовки;
- навчитися самостійно працювати з науковою, навчальною, довідковою літературою.

У результаті вивчення даного курсу студент повинен **знати:**

- основні поняття морфеміки, словотвору, граматики й морфології;

- принципи виділення частин мови в сучасній українській мові; ознаки повнозначних і службових частин мови;

- лексичні, морфологічні й синтаксичні особливості кожної з частин мови;

- особливості творення частин мови та їх правопис;

уміти:

- ідентифікувати й кваліфікувати з функціонального погляду всі різновиди морфем (кореневі, префіксальні, суфіксальні, інтерфікси, флексії);

- аналізувати морфемну структуру слова як системно упорядковану єдність його значущих складових частин (морфем і комбінацій морфем), характеризувати типові зміни у морфемній структурі слова (перерозклад – зміну морфемних меж у слові; опрощення – перетворення членованої основи в нечленовану; ускладнення – виділення афіксальних морфем у первісно нечленованих основах; декореляції – заміни функціональної значущості морфем);

- ідентифікувати й визначати лінгвістичну сутність властивих українській мові способів словотворення;

- використовувати в інтерпретації українського словотворення з навчально-розвивальною метою відомості про реальне функціонування таких категорій, як словотвірна парадигма, словотвірне гніздо, словотвірний ланцюжок, словотвірний тип;

- конкретизувати абстрактну суть таких понять, як граMATика, морфологія, граматична система;

- з'ясовувати лінгвістичну природу граматичної форми, граматичного значення, граматичного способу, граматичної категорії;

- аналізувати лінгвістичну й когнітивну природу частин мови; з'ясовувати значення поняття „частина мови”;

- з'ясовувати складну частиномовну природу іменника; зміст понять „відміна”, „парадигма”;

- з'ясовувати лінгвістичну сутність іменникової категорії відмінка; розкривати мотивацію термінологічного позначення відмінків; аналізувати значення відмінкових форм іменника у структурі речення (суб'єктні, об'єктні, означальні, обставинні), характеризувати взаємодію прийменників і відмінкових форм іменника;

- аналізувати лінгвістичну природу прикметника як однієї з чотирьох основних частин мови, з'ясовувати когнітивну сутність ознаки (сукупність ознак) як обов'язкової умови виділення окремого предмета (розмежування однотипних або різних предметів) позамовної дійсності, звертаючи увагу на позначення прикметниками якісних (виділюваних поза відношеннями до інших предметів) і відносних (виділюваних через зв'язки одного предмета з іншим) ознак;

- з'ясовувати засади виділення лексико-граматичного розряду якісних прикметників; мовне відображення градації ознак за допомогою спеціальних форм – ступенів порівняння якісних прикметників;

- з'ясовувати лінгвістичну й когнітивну природу лексико-граматичного розряду відносних прикметників;

- з'ясовувати принципи прикметникової словозміни, репрезентованої відповідними парадигмами, обґрунтовувати чинність початкової форми прикметникової лексичної одиниці – називного відмінка

однини чоловічого роду, характеризувати розрізнення твердої і м'якої груп прикметників;

- обґрунтовувати виділення в системі повнозначних частин мови числівника як окремого лексико-граматичного класу слів з властивою йому специфікою реалізації морфологічних категорій роду, числа й відмінка;

- з'ясовувати розвиток кількісних числівників, представлених структурними розрядами – назвами одиниць першого десятка; одиниць другого десятка, назвами десятків, сотень, дробовими числівниками; пояснювати частиномовну специфіку іменникових числових назв на тлі власне числівників;

- з'ясовувати частиномовну природу займенника, обґрунтовувати засади виділення семантичних розрядів займенника, характеризувати поділ займенників за граматичними ознаками на іменникові, прикметникові, числівникові, прислівникові.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОБСЯГ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Словотвір. Морфеміка. Граматика. Морфологія: Іменні частини мови

Тема 1. Словотвір. Морфеміка. Граматика. Морфологія

Словотвір як учення про мотивацію і творення похідних слів. Твірна основа і словотворчий формант. Словотвірний тип і словотвірне значення. Способи словотвору в сучасній українській мові. Словотвір іменників. Словотвір прикметників. Словотвір дієслів. Словотвір прислівників. Принципи словотвірного аналізу.

Морфеміка як тип мовної одиниці. Морфемний склад слова. Поняття про морфему. Типи морфем в українській мові. Морфи як варіанти морфем. Кореневі й афіксальні морфеми. Словотворчі, формотворчі і словозміні афікси. Поняття нульової морфеми. Основа слова і закінчення. Основні зміни в морфемній будові слова: спрощення, перерозклад, ускладнення. Принципи морфемного аналізу слів.

Грамматика української мови як учення про її морфологічну та синтаксичну будову. Морфологія та синтаксис як розділи граматики. Основні граматичні поняття: граматичне значення, граматична форма, граматична категорія, граматичне значення слова у його відношенні до лексичного. Способи вираження граматичного значення слова граматичною формою слова. Синтетичні й аналітичні форми слів. Граматичні категорії. Системи граматичних категорій в українській мові. Морфологічні, синтаксичні та лексико-граматичні категорії. Поняття графеми.

Морфологія як граматичне вчення про систему форм слова та засоби їх вираження. Поняття про словоформу. Взаємозв'язок між словом і словоформою. Частини мови та принципи їх виділення в українській мові. Повнозначні та службові частини мови. Проблема займенникових слів, нечастиномовні слова – морфеми і слова – речення, ступені й різновиди взаємопереходу частин мови.

Тема 2. Іменник. Прикметник. Числівник. Займенник

Іменник як частина мови. Семантико-граматичні ознаки його виділення. Лексико-граматичні розряди іменників: іменники - власні та загальні назви, назви істот і неістот, конкретні, абстрактні та збірні іменники, іменники з речовинним значенням. Перехід іменників одного розряду до іншого.

Грамматичні категорії іменника. Категорія роду, її значення, морфологічне, синтаксичне та лексичне вираження. Формально-граматичні та значеннєві принципи розподілу іменників за родами. Іменники спільного та подвійного роду. Хитання в роді іменників.

Категорія числа, її значення та граматичні засоби вираження. Іменники, що мають форму тільки однини або форму тільки множини. Категорія відмінка. Відмінкова система сучасної української літературної мови. Кличний відмінок у парадигмі іменника. Основні значення відмінків.

Словозміна іменників. Поняття про парадигму іменників. Повна та неповна парадигма. Принципи поділу іменників на відміни та групи. Характеристика парадигм іменників I, II, III та IV відмін. Розмежування варіантів відмінкових форм. Невідмінювані іменники. Відмінювання іменників *pluraltantum*. Іменники з ознаками прикметникової парадигми. Словотвір іменників.

Прикметник. Поняття про прикметник як частину мови. Специфіка граматичних категорій прикметника. Лексико-граматичні розряди прикметників: якісні, відносні, присвійні. Перехід відносних у якісні, присвійних - у відносні та якісні. Здатність прикметників формувати синонімічні ряди, вступати в антонімічні відношення, розвивати переносні значення.

Короткі та повні прикметники. Стягнені та нестягнені форми повних прикметників. Ступені порівняння як форми якісних прикметників.

Особливості відмінювання та правопису прикметників. Творення і значення вищого та найвищого ступенів порівняння. Аналітичні форми ступенів порівняння.

Відмінювання прикметників твердої та м'якої групи. Проблема кількості відмінюваних грамем прикметника. Словотвір прикметників якісних, відносних, присвійних. Творення прикметників від географічних назв. Прикметники, утворені складанням основ, їх правопис. Перехід прикметників у іменники.

Числівник. Проблема частиномовної природи числівника.. Розмежування числівників та інших слів з кількісним значенням. Числівник як частиномовна морфологічна периферія. Специфіка вияву граматичних категорій числівника. Функціональні розряди числівників: власне-якісні, збірні, дробові, неозначено-кількісні. Особливості їх вживання. Питання про порядкові числівники. Структурні типи числівників: прості, складні та складені. Відмінювання різних розрядів числівників. Аналіз специфіки парадигм кількісних числівників у сучасній українській літературній мові. Синтаксичні функції числівників.

Займенник. Займенникові слова в системі частин мови. Співвідношення займенників за значенням,

морфологічними ознаками та синтаксичною роллю в реченні з іншими частинами мови - іменниками, прикметниками, числівниками.

Лексико-граматичні розряди займенників. Граматичні категорії займенників. Специфічні випадки функціонування займенників. Явище прономіналізації. Словотвірні характеристики займенників. Словозміна.

ТЕМА 1
СЛОВОТВІР. МОРФЕМІКА. ГРАМАТИКА.
МОРФОЛОГІЯ

Орієнтовний лекційний матеріал
Тема: Словотворення і словотвір

План

1. Поняття про словотворення і словотвір. Функції словотворення. Місце словотвору в системі наук про мову.
2. Словотвірні ресурси української мови.
3. Твірна база, твірна основа і словотворчі засоби. Поняття про формант. Типи формантів.
4. Структура системи синхронного словотворення: словотвірна мотивація, словотвірний тип, словотвірна структура, словотвірна модель і категорія, словотвірне правило і значення, словотвірний ланцюг, словотвірне гніздо, словотвірна парадигма й такт.
5. Способи словотворення в сучасній українській мові.
6. Словотвірний аналіз слова.

Література

1. Городенська К.Г., Кравченко М.В. Словотвірна структура слова. – К., 1981.
2. Горпинич В.О. Українська словотвірна дериватологія: Навч.посібник. – ДДУ, 1998.
3. Горпинич В.О. Будова слова і словотвір. – К., 1977.
4. Горбачук В.Т. Основа слова // УМЛШ. – 1988. – № 6.
5. Карпенко Ю.О. Синхронічна сутність лексико-семантичного способу словотвору // Мовознавство. – 1992. – № 4.

6. Клименко Н.Ф. Система афіксального словотворення сучасної української мови. – К., 1973.
7. Ковалик І.І. Вчення про словотвір. – Львів, 1961.
8. Ковалик І.І. Основні проблеми вчення про словотвір // УМЛШ. – 1970. – № 10.
9. Пінчук О.Ф. До питання про словотвірне значення // Мовознавство. – 1975. – № 6.
10. Сікорська З.С. Способи словотворення // УМЛШ. – 1978. – № 11.

Контрольні запитання:

1. У чому полягає зв'язок словотвору з лексикологією, морфологією та морфемологією?
2. Яку морфему слід називати формантом?
3. Чим твірне слово відрізняється від твірної основи?
Що може виступати твірною базою слів?
4. Чи слід отожднювати поняття „словотвірний тип” і „словотвірна модель”? Чому?
5. У чому сутність неморфологічних способів словотворення?

Ключові слова: словотвір, словотворення, твірна база, твірна основа, словотворчі засоби, формант, словотвірний тип, словотвірний ряд, словотвірне гніздо, способи словотворення.

Тема: Морфеміка і морфемологія

План

1. Поняття про морфеміку і морфемологію. Їх місце в системі інших розділів мовознавства та словотвірної дериватології.
2. Морф і морфема, їх найсуттєвіші ознаки. Різновиди морфів. Аломорфи і варіанти морфеми.

3. Класифікація морфем (морфів) за місцем у слові; за значенням; за структурою; за продуктивністю; за походженням; за вживаністю.
4. Функції, семантика і структура афіксів.
5. Поняття про основу слова. Типи основ.
6. Історичні зміни у структурі слова.

Література

1. Див. літературу в загальному списку джерел.
2. Білоусенко П.І. Історія суфіксальної системи українського іменника. – К., 1993.
3. Безпояско О.К., Городенська К.Г. Морфеміка української мови. – К., 1987.
4. Карпіловська Є.А. Суфіксальна підсистема сучасної української літературної мови: будова та реалізація. – К., 1999.
5. Клименко Н.Ф., Карпіловська Є.А. Морфемно-словотвірний фонд української мови як дослідницька та інформаційно-довідкова система // Мовознавство. – 1990. – № 6.
6. Клименко Н.Ф., Карпіловська Є.А. Словотвірна морфеміка сучасної української літературної мови. – К., 1998.

Контрольні запитання:

1. Чому морфемологію традиційно відносять до словотвору?
2. У чому полягає різниця між морфом і морфемою?
3. Як класифікуються морфи за значенням?
4. Яку функцію виконує інтерфікс?
5. Чим похідна основа відрізняється від непохідної?
6. У чому полягає різниця між опрощенням і перерозкладом?

Ключові слова: морфеміка, морфемологія, морфема, морф, аломорф, варіант морфеми, афікс, основа слова, опрощення, ускладнення, перерозклад.

Орієнтовні практичні заняття
Тема: Словотвір сучасної української мови
План

1. Поняття про словотвір і словотворення. Зв'язок словотвору з іншими розділами мови. Предмет, завдання і функції словотвору.
2. Словотвірні ресурси української мови. Твірна база, твірна основа і словотворчі засоби. Поняття про формант. Типи формантів, будова й засоби вираження.
3. Структура системи синхронного словотворення: словотвірна мотивація, словотвірний тип, словотвірна структура, словотвірна модель і категорія, словотвірне правило і значення, словотвірний ланцюг, словотвірне гніздо, словотвірна парадигма і такт.
4. Способи словотворення в сучасній українській мові.
5. Словотвірний аналіз слова.

Знати: основні поняття, пов'язані зі словотвором і словотворенням.

Уміти: визначати твірну базу, твірну основу і формант похідного слова; встановлювати приналежність слова до одного словотвірного типу; будувати словотвірне гніздо і ланцюги; визначати спосіб творення слова; виконувати словотвірний аналіз слова.

Завдання:

1. Виконати вправи № № 161, 162, 167, 191, 193.
2. Законспектувати статті:
- Ковалик І.І. Основні проблеми вчення про словотвір // УМЛШ. – 1970. – № 10.

- Каспиришин З.О. Складні випадки словотвірного аналізу // УМЛШ. – 1989. – № 11. – С. 53-58.

3. Уміти давати зв'язні відповіді на питання плану заняття.

**Вправи виконуються за підручником: Плющ М.Я. та ін. Сучасна українська літературна мова: Зб.вправ: Навч.посібник / М.Я.Плющ, О.І.Леута, Н.П.Гальона. – К.: Вища шк., 2003. – 287 с.*

Література

1. Білоусенко П.І. Історія суфіксальної системи українського іменника. – К., 1993.
2. Городенська К.Г., Кравченко М.В. Словотвірна структура слова. – К., 1981.
3. Горпинич В.О. Українська словотвірна дериватологія: Навч.посібник. – ДДУ, 1998.
4. Горпинич В.О. Будова слова і словотвір. – К., 1977.
5. Горбачук В.Т. Основа слова // УМЛШ. – 1988. – № 6.
6. Карпенко Ю.О. Синхронічна сутність лексико-семантичного способу словотвору // Мовознавство. – 1992. – № 4.
7. Карпіловська Є.А. Суфіксальна підсистема сучасної української літературної мови: будова та реалізація. – К., 1999.
8. Клименко Н.Ф., Карпіловська Є.А. Морфемно-словотвірний фонд української мови як дослідницька та інформаційно-довідкова система // Мовознавство. – 1990. – № 6.
9. Клименко Н.Ф. Система афіксального словотворення сучасної української мови. – К., 1973.
10. Ковалик І.І. Вчення про словотвір. – Львів, 1961.

11. Ковалик І.І. Основні проблеми вчення про словотвір // УМЛШ. – 1970. – № 10.
12. Пінчук О.Ф. До питання про словотвірне значення // Мовознавство. – 1975. – № 6.
13. Сікорська З.С. Способи словотворення // УМЛШ. – 1978. – № 11.

Тема: Морфеміка і морфемологія

План

1. Поняття про морфеміку і морфемологію. Їх місце в системі інших розділів мовознавства та словотвірної дериватології.
2. Морф і морфема, їх найсуттєвіші ознаки. Різновиди морфів. Аломорфи і варіанти морфеми.
3. Класифікація морфем (морфів) за місцем у слові; за значенням; за структурою; за продуктивністю; за походженням; за вживаністю.
7. Функції, семантика і структура афіксів.
8. Поняття про основу слова. Типи основ.
9. Історичні зміни у структурі слова.

Знати: основні поняття, пов'язані з морфемікою і морфемологією.

Уміти: виділяти морф і морфему; характеризувати афікси й основу слова; визначати історичні зміни у структурі слова; виконувати морфемний аналіз слова.

Завдання:

1. Виконати вправи № № 148, 150, 152, 157.
2. Підібрати уривок віршованого твору з творчості українських поетів, із якого виконати морфемний аналіз 10 слів на вибір.
3. Уміти давати зв'язні відповіді на питання плану заняття.

Література

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г. Морфеміка української мови. – К., 1987.
2. Горпинич В.О. Українська словотвірна дериватологія: Навч. посібник. – ДДУ, 1998.
3. Горпинич В.О. Будова слова і словотвір. – К., 1977.
4. Горбачук В.Т. Основа слова // УМЛШ. – 1988. – № 6.
5. Клименко Н.Ф., Карпіловська Є.А. Морфемно-словотвірний фонд української мови як дослідницька та інформаційно-довідкова система // Мовознавство. – 1990. – № 6.
6. Клименко Н.Ф., Карпіловська Є.А. Словотвірна морфеміка сучасної української літературної мови. – К., 1998.

Лабораторне заняття

Тема: Словотвірний і морфемний аналіз слів

Знати: схеми словотвірного і морфемного аналізу слів.

Уміти: виконувати словотвірний і морфемний аналіз слів.

Завдання:

Виписати уривок із твору художньої літератури (не менше, ніж на 100 слів), з якого виконати словотвірний аналіз 5 слів і морфемний аналіз 5 слів на вибір.

Самостійна робота

Тема: Словотвір і морфеміка

Завдання:

Підготувати письмово 1 проблемне питання, пов'язане з темою, і свою відповідь на нього.

Рекомендовані питання:

1. Словотвір у системі інших розділів сучасної української мови.
2. Вивчення словотвору у школі.
3. Словотвірні ресурси сучасної української мови.

4. Форманти та їх типологія.
 5. Сучасні підходи до визначення способів словотворення в українській мові.
 6. Лексико-семантичне словотворення в сучасній українській мові.
 7. Особливості морфолого-синтаксичного словотворення в сучасній українській мові.
 8. Сутність лексико-синтаксичного способу творення слів в сучасній українській мові.
 9. Походження суфіксів.
 10. Походження префіксів.
 11. Твірна база сучасних слів в сучасній українській мові.
 12. Основні поняття словотвору.
- * Див. рекомендовану літературу у загальному списку джерел.
2. Укласти тези 2 монографій на вибір:
 1. Плющ М.Я. Словотворення та вивчення його в школі. – К., 1985.
 2. Білоусенко П.І. Історія суфіксальної системи українського іменника. – К., 1993.
 3. Безпояско О.К., Городенська К.Г. Морфеміка української мови. – К., 1987.
 4. Карпіловська Є.А. Суфіксальна підсистема сучасної української літературної мови: будова та реалізація. – К., 1999.
 5. Клименко Н.Ф., Карпіловська Є.А. Словотвірна морфеміка сучасної української літературної мови. – К., 1998.

Тема 2

Граматика і морфологія сучасної української літературної мови

Орієнтовний лекційний матеріал

Тема: Граматика української мови. Основні поняття граматики

План

1. Предмет і завдання граматики. Зв'язок з іншими мовними рівнями. Основні поняття граматики.
2. Граматичне значення слова. Співвідношення лексичного і граматичного значення у слові. Засоби вираження граматичних значень.
3. Граматична форма. Типи граматичних форм. Поняття морфологічної парадигми.
4. Граматична категорія. Класифікація граматичних категорій.
5. Історія вчення про граматику.

Література

1. Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Граматика української мови. Морфологія. – К, 1993.
2. Безпояско О.К. Іменні граматичні категорії (функціональний аналіз) – К., 1991.
3. Бондарко А.В. Теория морфологических категорий. – М., 1976.
4. Вихованець І.Р. У світі граматики. – К., 1987
5. Кучеренко І.К. Теоретичні питання граматики української мови. Морфологія. – К., 1981.

Контрольні запитання:

1. У яких значеннях слід уживати термін „граматика”?
2. Чим граматичне значення слова відрізняється від лексичного?

3. Чим граматична форма відрізняється від граматичного значення?

Ключові слова: граматика, граматичне значення, граматична форма, граматична категорія, морфологічна парадигма

Тема: Морфологія сучасної української мови.

Частини мови

План

1. Предмет морфології. Морфологічні одиниці.
2. Поняття про частини мови. Принципи класифікації частин мови.
3. Система частин мови за В.В.Виноградовим.
4. Питання про частини мови у сучасному мовознавстві.
5. До історії питання про частини мови.

Література

1. Безпояско О.К. Іменні граматичні категорії (функціональний аналіз) – К., 1991.
2. Бондарко А.В. Теория морфологических категорий. – М., 1976.
3. Ващенко В.С. Явища переходу в системі частин мови // УМЛШ. – 1953. – № 6.
4. Вихованець І.Р. У світі граматики. – К., 1987
5. Вихованець І.Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті.–К., 1988.
6. Жовтобрюх М.А. Система частин мови в українській лінгвістичній традиції // Мовознавство. – 1993. – № 3.
7. Карпенко Ю.О. Ще раз про критерії виділення частин мови // Мовознавство. – 2001. – № 3.
8. Кучеренко І.К. Теоретичні питання граматики української мови. Морфологія. – К., 1981.
9. Шкільник М.М. Проблемний підхід до вивчення частин мови. – К., 1986.

Контрольні запитання:

1. Які завдання виконує морфологія?
2. Скільки частин мови виділяють у традиційному мовознавстві?
3. Які існують принципи класифікації частин мови?
4. Яка класифікує частини мови В.В.Виноградов?

Ключові слова: морфологія, словоформа, частини мови, службові частини мови, самостійні частини мови

Самостійна робота

Тема: Актуальні питання граматики і морфології сучасної української мови

Завдання:

Обрати тему реферату для виступу на практичному занятті № 3, відібрати й проаналізувати наукову літературу з проблеми для його написання.

Орієнтовні практичні заняття

Тема: Граматика і морфологія сучасної української мови

План

1. Предмет і завдання граматики. Морфологія як окремий розділ граматики. Основні поняття граматики: грамема, граматичне значення, граматична форма, граматична категорія, морфологічна парадигма.
2. Граматичне значення слова. Співвідношення лексичного і граматичного значення у слові. Засоби вираження граматичного значення в українській мові.
3. Граматична форма. Типи граматичних форм. Поняття словозміни й морфологічної парадигми.
4. Граматична категорія. Лексико-граматична й морфологічна категорії.

5. Поняття про частини мови. Гомогенна (за одним критерієм) та гетерогенна (за кількома критеріями) класифікація мовних одиниць за частинами мови.
6. Засади традиційної класифікації: морфологічний, синтаксичний і лексико-семантичний принципи.
7. Класифікація частин мови у сучасній лінгвістичній теорії.
8. Перехідні явища в системі частин мови.

Знати: основні поняття, пов'язані із загальними питаннями граматики і морфології сучасної української мови.

Уміти: розрізняти граматичне значення, граматичні категорії і граматичні форми; класифікувати мовні одиниці за частинами мови; характеризувати різні підходи до виділення частин мови й перехідні явища в їх системі; реферативно викладати проблемний матеріал.

Завдання:

1. Уміти давати зв'язні відповіді на пропоновані питання:
 1. Що спільного й відмінного між лексичним і граматичним значенням слова?
 2. Які слова виражають лише граматичне значення?
 3. Чи може одна і та ж граматична форма виражати різні граматичні значення? Чи може одне й те ж граматичне значення виражатися різними граматичними формами?
 4. За допомогою яких мовних засобів виражаються граматичні значення? Наведіть приклади.
 5. Що таке парадигма? Які бувають парадигми?

6. Який внесок В.В.Виноградова та І.К.Кучеренка у розвиток теорії частин мови?
7. Доведіть правомірність поділу частин мови на повнозначні й неповнозначні. Обґрунтуйте лінгвістичний статус службових частин мови.
8. Яку систему частин мови розглядає шкільна граматики?
2. Написати реферат на одну із запропонованих тем і підготуватися до його публічного захисту:
 1. Місце морфології у сув'язі інших наукових дисциплін.
 2. Морфологічна парадигма.
 3. Граматики як розділ мовознавства.
 4. Граматичні категорії. Типи морфологічних категорій.
 5. Засади традиційної класифікації частин мови.
 6. Способи й засоби вираження граматичних значень.
 7. Лексичне і граматичне значення слова.
 8. З історії вивчення частин мови.
 9. Класифікація частин мови у сучасній лінгвістичній теорії.
 10. Система частин мови у шкільній граматиці.
 11. Історія вчення про граматику.
 12. Питання про частини мови у сучасному українському мовознавстві.

Література

1. Безпояско О.К. Іменні граматичні категорії (функціональний аналіз) – К., 1991.
2. Бондарко А.В. Теория морфологических категорий. – М., 1976.
3. Ващенко В.С. Явища переходу в системі частин мови // УМЛШ. – 1953. – № 6.

4. Вихованець І.Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. – К., 1988.
5. Вихованець І.Р. У світі граматики. – К., 1987.
6. Жовтобрюх М.А. Система частин мови в українській лінгвістичній традиції // Мовознавство. – 1993. – № 3.
7. Карпенко Ю.О. Ще раз про критерії виділення частин мови // Мовознавство. – 2001. – № 3.
8. Кучеренко І.К. Теоретичні питання граматики української мови. Морфологія. – К., 1981.
9. Шкільник М.М. Проблемний підхід до вивчення частин мови. – К., 1986.

Тема: Граматика (підсумкове)

Контрольна робота

Знати: матеріал теми модуля; схеми морфемного і словотвірного аналізу слів.

Уміти: відповідати на тестові питання з теми; виконувати морфемний і словотвірний аналіз слів.

Завдання:

Повторити матеріал теми для написання контрольної роботи

КОНТРОЛЬНА РОБОТА

Тема: Словотвір. Морфеміка. Граматика.

Морфологія

Варіант 1

Тестові завдання

1. Похідну основу мають слова

- а) зимовий, власник;
- б) дощ, берег;
- в) стіл, трава.

2. Слово *розщедритися* складається з

- а) п'яти морфем;

б) чотирьох морфем;

в) трьох морфем.

3. Опрощення відбулося у слові

а) живіт;

б) книжка;

в) лісник.

4. Усі слова належать до одного словотвірного типу у варіанті

а) націоналіст, національний, націоналістичний;

б) поляк, дивак, рибак;

в) болгарин, татарин, грузин.

5. Яке слово утворилося суфіксальним способом?

а) вчорашній;

б) приїхати;

в) листоноша.

6. Зв'язками між словами, що виражаються формальними засобами й відображають стосунки між фактами дійсності, є:

а) граматичне значення;

б) граматична форма;

в) граматична категорія;

г) морфологічна парадигма;

д) лексичне значення.

7. Упорядкована сукупність граматичних форм слова називається

а) граматичною категорією;

б) морфологією;

в) граматичним значенням;

г) парадигмою;

д) граматикою.

8. Традиційною в українському мовознавстві є класифікація частин мови на:

а) повнозначні, службові і вигук;

б) повнозначні і службові;

- в) повнозначні і неповнозначні;
- г) самостійні і несамостійні;
- д) морфологічні і неморфологічні.

9. Скільки частин мови виділив В.В.Виноградов?

- а) 5;
- б) 7;
- в) 10;
- г) 8;
- д) 3.

10. Першим висунув принцип семантичної класифікації частин мови

- а) В.В.Виноградов;
- б) Л.В.Щерба;
- в) О.О.Потебня;
- г) О.О.Шахматов;
- д) П.Ф.Фортунатов.

Практичні завдання

1. Виконати морфемний аналіз слів *безкультурний, усміхатись, чорнобривці*.
2. Виконати словотвірний аналіз слів *відпочинок, листоноша, приручити*.

Варіант 2

1. Непохідну основу мають слова

- а) зима, лісник;
- б) сестра, м'ячик;
- в) дощ, трава.

2. З шести морфем складається слово

- а) пречудовий;
- б) осміхатися;
- в) приручити.

3. Ускладнення відбулося у слові

- а) глобус;
- б) аптекар;

в) весна.

4. Суфіксально-префіксальним способом утворилося слово

а) веселитися;

б) осміхатися;

в) приручити.

5. Усі слова належать до одного словотвірного ряду у варіанті

а) соціаліст, комуніст, федераліст;

б) сенат, сенатор, сенаторство;

в) співець, молодець, горобець.

6. Найголовнішою диференціальною ознакою самостійних і службових слів є

а) відсутність чи наявність у слові лексичного значення;

б) функція головного чи другорядного члена речення;

в) здатність чи нездатність слова бути членом речення або стати реченням;

г) відсутність чи наявність у слові граматичного значення;

д) здатність чи нездатність слова відмінюватись.

7. Найвищим рівнем абстракції й узагальнення характеризується

а) граматична категорія;

б) граматичне значення;

в) граматична форма;

г) морфологічна парадигма;

д) жоден з цих термінів.

8. На думку В.В.Виноградова, за межами частин мови перебувають:

а) іменники;

б) дієслова;

в) лише вигуки;

г) модальні слова, частки мови і вигуки;

д) прислівники і слова категорії стану.

9. Сучасна традиція граматики виділяє:

- а) 10 частин мови;
- б) 8 частин мови;
- в) 9 частин мови;
- г) 7 частин мови;
- д) 12 частин мови.

10. Найдетальніше морфологічну класифікацію частин мови опрацював

- а) В.В.Виноградов;
- б) П.Ф.Фортунатов;
- в) Л.В.Щерба;
- г) М.В.Ломоносов;
- д) О.О.Шахматов.

Практичні завдання

1. Виконати морфемний аналіз слів ***надлишковий, доброзичливість, одружитися.***
2. Виконати словотвірний аналіз слів ***виліт, заспівати, лісостеповий.***

ТЕМА 2
ІМЕННИК. ПРИКМЕТНИК. ЧИСЛІВНИК.
ЗАЙМЕННИК

Тема 3

Загальна характеристика й лексико-граматичні
розряди іменника

Орієнтовний лекційний матеріал

Тема: Загальна характеристика й лексико-
граматичні розряди іменника

План

1. Іменник як частина мови: визначення, семантичні ознаки, морфологічні категорії, синтаксична роль і словотвірні особливості.
2. Лексико-граматичні розряди іменників і граматичні показники в межах кожного з розрядів:
 - 1) конкретні й абстрактні;
 - 2) власні й загальні;
 - 3) предметні й речовинні;
 - 4) збірні та одиничні.
2. Категорія істоти/неістоти як категорія понятійна.

Література

1. Горяний В.Д. Визначення синтаксичної ролі іменника // УМЛШ. – 1968. – № 2. – С. 52-55.
2. Карпенко Ю.О. Теоретичні засади розмежування власних і загальних назв // Мовознавство. – 1975. – № 4. – С. 46-51.
3. Леонова М.В. Загальне лексичне і граматичне значення іменника // УМЛШ. – 1971. – № 7.
4. Леонова М.В. Система семантичних категорій іменника // УМЛШ. – 1980. – № 12.
5. Матвіяс І.І. Іменник в українській мові. – К., 1974.

6. Мацьків П.В. Наголос і морфемна структура іменника // Мовознавство. – 1994. – № 1. – С. 34-40.
7. Пентиліук М.І. Загальне поняття про іменник // УМЛШ. – 1969. – № 12. – С. 71-78.
8. Томіліна Г.Я. Семантичні та структурно-граматичні особливості збірних іменників // УМЛШ. – 1971. – № 4.

Контрольні запитання:

1. На основі яких ознак іменник виділено в окрему самостійну частину мови?
2. У чому полягають особливості речовинних іменників?
3. Чим збірні іменники відрізняються від іменників зі значенням сукупності типу „народ”, „рота”, „група”?
4. Чи слід вважати назви істот і неістот лексико-граматичним розрядом?
5. У чому полягають граматичні особливості абстрактних іменників?

Ключові слова: іменник, лексико-граматичні розряди, власні й загальні іменники, конкретні й абстрактні іменники, речовинні іменники, збірні іменники, одиничні іменники, істоти, неістоти.

Практичне заняття

Тема: Загальна характеристика й лексико-граматичні розряди іменника

План

1. Іменник як частина мови: визначення, семантичні ознаки, морфологічні категорії, синтаксична роль і словотвірні особливості.
2. Лексико-граматичні розряди іменників і граматичні показники в межах кожного з розрядів: конкретні й абстрактні;

назви істот і неістот;
власні й загальні;
речовинні;
збірні та одиничні.

3. Спірне питання про категорію істоти/неістоти.

Знати: основні поняття, пов'язані з іменником.

Уміти: характеризувати семантичні, морфологічні, словотвірні й синтаксичні особливості іменників; визначати лексико-граматичні розряди іменників.

Завдання:

1. Виконати вправи № № 197, 198, 199, 200, 201.
2. Уміти давати зв'язні відповіді на питання плану заняття.
3. Підготувати конспект матеріалу на тему „Словотвір іменників” за рекомендованою літературою:
 - А.П.Грищенко, Л.І.Мацько, М.Я.Плющ та ін.; За ред. А.П.Грищенка. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К.: Вища шк., 1997. – С.275-286.;
 - Плющ М.Я. Граматика української мови: У 2 ч. Ч. 1. Морфеміка. Словотвір. Морфологія: Підручник. – К.: Вища шк., 2005. – С.34-55.

* *Вправи виконуються за підручником Сучасна українська літературна мова: Збірник вправ: Навч.посіб. / М.Я.Плющ, О.І.Леута, Н.П.Гальона. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К.: Вища шк., 2003. – 287 с.*

Література

1. Вакула Г.Г. Категорія істот і категорія неістот в українській мові // УМЛШ. – 1965. – № 6. – С. 19-25.
2. Горяний В.Д. Визначення синтаксичної ролі іменника // УМЛШ. – 1968. – № 2. – С. 52-55.

3. Карпенко Ю.О. Теоретичні засади розмежування власних і загальних назв // Мовознавство. – 1975. – № 4. – С. 46-51.
4. Леонова М.В. Загальне лексичне і граматичне значення іменника // УМЛШ. – 1971. – № 7.
5. Леонова М.В. Система семантичних категорій іменника // УМЛШ. – 1980. – № 12.
6. Матвіяс І.І. Іменник в українській мові. – К., 1974.
7. Мацьків П.В. Наголос і морфемна структура іменника // Мовознавство. – 1994. – № 1. – С. 34-40.
8. Пентилюк М.І. Загальне поняття про іменник // УМЛШ. – 1969. – № 12. – С. 71-78.
9. Томіліна Г.Я. Семантичні та структурно-граматичні особливості збірних іменників // УМЛШ. – 1971. – № 4.

Самостійна робота

Тема: Іменник як частина мови

1. Скласти тези монографії: Матвіяс І.Г. Іменник в українській мові. – К.: Рад.шк., 1974. – 170 с.
2. Опрацювати 3 статті на вибір (стислий конспект):
 - Вакула Г.Г. Категорія істот і категорія неістот в українській мові // Укр.мова і література в школі. – 1965. – № 6. – С.19-25.
 - Горяний В.Д. Визначення синтаксичної ролі іменника // УМЛШ. – 1968. – № 2. – С. 52-55.
 - Карпенко Ю.О. Теоретичні засади розмежування власних і загальних назв // Мовознавство. – 1975. – № 4. – С.46-51.
 - Леонова М.В. Загальне лексичне і граматичне значення іменника // Укр.мова і література в школі. – 1971. – № 7.

- Мацьків П.В. Наголос і морфемна структура іменника // Мовознавство. – 1994. – № 1. – С.34-40.
- Томіліна Г.Я. Семантичні та структурно-граматичні особливості збірних іменників // УМЛШ. – 1971. – № 4.

Тема 4

Морфологічні категорії роду, числа і відмінка іменника. Поділ на відміни і групи. Морфологічний аналіз

Орієнтовний лекційний матеріал

Тема: Морфологічні категорії іменника. Поділ на відміни і групи

План

1. Поняття морфологічної категорії.
2. Категорія роду як елемент значення іменника. Поділ іменників за родами. Засоби вираження категорії роду.
3. Визначення категорії числа, її граматичні ознаки. Однинні і множинні іменники.
4. Категорія відмінка в системі іменних граматичних категорій. Система відмінків в українській мові. Значення відмінків.
5. Невідмінювані іменники в українській мові. Особливості відмінювання аббревіатур та множинних іменників.

Література

1. Безпояско О.К. Зони перехідності в граматичній категорії числа іменника // Мовознавство. – 1995. – № 2-3. – С. 9-12.
2. Безпояско О.К. Іменні граматичні категорії (функціональний аналіз). – К.: Наук.думка, 1991.

3. Вихованець І.Р. Дві версії про місцевий відмінок // Мовознавство. – 1994. – № 1. – С. 25-30.
4. Вихованець І.Р. Система відмінків української мови. – К., 1987.
5. Дудик П.С. Про родові та відмінкові форми деяких іменників // УМЛШ. – 1965. – № 10. – С. 24-27.
6. Загнітко А.П. Диференціація невідмінюваних іменників за родами в українській мові // Укр.мовознавство. – 1985. – Вип. 13. – С. 89-94.
7. Загнітко А.П. Категорія роду в системі граматичних категорій іменника // Мовознавство. – № 2. – С. 62-67.
8. Загнітко А.П. Функції граматичних форм роду іменників // УМЛШ. – 1990. – № 6. – С. 50-54.
9. Карпенко Ю.О. Друга відміна іменників // УМЛШ. – 1984. – № 11. – С. 29-34.
10. Карпенко Ю.О., Фашенко М.М. Третя відміна іменників // УМЛШ. – 1974. – № 11.
11. Карпенко Ю.О. Четверта відміна іменників // УМЛШ. – 1972. – № 10.
12. Матвіяс І.І. Іменник в українській мові. – К., 1974.
13. Плющ М.Я. Значення відмінкових форм іменника // УМЛШ. – 1970. – № 14.
14. Самійленко С.П. Типи відмін іменників в українській мові та провідні фактори їх становлення // Мовознавство. – 1977. – № 1.
15. Скаб М.С. Кличний відмінок та його синтаксичні функції // УМЛШ. – 1990. – № 1. – С. 64-66.

16. Чернецький В.К. Лексико-семантичні групи множинних іменників // УМЛШ. – 1971. – № 4.

Контрольні запитання:

1. З яких грамам складається категорія роду іменника?
2. Які іменники відносяться до так званого „парного” роду?
3. Які іменники традиційно відносять до „спільного” роду?
4. Чим множинні іменники відрізняються від тих, що мають форму лише однини?
5. Яку синтаксичну функцію виконує кличний відмінок?
6. Які відміни іменника діляться на групи?
7. Які особливості відмінювання іменників ІУ відміни?

Ключові слова: морфологічна категорія, категорія істоти/неістоти, категорія роду, категорія числа, категорія відмінка, відміни іменників, невідмінювані іменники

Орієнтовні практичні заняття

Тема: Категорії роду і числа іменника

План

1. Рід як граматична категорія. Категорія роду як елемент значення іменника. Значення категорії роду і способи її вираження. Поділ іменників за родами (морфологічні, синтаксичні, лексичні й ін. засоби вираження).
2. Іменники „спільного” роду. Зміст понять „парний рід”, „спільний рід”.
3. Родова диференціація невідмінюваних іменників. Рід аббревіатур. Читання у значенні роду. Відсутність роду в множинних іменниках.

4. Визначення категорії числа, її граматичні ознаки. Іменники, що вживаються у формах обох чисел.
5. Специфіка числа у назвах осіб, власних назвах, іменниках іншомовного походження з морфологічно невираженим числом.
6. Однинні іменники, суть їх значень. Основні групи однинних іменників.
7. Множинні іменники, їх семантичні групи та граматичні ознаки.

Знати: основні поняття, пов'язані з категоріями роду і числа іменників.

Уміти: класифікувати іменники за родами, визначати рід відмінюваних і невідмінюваних іменників, аббревіатур; змінювати іменники за числами, визначати число іменників; розрізняти однинні й множинні іменники.

Завдання:

1. Виконати вправи № № 203, 204, 208, 210, 212, 214.
2. Уміти давати зв'язні відповіді на питання плану заняття.
3. Виписати зі словника 6-10 слів, спільних для української і російської мов, які різняться лише родовою приналежністю (як напр: собака – в укр. мові чол.роду, а в рос. мові – жіночого).

Література

1. Безпояско О.К. Іменні граматичні категорії (функціональний аналіз). – К.: Наук.думка, 1991.
2. Безпояско О.К. Зони перехідності в граматичній категорії числа іменника // Мовознавство. – 1995. – № 2-3. – С. 9-12
3. Дудик П.С. Про родові та відмінкові форми деяких іменників // УМЛШ. – 1965. – № 10. – С. 24-27.

4. Загнітко А.П. Диференціація невідмінюваних іменників за родами в українській мові // Укр.мовознавство. – 1985. – Вип. 13. – С. 89-94.
5. Загнітко А.П. Категорія роду в системі граматичних категорій іменника // Мовознавство. – № 2. – С. 62-67.
6. Загнітко А.П. Функції граматичних форм роду іменників // УМЛШ. – 1990. – № 6. – С. 50-54.
7. Чернецький В.К. Лексико-семантичні групи множинних іменників // УМЛШ. – 1971. – № 4.

**Тема: Категорія відмінка іменника. Словозміна.
Відміни і групи іменників**

План

1. Категорія відмінка в системі іменних граматичних категорій. Основні значення відмінків.
2. Поділ іменників на відміни і групи (з історичним коментарем).
3. Іменники І відміни, особливості їх відмінювання.
4. Іменники II відміни й особливості їх відмінювання.
5. Словозміна іменників III і IV відмін.
6. Відмінювання множинних іменників.
7. Невідмінювані іменники.

Знати: основні поняття, пов'язані з категорією відмінка і словозміною іменників.

Уміти: визначати відміни і групи іменників; відмінювати іменники усіх відмін і груп.

Завдання:

1. Виконати вправи № № 215, 221, 223, 228.

2. Уміти давати зв'язні відповіді на питання плану заняття.

3. Скласти тези монографії (на вибір):

- Вихованець І.Р. Система відмінків української мови. – К.: Наукова думка, 1987.
- Кучеренко І.К. Категорія відмінка в сучасній українській літературній мові. – Львів, 1961.

Література

1. Безпояско О.К. Іменні граматичні категорії (функціональний аналіз). – К.: Наук.думка, 1991.
2. Вихованець І.Р. Дві версії про місцевий відмінок // Мовознавство. – 1994. – № 1. – С. 25-30.
3. Вихованець І.Р. Система відмінків української мови. – К., 1987.
4. Дудик П.С. Про родові та відмінкові форми деяких іменників // УМЛШ. – 1965. – № 10. – С. 24-27.
5. Карпенко Ю.О. Друга відміна іменників // УМЛШ. – 1984. – № 11. – С. 29-34.
6. Карпенко Ю.О., Фащенко М.М. Третя відміна іменників // УМЛШ. – 1974. – № 11.
7. Карпенко Ю.О. Четверта відміна іменників // УМЛШ. – 1972. – № 10.
8. Кучеренко І.К. Категорія відмінка в сучасній українській літературній мові. – Львів, 1961.
9. Матвіяс І.І. Іменник в українській мові. – К., 1974.
10. Плющ М.Я. Значення відмінкових форм іменника // УМЛШ. – 1970. – № 8.
11. Самійленко С.П. Типи відмін іменників в українській мові та провідні фактори їх становлення // Мовознавство. – 1977. – № 1.

12. Скаб М.С. Кличний відмінок та його синтаксичні функції // УМЛШ. – 1990. – № 1. – С. 64-66.

Самостійна робота

Тема: Граматичні категорії іменника. Відміни і відмінювання іменників

Завдання:

1. Законспектувати 4 статті на вибір:
 - Дудик П.С. Про родові та відмінкові форми деяких іменників // Укр. мова і література в школі. – 1965. – № 10. – С. 24-27.
 - Загнітко А.П. Диференціація невідмінюваних іменників за родами в українській мові // Укр. мовознавство. – 1985. – Вип. 13. – С. 89-94.
 - Загнітко А.П. Функції граматичних форм роду іменників // Укр. мова і література в школі. – 1990. – № 6. – С. 50-54.
 - Загнітко А.П. Категорія роду в системі граматичних категорій іменника // Мовознавство. – 1987. – № 2. – С. 62-67.
 - Карпенко Ю.О. Друга відміна іменників // Укр. мова і література в школі. – 1984. – № 11.
 - Карпенко Ю.О. Четверта відміна іменників // Укр. мова і література в школі. – 1972. – № 10.
 - Плющ М.Я. Значення відмінкових форм іменника // УМЛШ. – 1970. – № 8.
 - Самійленко С.П. Типи відмін іменників в українській мові та провідні фактори їх становлення // Мовознавство. – 1977. – № 1.
 - Скаб М.С. Кличний відмінок та його синтаксичні функції // УМЛШ. – 1990. – № 1. – С. 64-66.

Лабораторне заняття

Тема: Морфологічний аналіз іменників

Знати: схеми морфологічного розбору іменника.

Уміти: виконувати морфологічний аналіз іменників.

Завдання:

Виписати уривок із твору художньої літератури (не менше, ніж на 100 слів), підкреслити у ньому 10 іменників, обраних для розбору. Виконати морфологічний аналіз цих слів.

Тема: Іменник як частина мови (підсумкове)

Завдання:

Повторити теоретичний матеріал теми для написання контрольної роботи.

КОНТРОЛЬНА РОБОТА

Тема: Іменник

Варіант 1

Тестові завдання:

1. У якому варіанті всі іменники є абстрактними?

- а) степ, рослина, боротьба;
- б) радість, лихо, хрестини;
- в) доброта, день, студентство;
- г) щастя, вибори, книга;
- д) вітер, дерево, тварина.

2. У якому варіанті всі іменники є збірними?

- а) юнь, козацтво, вишняк;
- б) група, свято, солдатня;
- в) піхота, каміння, книга;
- г) рідня, комісія, людина;
- д) череда, купа, школа.

3. У якому варіанті всі загальні назви походять від власних?

- а) мерседес, телевізор, макіяж;
- б) рентген, галіфе, вольт;
- в) форд, генерал, учитель;
- г) маузер, фріц, олівець;
- д) кулон, купон, картон.

4. У якому варіанті всі іменники є істотами?

- а) Ірина, ромашка, бібліотекар;
- б) заєць, дуб, людина;
- в) військо, дівтора, молодь;
- г) буря, інститут, студентство;
- д) лікар, валет, Мавка.

5. У якому варіанті всі іменники є речовинними?

- а) молоко, книга, цукор;
- б) ячмінь, золото, пісок;
- в) шипшина, хліб, стіл;
- г) пшоно, мідь, сніжинка;
- д) полотно, масло, квітка.

6. Вказати ряд, у якому знаходяться лише іменники чоловічого роду:

- а) аташе, здоровило, козаченько;
- б) какао, суміш, верф;
- в) батько, плечисце, ручисько;
- г) кенгуру, кіно, драже;
- д) таксі, какаду, голосище.

7. У якому варіанті всі іменники вживаються тільки в однині?

- а) папір, дівчина, прапор;
- б) країна, слово, доброта;
- в) чорнило, молодь, кохання;
- г) книга, Світлана, крупа;
- д) жито, хліб, тварина.

8. У якому варіанті всі іменники мають форму лише множини?

- а) селянство, граблі, листя;
- б) ревності, надра, студентство;
- в) Суми, мошкар, хрестини;
- г) канікули, дрова, заздрості;
- д) терези, радості, щирість.

9. У якому варіанті всі невідмінювані іменники належать до середнього роду?

- а) резюме, таксі, драже;
- б) ескімо, пенсне, аташе;
- в) поні, маестро, какао;
- г) саямі, колібрі, кіно;
- д) турне, шосе, фламінго.

10. Категорія роду іменника є

- а) зумовленою іншими словами у речені;
- б) залежною;
- в) словозмінною;
- г) незалежною;
- д) постійною лише для деяких іменників.

11. У якому варіанті всі іменники належать до третьої відміни?

- а) мідь, мати, гілля;
- б) ніч, піч, калач;
- в) земля, хвороба, рослина;
- г) сталь, піч, жовч;
- д) любов, теля, сестра.

12. Іменники яких відмін не мають поділу на групи?

- а) третьої і четвертої;
- б) першої і другої;
- в) тільки другої;
- г) тільки четвертої;
- д) усі відміни поділяються на групи.

13. У якому з рядків в іменниках першої відміни відбувається чергування приголосних г, к, х у давальному й місцевому відмінках однини?

- а) бік, горох, вік, круг, плуг;
- б) нога, рука, муха, тривога;
- в) кожух, хвалько, берег, собака, невдаха;
- г) гріх, береза, подруга, поверх;
- д) порошок, рік, хустка, коза.

14. У якому варіанті всі іменники мають закінчення -у, -ю в родовому відмінку однини?

- а) телевізор, універсам, карбованець;
- б) метр, конфлікт, заєць;
- в) мед, номер, студент;
- г) учитель, магазин, ліс;
- д) інститут, відпочинок, роман.

15. Який відмінок може означати об'єкт дії, засіб дії, місце дії, час дії і атрибутивність?

- а) родовий;
- б) давальний;
- в) місцевий;
- г) орудний;
- д) знахідний.

Практичні завдання:

1. Виконайте повний морфологічний аналіз іменників із поданих прислів'їв та приказок:

Взимку сонце крізь плач сміється.

Де лелека водиться, там щастя родиться.

У вересні ложка води робить два болота.

Варіант 2

1. У якому варіанті всі іменники є абстрактними?

- а) щедрість, турбота, рослина;
- б) радість, заручини, агітація;
- в) доброта, крадіжка, студентство;
- г) повага, степ, тварина;
- д) вік, Миколаїв, читання.

2. У якому варіанті всі іменники є збірними?

- а) рота, команда, народ;
- б) група, сніг, солдатня;
- в) малеча, каміння, книга;
- г) гарбузиння, професура, колосся;
- д) череда, ліс, школа.

3. У якому варіанті всі загальні назви походять від власних?

- а) геркулес, телевізор, макіяж;
- б) дружина, галіфе, вольт;
- в) мерседес, генерал, учитель;
- г) камелія, фріц, олівець;
- д) ампер, бойкот, памфлет.

4. У якому варіанті всі іменники є істотами?

- а) Олексій, троянда, заєць;
- б) лисиця, дуб, людина;
- в) студентство, народ, молодь;
- г) мрець, теля, туз;
- д) лікар, брат, дитвора.

5. У якому варіанті всі іменники є речовинними?

- а) молоко, бензин, цукор;
- б) ячмінь, хлібина, сніжинка;
- в) шипшина, дуб, мошкара;
- г) пшоно, мідь, біднота;

6. Вказати ряд, у якому знаходяться лише іменники чоловічого роду:

- а) аташе, лишенько, козаченько;
- б) чудисько, суміш, верф;
- в) батько, плечище, таксі;
- г) кенгуру, місяченько, чубисько;
- д) здобич, какаду, голосище.

7. У якому варіанті всі іменники вживаються тільки в однині?

- а) золото, комашня, журба;
- б) країна, годинник, доброта;
- в) вибори, молодь, кохання;
- г) дрова, Світлана, крупа;
- д) папір, граблі, тварина.

8. У якому варіанті всі іменники мають форму лише множини?

- а) селянство, двері, листя;
- б) ревності, пильність, студентство;
- в) Суми, вино, хрестини;
- г) ворота, дебати, заздрощі;
- д) книги, радощі, щирість.

9. У якому варіанті всі невідмінювані іменники належать до чоловічого роду?

- а) купе, таксі, драже;
- б) колібрі, портьє, аташе;
- в) поні, авеню, какао;
- г) турне, колібрі, кіно;
- д) ампула, шосе, фламінго.

10. Категорія роду іменника є

- а) словозмінною;
- б) залежною;
- в) зумовленою іншими словами у реченні;
- г) незалежною;
- д) постійною лише для деяких іменників.

11. У якому варіанті всі іменники належать до другої відміни?

- а) сонце, мати, дерево;
- б) каменярь, батько, день;
- в) лоша, плем'я, теля;
- г) сталь, піч, жовч;
- д) будинок, здобич, олень.

12. Іменники яких відмін не мають поділу на групи?

- а) першої і другої;
- б) третьої і четвертої;
- в) тільки другої;
- г) усі відміни поділяються на групи;
- д) тільки четвертої.

13. У якому рядку в усіх іменниках третьої відміни в орудному відмінку подовжуються м'які приголосні?

- а) тінь, синь, міць, мідь;
- б) зелень, честь, кров, віддаль;
- в) ніч, даль, користь, любов;
- г) мазь, мораль, мужність, піч;
- д) зустріч, акварель, заздрість, верф.

14. У якому варіанті всі іменники мають закінчення -а, -я в родовому відмінку однини?

- а) сюжет, універсам, карбованець;
- б) місяць, півень, футбол;
- в) метр, відмінок, студент;
- г) образ, роман, ліс;
- д) інститут, іспит, вівторок.

15. Який відмінок може означати прямий об'єкт в безприйменикових конструкціях, непрямий об'єкт в прийменникових конструкціях, різні обставини в безприйменникових і прийменникових конструкціях?

- а) родовий;
- б) давальний;
- в) місцевий;
- г) орудний;
- д) знахідний.

Практичні завдання:

1. Виконайте повний морфологічний аналіз іменників із поданих прислів'їв та приказок:

Найдорожча пісня, з якою мати колисала.

Як у травні дощ надворі, то восени хліб у коморі.

Одна бджола мало меду наносить.

Тема 5
Прикметник
Орієнтовний лекційний матеріал
Тема: Прикметник як частина мови

План

1. Загальна характеристика прикметника як частини мови. Морфологічні ознаки, синтаксичні функції.
2. Повні (стягнені й нестягнені) та короткі прикметники.
3. Значеннєво-граматичні ознаки прикметників. Лексико-граматичні розряди прикметників.
4. Якісні прикметники, їх значеннєві, морфологічні, словотвірні й синтаксичні ознаки.
5. Значеннєві групи відносних прикметників та типові мотивації у їх сфері.
6. Присвійні прикметники, їх словотвірна спеціалізація.
7. Категорія ступеня вияву ознаки прикметника.
8. Поділ прикметників на групи. Особливості словозміни прикметників різних груп.

Література

1. Білоштан А.П. Наголос членних прикметників у сучасній українській літературній мові. – К., 1958.
2. Грищенко А.П. Прикметник в українській мові. – К., 1978.
3. Грищенко А.П. Прикметник у системі частин мови // Мовознавство. – 1973. – № 6. – С. 15-26.
4. Грищенко А.П. Прикметник у структурі словосполучення і речення // УМЛШ. – 1986. – № 7. – С. 39-45.
5. Грищенко А.П. Якісні прикметники в історії української мови // Мовознавство. – 1978. – № 1.
6. Казнадзей Й. Прикметник: Вивчення в школі // Початкова школа. – 1987. – № 11. – С. 43-46.

7. Крижановська Н.О. Короткі форми прикметників в українській мові // Українська мова в школі. – 1960. – № 1.
8. Кошова І.Г. Про кількісну і якісну природу прикметника // Мовознавство. – 1970. – № 4. – с. 11-15.
9. Леонова М.В. Субстантивація прикметників в українській мові // Укр. мова в школі. – 1960. – № 1. – С. 20-25.
10. Майданник З.М. Засоби вираження кількісної характеристики ознаки, названої прикметником, в українській та англійській мовах // Мовознавство. – 1994. – № 1. – С. 58-60.
11. Тимченко М.П. Якісні відіменникові прикметники у функціональних стилях мовлення // Мовознавство. – 1979. – № 4.
12. Тронь К.Г. Нестягнені форми прикметників в українській мові // УМЛШ. – 1972. – № 7. – С. 33-35.
13. Франчук В.Ю. Перехід відносних прикметників у якісні // УМЛШ. – 1964. – № 12. – С. 21-25.

Контрольні запитання:

1. У чому полягають особливості граматичних категорій прикметника?
2. Чим повні форми прикметника відрізняються від коротких, а стягнені від нестягнених?
3. Які основні ознаки якісних прикметників?
4. Чим відносні прикметники відрізняються від присвійних?

Ключові слова: прикметник, повні й короткі форми прикметників, стягнені й нестягнені форми прикметників, якісні, відносні і присвійні прикметники, ступені порівняння, тверда і м'яка групи прикметників

Орієнтовні практичні заняття

Тема: Прикметник як частина мови. Значеннєво-граматичні розряди прикметника

План

1. Загальна характеристика прикметника як частини мови. Морфологічні ознаки, синтаксичні функції.
2. Короткі й повні (стягнені й нестягнені) прикметники, сфера їх функціонування.
3. Значеннєво-граматичні ознаки прикметників. Лексико-граматичні розряди прикметників.
4. Якісні прикметники, їх значеннєві, морфологічні, словотвірні й синтаксичні ознаки.
5. Значеннєві групи відносних прикметників та типові мотивації у їх сфері.
6. Присвійні прикметники, їх словотвірна спеціалізація.
7. Проміжні розряди прикметників. Семантичні процеси у межах якісних, відносних, присвійних прикметників.

Знати: основні питання, пов'язані з прикметником, його значеннєвими розрядами, граматичними та синтаксичними особливостями.

Уміти: розрізняти короткі й повні прикметники; визначати лексико-граматичні розряди прикметників; характеризувати особливості прикметників кожного розряду.

Завдання:

1. Уміти давати зв'язні відповіді на питання плану заняття.
2. Виконати вправи № № 232, 233, 234, 235, 251.
3. Опрацювати тему „Словотвір прикметників” з коротким конспектом матеріалу за підручниками (на вибір):

- 1) А.П.Грищенко, Л.І.Мацько, М.Я.Плющ та ін.; За ред. А.П.Грищенка. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К.: Вища шк., 1997. – С.287-292;
- 2) Плющ М.Я. Граматика української мови: У 2 ч. Ч. 1. Морфеміка. Словотвір. Морфологія: Підручник. – К.: Вища шк., 2005. – С.56-62.

Література

1. Білоштан А.П. Наголос членних прикметників у сучасній українській літературній мові. – К., 1958.
2. Грищенко А.П. Прикметник в українській мові. – К., 1978.
3. Грищенко А.П. Прикметник у системі частин мови // Мовознавство. – 1973. – № 6. – С. 15-26.
4. Грищенко А.П. Прикметник у структурі словосполучення і речення // УМЛШ. – 1986. – № 7. – С. 39-45.
5. Грищенко А.П. Якісні прикметники в історії української мови // Мовознавство. – 1978. – № 1.
6. Казнадзей Й. Прикметник: Вивчення в школі // Початкова школа. – 1987. – № 11. – С. 43-46.
7. Крижановська Н.О. Короткі форми прикметників в українській мові // Українська мова в школі. – 1960. – № 1.
8. Кошова І.Г. Про кількісну і якісну природу прикметника // Мовознавство. – 1970. – № 4. – с. 11-15.
9. Леонова М.В. Субстантивація прикметників в українській мові // Укр.мова в школі. – 1960. – № 1. – С. 20-25.

10. Майданник З.М. Засоби вираження кількісної характеристики ознаки, названої прикметником, в українській та англійській мовах // Мовознавство. – 1994. – № 1. – С. 58-60.
11. Тимченко М.П. Якісні відіменникові прикметники у функціональних стилях мовлення // Мовознавство. – 1979. – № 4.
12. Тронь К.Г. Нестягнені форми прикметників в українській мові // УМЛШ. – 1972. – № 7. – С. 33-35.
13. Франчук В.Ю. Перехід відносних прикметників у якісні // УМЛШ. – 1964. – № 12. – С. 21-25.

**Тема: Категорія ступеня вияву ознаки
прикметників. Словозміна і правопис прикметників**

План

1. Міра й інтенсивність ознаки якісних прикметників. Творення форм вищого й найвищого ступенів порівняння якісних прикметників.
2. Прикметники, які не утворюють ступенів порівняння.
3. Поділ прикметників на групи. Особливості відмінювання прикметників твердої і м'якої груп. Складні прикметники з другою частиною –лиций.
4. Словотвірна структура й наголошування прикметників.
5. Правопис складних прикметників.
6. Морфологічний аналіз прикметників.

Знати: основні поняття, пов'язані з категорією ступеня вияву ознаки прикметників, словозміною і правописом прикметників.

Уміти: утворювати всі можливі форми ступенів порівняння якісних прикметників; визначати групи прикметників й особливості відмінювання; виконувати морфологічний аналіз прикметників.

Завдання:

1. Уміти давати зв'язні відповіді на питання плану заняття.
2. Виконати вправи № № 239, 242, 244, 247, 249, 252.

Література

1. Карпенко Ю.О. Ступені порівняння прикметників в українській мові // Українська мова в школі. – 1960. – № 1.
2. Див. літературу до попереднього практичного заняття.

Самостійна робота

Тема: Прикметник як частина мови

Завдання:

1. Законспектувати статті (три на вибір):
 - Грищенко А.П. Якісні прикметники в історії української мови // Мовознавство. – 1978. – № 1.
 - Тимченко М.П. Якісні відіменникові прикметники у функціональних стилях мовлення // Мовознавство. – 1979. – № 4.
 - Карпенко Ю.О. Короткі форми прикметників в українській мові // Українська мова в школі. – 1960. – № 1.
 - Кошова І.Г. Про кількісну і якісну природу прикметника // мовознавство. – 1970. – № 4.
 - Грищенко А.П. Прикметник у системі частин мови // Мовознавство. – 1973. – № 6.
2. Скласти тези монографії на вибір:
 1. Білоштан А.П. Наголос членних прикметників у сучасній українській літературній мові. – К., 1958.

2. Грищенко А.П. Прикметник в українській мові. – К., 1978.

Тема 6 **Числівник**

Орієнтовний лекційний матеріал **Тема: Числівник як частина мови**

План

1. Поняття про кількість, число і числівник.
2. Числівник у системі частин мови. Підстави для виділення числівника в окрему частину мови.
3. Морфологічні ознаки і синтаксичні властивості числівника.
4. Семантична класифікація числівників. Розряди числівників за значенням: означено-кількісні (власне кількісні, збірні, дробові), неозначено-кількісні; порядкові.
5. Структурна класифікація числівників.
6. Словозміна числівників.
7. Історія формування числівників.

Література

1. Арполенко Г.П., Городенська К.Г., Щербатюк Г.Х. Числівник української мови. – К., 1980.
2. Арсірій А.Т. Відмінювання числівників // УМЛШ. – 1988. – № 4. – С. 74-76.
3. Баранник Д.Х. Морфологічні особливості числівників // УМЛШ. – 1966. – № 6. – С. 15-19.
4. Блик О.П. Структура числівників 11-18, 20, 30 // УМЛШ. – 1986. – № 8.
5. Герасимчук В.А. Майже все про числівник. – К., 1995.
6. Івченко М.П. Числівники української мови. – К., 1955.

7. Павлович М.В. Синтаксичні зв'язки кількісних числівників // УМЛШ. – 1964. – № 12.
8. Симоненкова Л., Остаф Я. Числівник // Дивослово. – 1994. – № 7.

Контрольні запитання:

1. У чому полягають морфологічні особливості числівників?
2. Чим кількісні числівники відрізняються від порядкових?
3. Чим складні числівники відрізняються від складених?
4. У чому полягають особливості відмінювання числівників *шістдесят, сімсот, сто, другий*?

Ключові слова: числівник, кількісні й порядкові числівники, означено-кількісні (власне кількісні, збірні, дробові), неозначено-кількісні числівники, прості, складні і складені числівники.

Орієнтовні практичні заняття

Тема: Числівник як частина мови. Значення і структурні розряди числівників

План

1. Числівник у системі частин мови. Підстави для виділення числівника в окрему частину мови. Особливості граматичних категорій числівника. Синтаксичні функції числівників.
2. Розряди числівників за значенням: означено-кількісні (власне кількісні, збірні, дробові), неозначено-кількісні; порядкові.
3. Структурні розряди числівників: прості, складні, складені.

Знати: основні поняття, пов'язані з числівником, його значеннями і структурними розрядами.

Уміти: з'ясовувати семантичні, граматичні, словотвірні й синтаксичні ознаки числівника; визначати розряди за значенням і структурою.

Завдання:

1. Уміти давати зв'язні відповіді на питання плану заняття.
2. Виконати вправи № № 253, 254, 268.
3. Виписати 5 прислів'їв і приказок із числівниками, вказати їх морфологічні ознаки і синтаксичну роль.
4. З'ясувати, у яких випадках слова *мало*, *багато* можуть виступати різними частинами мови?

Література

1. Арполенко Г.П., Городенська К.Г., Щербатюк Г.Х. Числівник української мови. – К., 1980.
2. Баранник Д.Х. Морфологічні особливості числівників // УМЛШ. – 1966. – № 6. – С. 15-19.
3. Блик О.П. Структура числівників 11-18, 20, 30 // УМЛШ. – 1986. – № 8.
4. Герасимчук В.А. Майже все про числівник. – К., 1995.
5. Івченко М.П. Числівники української мови. – К., 1955.
6. Павлович М.В. Синтаксичні зв'язки кількісних числівників // УМЛШ. – 1964. – № 12.
7. Симоненкова Л., Остаф Я. Числівник // Дивослово. – 1994. – № 7.

Тема: Правопис і словозміна числівників

План

1. Основні типи відмінювання числівників.
2. Відмінкові парадигми кількісних числівників.
3. Особливості словозміни порядкових числівників.
4. Особливості написання і наголошування числівників.
5. Сполучуваність числівників з іменниками.

Знати: основні поняття, пов'язані з особливостями словозміни, правопису й наголошування числівників.

Уміти: відмінювати числівники всіх значеннєвих і структурних розрядів; сполучувати числівники з іменниками.

Завдання:

1. Уміти давати зв'язні відповіді на питання плану заняття.
2. Виконати вправи № № 257, 259, 260, 264, 265.

Література

1. Арполенко Г.П., Городенська К.Г., Щербатюк Г.Х. Числівник української мови. – К., 1980.
2. Арсірій А.Т. Відмінювання числівників // УМЛШ. – 1988. – № 4. – С. 74-76.
3. Герасимчук В.А. Майже все про числівник. – К., 1995.
4. Івченко М.П. Числівники української мови. – К., 1955.

Самостійна робота

Тема: Числівник як частина мови

Завдання:

1. Скласти тези монографій:
 - Арполенко Г.П., Городенська К.Г., Щербатюк Г.Х. Числівник української мови. – К.: Наук.думка, 1980. – 241 с.
 - Івченко М.П. Числівники української мови. – К., 1955. – 144 с.
2. Законспектувати й вивчити за Українським правописом С.89-91 (п.70-72), С.37 (правопис складних числівників).

Тема 7

Займенник

Орієнтовний лекційний матеріал

Тема: Займенник як частина мови

План

1. Поняття про займенник. Морфологічні категорії та синтаксичні властивості займенників.
2. Розряди займенників за значенням.
3. Класифікація займенників за функцією.
4. Класифікація займенників за співвідношенням з іншими частинами мови.
5. Особливості відмінювання займенників.
6. Історія формування займенників.

Література

1. Дзензелівський Й.О. Проніміналізація в українській мові // УМЛШ. – 1955. – № 1.
2. Жовтобрюх М.А. Займенник у системі частин мови // Мовознавство. – 1994. – № 6.
3. Крижанівська Н.О. Займенники і частки займенникового походження // УМЛШ. – 1957. – № 1.
4. Матвіяс І.Г. Синтаксичні властивості займенника в українській літературній мові // Дослідження з синтаксису української мови. – К., 1958. – С. 77-128.
5. Матвіяс І.Г. Синтаксис займенника в українській мові. – К., 1962.
6. Ожоган В.М. Займенникові слова у граматичній структурі сучасної української мови. – К., 1997.
7. Сич В.Ф. Особові та зворотний займенники // УМЛШ. – 1976. – № 4. – С. 29-38.
8. Сич В.Ф. Присвійні займенники в сучасній українській мові // УМЛШ. – 1982. – № 2. – С. 39-43.
9. Шелехова Г. Займенник // Дивослово. – 1995. – № 9. – С. 38-41.

Контрольні запитання:

1. Які особливості морфологічних категорій займенників?
2. На які розряди за значенням поділяються займенники?
3. У чому полягають особливості правопису й відмінювання неозначених займенників?
4. Які займенники належать до прикметникових?

Ключові слова: займенник, особові, зворотний, присвійні, вказівні, неозначені, питально-відносні, заперечні, означальні займенники, іменникові, прикметникові та прислівникові займенники.

Практичне заняття

Тема: Займенник як частина мови

План

1. Визначення займенника, його місце в системі частин мови. Своєрідність прояву граматичних категорій займенника. Синтаксичні особливості займенників.
2. Розряди займенників за значенням.
3. Розряди займенників за співвідношенням з іншими частинами мови.
4. Відмінювання і правопис займенників.
5. Перехід займенників в інші частини мови. Явище прономіналізації.

Знати: основні поняття, пов'язані із займенником, його значенням, розрядами, відмінюванням і правописом.

Уміти: з'ясовувати семантичні, граматичні, словотвірні й синтаксичні ознаки займенника; визначати розряди за значенням, відмінювати й правильно писати.

Завдання:

1. Уміти давати зв'язні відповіді на питання плану заняття.
2. Виконати вправи № № 273 (I), 274 (I), 281, 284, 290.

Література

1. Дзензелівський Й.О. Проніміналізація в українській мові // УМЛШ. – 1955. – № 1.
2. Жовтобрюх М.А. Займенник у системі частин мови // Мовознавство. – 1994. – № 6.
3. Крижанівська Н.О. Займенники і частки займенникового походження // УМЛШ. – 1957. – № 1.
4. Матвіяс І.Г. Синтаксичні властивості займенника в українській літературній мові // Дослідження з синтаксису української мови. – К., 1958. – С. 77-128.
5. Матвіяс І.Г. Синтаксис займенника в українській мові. – К., 1962.
6. Ожоган В.М. Займенникові слова у граматичній структурі сучасної української мови. – К., 1997.
7. Сич В.Ф. Особові та зворотний займенники // УМЛШ. – 1976. – № 4. – С. 29-38.
8. Сич В.Ф. Присвійні займенники в сучасній українській мові // УМЛШ. – 1982. – № 2. – С. 39-43.
9. Шелехова Г. Займенник // Дивослово. – 1995. – № 9. – С. 38-41.

Самостійна робота

Тема: Займенник як частина мови. Правопис займенників

Завдання:

1. Законспектувати 3 статті на вибір:
 1. Дзензелівський Й.О. Проніміналізація в українській мові // УМЛШ. – 1955. – № 1.

2. Жовтобрюх М.А. Займенник у системі частин мови // Мовознавство. – 1994. – № 6.
3. Крижанівська Н.О. Займенники і частки займенникового походження // УМЛШ. – 1957. – № 1.
4. Матвіяс І.Г. Синтаксичні властивості займенника в українській літературній мові // Дослідження з синтаксису української мови. – К., 1958. – С. 77-128.
5. Ожоган В.М. Займенникові слова у граматичній структурі сучасної української мови. – К., 1997.
6. Сич В.Ф. Особові та зворотний займенники // УМЛШ. – 1976. – № 4. – С. 29-38.
7. Сич В.Ф. Присвійні займенники в сучасній українській мові // УМЛШ. – 1982. – № 2. – С. 39-43.
8. Шелехова Г. Займенник // Дивослово. – 1995. – № 9. – С. 38-41.
2. Законспектувати і вивчити за Українським правописом С.91-94.

Лабораторне заняття

Тема: Морфологічний аналіз прикметників, числівників, займенників

Знати: схеми морфологічного розбору прикметника, числівника, займенника.

Уміти: виконувати морфологічний аналіз прикметників, числівників, займенників.

Завдання:

Підібрати прислів'я та приказки з прикметниками, числівниками, займенниками й виконати з них морфологічний аналіз 5 слів кожної з цих частин мови.

Практичне заняття

**Тема: Прикметник. Числівник. Займенник
(підсумкове)**

Знати: матеріал теми модуля; схеми морфологічного розбору прикметника, числівника, займенника.

Уміти: виконувати тестові завдання й морфодлогічний аналіз прикметників, числівників, займенників.

Завдання:

Повторити матеріал теми модуля для написання контрольної роботи.

КОНТРОЛЬНА РОБОТА

Варіант 1

Тестові завдання:

1. У якому варіанті всі прикметники є якісними?

- а) білий, металевий, морський;
- б) сивий, добрий, глухий;
- в) степовий, новий, довгий;
- г) мамин, сестрин, Оленчин;
- д) червоний, золотий, гарний.

2. У якому варіанті всі прикметники можуть мати коротку форму?

- а) здоровий, добрий, мамин;
- б) новий, маленький, сестрин;
- в) живий, зелений, ладний;
- г) повний, сніговий, дрібний;
- д) могутній, дивний, віршований.

3. Прикметники якого лексико-граматичного розряду називають ознаку опосередковано, через відношення до іншого предмета, явища чи поняття і певні зв'язки з ними?

- а) присвійні;
- б) прикметники всіх розрядів;
- в) якісні;

г) відносні;

д) прикметники жодного розряду.

4. У якому варіанті правильно утворені ступені порівняння?

а) найрозумніший, здоровіший, найменш вдалий;

б) найбільш кращий, довший, менш чесний;

в) вищий, більш розумніший, найвсеосяжний;

г) більш добріший, найменш упевненіший, більший;

д) сумніший, більш сумніший, найбільш сумніший.

5. За допомогою префікса -най-, який приєднується до форм прикметників вищого ступеня, утворюється

а) складена форма найвищого ступеня;

б) проста форма вищого ступеня;

в) складена форма вищого ступеня;

г) проста форма найвищого ступеня;

д) будь-яка форма найвищого ступеня.

6. Які форми числівника сім в орудному відмінку є правильними?

а) сьома, сьомама;

б) сьома, сімома;

в) сіма, сімома;

г) семи;

д) на семи.

7. На які розряди за значенням поділяються кількісні числівники?

а) якісні, відносні, присвійні;

б) прості, складні і складені;

в) збірні й абстрактні;

г) власне кількісні, збірні, дробові, неозначено-кількісні;

д) цілі, дробові, збірні.

8. На базі якої ознаки традиційне мовознавство виділяє числівник в окрему частину мови?

- а) граматичної;
- б) семантичної;
- в) синтаксичної;
- г) стилістичної;
- д) фонетичної.

9. У якому рядку всі числівники є складними?

- а) два, шестеро, мільйон;
- б) двоє, півтора, трійко;
- в) півтори, сто, сорок;
- г) шістдесят, півтораєста, обидві;
- д) сто, двісті, півтора.

10. У якому рядку всі числівники є збірними?

- а) обидва, двійко, два, двоєчко;
- б) обидва, обидві, обоє, двоє;
- в) обидві, дві, двоє, двійко;
- г) обидві, дві, двійко, два;
- д) в усіх рядках усі числівники є збірними.

11. Займенник сам, весь та інший належать до

- а) вказівних;
- б) неозначених;
- в) означальних;
- г) особових;
- д) присвійних.

12. Яку форму має займенник мій у давальному відмінку?

- а) моєму;
- б) мойому;
- в) моїму;
- г) мені;
- д) мого.

13. У якому рядку всі займенники належать до розряду вказівних?

- а) цей, всякий, я, кожний;
- б) оцей, той, такий, стільки;

- в) такий, будь-який, цей, наш;
- г) сей, сам, такий, мій;
- д) я, ми, ти, ви, вони.

14. Хто з учених не вважав займенники самостійною частиною мови?

- а) О.М.Пешковський;
- б) О.О.Шахматов;
- в) .А.Булаховський;
- г) В.О.Горпинич;
- д) М.Я.Плющ.

15. За співвідношенням з іншими частинами мови займенники поділяються на такі тематичні класи:

- а) іменні і дієслівні;
- б) іменникові, прикметникові і службові;
- в) іменникові, прикметникові, числівникові і прислівникові;
- г) іменникові і неіменникові;
- д) самостійні і службові.

Практичні завдання:

1. Виконати морфологічний аналіз 2 прикметників на вибір із поданого уривка:

Мово моя українська –
Батьківська, материнська,
Рідна мені до болю,
Дужий я із тобою!

(В.Бичко)

2. Виконати морфологічний аналіз числівників із прислів'я:

За одного вченого дають десять невчених

3. Виконати морфологічний аналіз 2 займенників на вибір із загадки:

Він після речення, цитати
вмостився, схожий на гачок.

Всіх нас примушує питати,

а сам ні пари з уст – мовчок.

Варіант 2

Тестові завдання:

1. У якому варіанті всі прикметники є відносними?

- а) завтрашній, металевий, морський;
- б) сивий, чемний, глухий;
- в) чесний, новий, довгий;
- г) мамин, сестрин, Наталчин;
- д) червоний, золотий, міський.

2. У якому варіанті всі прикметники можуть мати коротку форму?

- а) здоровий, студентський, мамин;
- б) новий, хитрий, сестрин;
- в) живий, добрий, ладний;
- г) повний, сніговий, дрібний;
- д) могутній, дивний, дерев'яний.

3. Прикметники якого лексико-граматичного розряду здатні сполучуватися з прислівниками міри і ступеня?

- а) присвійні;
- б) прикметники всіх розрядів;
- в) якісні;
- г) відносні;
- д) прикметники жодного розряду.

4. У якому варіанті правильно утворені ступені порівняння?

- а) найрозумніший, більш розумніший, менш розумніший;
- б) найбільш кращий, довший, менш чесний;
- в) вищий, менш високий, найбільш високий;
- г) більш добріший, найменш упевненіший, більший;
- д) сумніший, якнайсумний, найбільш сумніший.

5. Шляхом додавання прислівників більш, менш до прикметників у нульовій формі ступеня утворюється

- а) складена форма найвищого ступеня;
- б) проста форма вищого ступеня;
- в) складена форма вищого ступеня;
- г) проста форма найвищого ступеня;
- д) будь-яка форма найвищого ступеня.

6. Яка з форм числівника п'ятдесят в родовому відмінку є правильною?

- а) п'ятдесят;
- б) п'ятидесяти;
- в) п'ятьохдесятьох;
- г) п'ятдесяти;
- д) п'ятидесятьох.

7. На які розряди за значенням поділяються кількісні числівники?

- а) прості, складні і складені;
- б) якісні, відносні, присвійні;
- в) цілі, дробові, збірні;
- г) власне кількісні, збірні, дробові, неозначено-кількісні;
- д) збірні й абстрактні.

8. Хто з мовознавців не вважає числівник окремою частиною мови?

- а) О.М.Пешковський;
- б) А.П.Грищенко;
- в) К.Г.Городенська;
- г) М.Я.Плющ;
- д) В.О.Горпинич.

9. У якому рядку всі числівники є складними?

- а) два, шестеро, сімнадцять;
- б) двоє, півтора, двадцять;
- в) три десятих, сто, сорок;

- г) сімдесят, півтораста, обидва;
- д) шістнадцять, сорок один, півтора.

10. У якому рядку всі числівники є неозначено-кількісними?

- а) дехто, декілька, чимало;
- б) скільки, мало, дещо;
- в) немало, декілька, ніякий;
- г) кількадесят, декілька, кількасот;
- д) багато, дуже, чимало.

11. Займенники свій, їхній, наш належать до

- а) вказівних;
- б) неозначених;
- в) означальних;
- г) особових;
- д) присвійних.

12. Яку форму має займенник чий у родовому відмінку?

- а) чийого;
- б) чийому;
- в) чого;
- г) чиєму;
- д) чього.

13. У якому рядку всі займенники належать до розряду означальних?

- а) той, цей, всякий, кожний;
- б) оцей, той, такий, отакий;
- в) мій, твій, наш, ваш;
- г) кожен, весь, інший, сам;
- д) я, ми, ти, ви, вони.

14. Хто з учених не вважав займенники самотійною частиною мови?

- а) П.Ф.Фортунатов;
- б) В.О.Горпинич;
- в) Л.А.Булаховський;

г) О.О.Шахматов;

д) М.Я.Плющ.

15. За співвідношенням з іншими частинами мови займенники поділяються на такі тематичні класи:

а) самостійні і службові;

б) іменникові, прикметникові, числівникові і прислівникові;

в) іменникові, прикметникові і службові;

г) іменникові і неіменникові;

д) іменні й дієслівні.

Практичні завдання:

1. Виконати морфологічний аналіз 2 прикметників на вибір із поданого уривка:

Мово моя українська –

Батьківська, материнська,

Рідна мені до болю,

Дужий я із тобою!

(В.Бичко)

2. Виконати морфологічний аналіз числівників із прислів'я:

Семеро одного не ждуть

3. Виконати морфологічний аналіз 2 займенників на вибір із загадки:

Спішу до неї, мов лелека,

Простори кинувши до ніг.

Несу любов свою здалека,

яку назавжди я зберіг.

СХЕМИ СЛОВОТВІРНОГО Й МОРФЕМНОГО АНАЛІЗУ СЛІВ

Словотвірний аналіз

1. Записати слово і його початкову форму. Визначити частиномовну належність слова.
2. Дібрати мотивуюче слово (спільнокореневе з простішою будовою).
3. Визначити твірну основу.
4. Визначити словотвірні афікси та їх вид.
5. Визначити спосіб творення слова.
6. Вказати на фonomорфологічні зміни (за їх наявності).

Приклади аналізу

1. Соловейко; п.ф. – соловейко – іменник.
 2. Соловей.
 3. Соловей-
 4. Словотвірний афікс: суфікс -к-о.
 5. Спосіб творення – морфологічний; суфіксальний.
-
1. По-нашому; прислівник.
 2. Наш.
 3. Наш-.
 4. Словотвірні афікси: префікс -по-, суфікс -ому.
 5. Спосіб творення – морфологічний; префіксально-суфіксальний.
-
1. Прегарного; п.ф. – прегарний – прикметник.
 2. Гарний.
 3. Гарн-.
 4. Словотвірний афікс: префікс -пре-.
 5. Спосіб творення – морфологічний; префіксальний.

1. Зимовий; п.ф. – зимовий – прикметник.
2. Зима.
3. Зим-.
4. Словотворчий афікс: суфікс -ов-ий.
5. Спосіб творення: морфологічний; суфіксальний.
1. Трудодень; п.ф. – трудодень – іменник.
2. Трудовий день.
3. Труд-, день-.
4. Словотвірний афікс: інтерфікс -о-.
5. Спосіб творення – морфологічний; основоскладання.
6. Усічення суфікса; інтерфіксація.

Морфемний аналіз

1. Записати слово.
2. Виділити морфеми (закінчення, основу, корінь, префікс, суфікс, інтерфікс, постфікс).
3. Охарактеризувати закінчення.
4. Проаналізувати основу (похідна чи непохідна; вільна чи зв'язана).
5. Підібрати спільнокореневі слова для обґрунтування кореня.
6. Охарактеризувати префікси (за умови їх наявності).
7. Охарактеризувати суфікси (за умови їх наявності).
8. Визначити інтерфікс, постфікс (за умови їх наявності).

Приклади аналізу

1. Підписатися.
2. Під – -префікс; -пис- корінь, -а- суфікс, -ти- суфікс, -ся-постфікс.
3. –.
4. Основа – похідна, вільна.
5. Корінь-пис- (писати, підпис, писака, письменник).
6. Префікс під- формотворчий, служить для утворення доконаного виду.

7.Суфікси: -а-дієслівний; -ти-інфінітивний.

8.Постфікс –ся служить для утворення зворотного стану дієслова.

1.Пречудовий.

2.Пре-префікс, чуд-корінь, -ов-суфікс, -ий-закінчення.

3.Закінчення –ий утворює форму чоловічого роду, називного відмінка однини прикметника.

4.Основа похідна, вільна.

5.Корінь -чуд- (чудо, чудовисько, чудеса, чудити, чудаки).

6.Префікс пре-словотворчий, вказує на перебільшення ознаки.

7.Суфікс -ов-прикметниковий, словотворчий.

СХЕМИ МОРФОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ ІМЕННИХ ЧАСТИН МОВИ

Іменник

1. Словоформа в тексті.
2. Назва частини мови.
3. Початкова форма (називний відмінок однини).
4. Власна назва чи загальна.
5. Назва істоти чи неістоти.
6. Конкретний чи абстрактний іменник; збірний, речовинний чи одиничний.
7. Рід і показник.
8. Число і показник.
9. Відмінок, значення і показник.
10. Відміна і група.
11. Синтаксична роль.

Приклад аналізу

Утоптала *стежечку* через яр...(Т.Шевченко).

1. Стежечку. 2.Іменник. 3. Початкова форма-стежечка. 4. Загальна назва. 5. Назва неістоти. 6. Конкретний. 7. Жіночий рід, показник – флексія -а. 8. Однина, показник – флексія -у. 9. Знахідний відмінок, показник – флексія -у; значення прямого об'єкта. 10. І відміна, тверда група. 11. Функція прямого додатка.

Прикметник

1. Словоформа в тексті.
2. Назва частини мови.
3. Початкова форма (називний відмінок однини).
4. Узагальнююче лексичне значення.
5. Розряд за значенням (якісний, відносний чи присвійний).
6. Ступінь порівняння (звичайна форма, вищий, найвищий) та засоби його вираження.

7. Форма за флексією: повна (стягнена, нестягнена) чи коротка.
8. Рід і засоби його вираження.
9. Число і засоби його вираження.
10. Відмінок і засоби його вираження.
11. Група за кінцевим приголосним основи (тверда чи м'яка).
12. Синтаксична роль.

Приклад аналізу

Заступила чорна хмара та *білу* хмару (Т.Шевч.)

1. Білу. 2. Прикметник. 3. Початкова форма-білий. 4. Ознака за кольором. 5. Якісний. 6. Звичайна форма. 7. Повна нестягнена форма. 8. Жіночий рід, показник – флексія -ая. 9. Число – однина, показник – флексія -ую. 10. Знахідний відмінок, показник – флексія -ую. 11. Тверда група. 12. Виступає означенням.

Числівник

1. Словоформа в тексті.
2. Назва частини мови.
3. Початкова форма.
4. Розряд і група за значенням.
5. Група за будовою.
6. Рід, число (якщо наявні).
7. Відмінок і засіб його вираження.
8. Синтаксична роль.

Приклад аналізу

Ти щаслива і вродлива, будеш жити *сімдеся*т років...(І.С.Нечуй-Лев.).

1. Сімдесят. 2. Числівник. 3. Початкова форма – сімдесят. 4. Кількісний, власне кількісний. 5. Складний. 6. Категорії роду і числа відсутні. 7.

Знахідний відмінок, засіб вираження – нульове закінчення. 8. Виступає обставиною часу.

Займенник

1. Словоформа в тексті.
2. Назва частини мови.
3. Початкова форма.
4. Лексико-граматичний розряд.
5. Розряд за співвідносністю з іншими частинами мови (іменниковий, прикметниковий, числівниковий).
6. Рід, особа; число, відмінок і показники.
7. Синтаксична роль.

Приклад аналізу

В *цьому* саду я виросла...(Л.Кост.).

1. (В) цьому. 2. Займенник. 3. Початкова форма – цей.
4. Вказівний. 5. Прикметниковий. 6. Чоловічий рід, показник – флексія -ому; однина, місцевий відмінок; показники – флексія -ому. 7. Виступає означенням.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

СЛОВОТВІР І МОРФЕМІКА

У процесі підготовки до практичних занять слід звернути увагу на виникнення й формування словотвору як окремої галузі науки, відзначаючи особливий внесок у її розвиток і становлення мовознавців І. Ковалика, В. Горпинича, Ю. Карпенка, Н. Клименко, В. Русанівського, К. Городенської та інших; назвати мету й завдання словотвору, визначити його місце в системі наук про мову, розкривши зв'язок із різними мовними рівнями.

Розглядаючи словотвірну структуру слова як властивість похідного слова бути визначеним за твірною основою і словотворчим засобом, який виражає словотвірне значення, порівняйте поняття твірного слова (бази) і твірної основи, визначте, чим різняться морфемна і словотвірна структура слова, яку роль відіграють словотворчі засоби. Поміркуйте, що може виступати формантом.

Характеризуючи структуру системи словотворення, дайте визначення основних понять: словотвірний тип, словотвірне значення, словотвірна модель, словотвірне правило, словотвірний ланцюг, словотвірна категорія, словотвірне гніздо (див. глосарій).

Особливої уваги потребує розгляд питання про способи словотвору. Існує практика поділяти всі способи словотворення на морфологічні (творення похідного слова за допомогою морфем) і неморфологічні. Орієнтуючись на традиційну класифікацію, розкрийте сутність морфологічного, лексико-семантичного, лексико-синтаксичного й морфолого-синтаксичного способів словотворення.

До морфологічних способів належать афіксальні і складання. До афіксальних відносяться: суфіксальний

(*осінь* – *осінній*), префіксальний (*писати* – *написати*), постфіксальний (*куди* – *кудись*), флексійний (*кум* – *кума*) та змішаний (суфіксально-префіксальний (*наш* – *по-нашому*), флексійно-префіксальний (*зуби* – *беззубий*), постфіксально-префіксальний (*думати* – *вдуматися*), суфіксально-постфіксальний (*гніздо* – *гніздитися*), постфіксально-суфіксально-префіксальний (*сміх* – *осміхатися*)). До складання – основоскладання (*землероб*), словоскладання (*диван-кровать*) та аббревіація (*універмаг*).

Сутність лексико-семантичного способу словотворення полягає в тому, що внаслідок розщеплення багатозначності слова при його незмінній звуковій оболонці виникає нове значення новоутвореного похідного слова (*береза як рослина* й *Береза як прізвище*).

Морфолого-синтаксичний спосіб охоплює похідні, які виникають унаслідок переходу слів або слівформ із однієї частини мови до іншої (*майбутнє життя* і *наше майбутнє*).

Лексико-синтаксичним є такий спосіб словотворення, коли похідне слово утворюється на базі вільного синтаксичного словосполучення, компоненти якого зливаються в єдину цілісну лексичну одиницю без будь-яких формально-граматичних змін (*запанібрата*).

Опрацьовуючи питання морфеміки, слід охарактеризувати морфемологію як науку й морфеміку як морфемну підсистему мови, спираючись на праці В. Горпинича. О. Моїсєєва, К. Городенської та ін.; розкрити зв'язки морфемології з іншими розділами сучасної української мови; визначити особливості морфа, морфеми, аломорфа й варіанту морфеми (див. глосарій).

Висвітлюючи питання класифікації морфем, виділіть такі його складові: за функцією в слові (основні і службові), за функціями афіксів (словотворчі й формотворчі), за їх структурою (однофонемні,

багатофонемні; вокалічні, консонантні й змішані); за їхнім значенням (семантичні, лексико-граматичні і граматичні); за обсягом семантики (багатозначні й однозначні); за ступенем подібності семантики (синонімічні й антонімічні); за місцем у слові по відношенню до кореня (префіксальні, постфіксальні); за походженням (питомі й запозичені); за наявністю або відсутністю засобів вираження значення (субстанціальні й нульові); за частотою повторення (регулярні й нерегулярні); за словотвірними властивостями (продуктивні й непродуктивні). Окремо зупиніться на визначеннях морфем: суфікс, префікс, флексія, інфікс, постфікс, інтерфікс.

Розглядаючи основу слова як системну сукупність морфем і асемантичних сегментів, що формує індивідуальне лексичне значення слова, опишіть ознаки її похідності й непохідності, охарактеризуйте зв'язані та субморфні основи.

Особливої уваги потребує розуміння історичних змін у структурі слова: опрощення, ускладнення й перерозкладу (див. глосарій).

МОРФОЛОГІЯ. ЧАСТИНИ МОВИ

Відповідаючи на загальні теоретичні питання з морфології, слід розкрити основні ознаки, які притаманні морфологічним класам слів, а також подати морфологічний опис частин мови у їх зв'язку з лексико-морфологічними розрядами, морфологічними категоріями, словозмінними парадигмами та явищами транспозиції. Частини мови як групи слів характеризуються такими ознаками: спільним категоріальним значенням (предметність – для іменників, ознака предмета – у прикметника і т.д.), єдиними граматичними категоріями і правилами словозміни, тотожними синтаксичними властивостями слів, спільними суфіксами. Застосування гомогенної класифікації (за одним

критерієм) не забезпечує послідовної класифікації частин мови. Тільки гетерогенна класифікація дає змогу комплексно розглянути ці класи слів (врахувати морфологічний, семантичний, синтаксичний і словотвірний критерії).

Традиційно домінуючим вважався морфологічний принцип поділу слів за частинами мови, який враховував їх формальні ознаки – сукупність морфологічних категорій і парадигм (П. Фортунатов, О. Пешковський, Д. Ушаков). Але за ним не можна було класифікувати невідмінювані та службові слова.

Класифікація за лексико-семантичним принципом передбачала врахування кореневої семантики (О. Потебня). До сфери його застосування входить прямий зв'язок слів певного класу з позамовною дійсністю. Основою цього принципу є категоріальне значення, яке формується не лише коренем слова, а й суфіксами та закінченнями. Цей принцип також не є універсальним, оскільки, наприклад, дієприслівники поєднують у собі значення дії й ознаки, а службові слова не означають ні предметності, ні ознаки, ні дії.

Розподіл на частини мови за синтаксичними принципом зумовлюється синтаксичною функцією або позицією слова в реченні (О. Шахматов, Л. Щерба, В. Виноградов). Визначальною є первинна синтаксична функція. Так, типовою для іменників є функція підмета, для дієслів – присудка. Але цей принцип не може вважатись єдиним й основним, тому що синтаксичні функції частин мови дуже часто бувають і вторинними.

Сучасна класифікація (Л. Щерба) базується на всіх перерахованих принципах, хоча в теорії частин мови залишається багато дискусійних питань щодо кількості частин мови, їх ієрархії тощо.

Перерахуйте найважливіші здобутки сучасного мовознавства у галузі частин мови. Розкрийте погляди І. Вихованця, К. Городенської стосовно нечастиномовних одиниць – слів-морфем (прийменників, сполучників, часток, зв'язок) та слів-речень. Поясніть, чому автори „Теоретичної морфології української мови” (2004 р.) виділяють лише 5 частин мови – іменник, дієслово, прикметник, прислівник і числівник та надають іншого статусу службовим частинам мови й вигукам.

З'ясуйте основи перехідних явищ у системі частин мови. Лінгвістичною основою є довільний зв'язок між звуковим комплексом слова і його денотатом, а також здатність того самого звукового комплексу позначати кілька предметів чи явищ реальної дійсності. Граматична основа – це зміна синтаксичної функції слова, а разом з тим – зміна категоріального лексичного значення й формування нових особливостей морфологічних ознак. Охарактеризуйте всі типи перехідних явищ з ілюстративним матеріалом: субстантивацію, ад'єктивацію, прономіналізацію, вербалізацію, нумералізацію, адвербіалізацію, препозиціоналізацію, кон'юнкціоналізацію, партикуляцію, інтер'єктивацію.

ІМЕННИК ЯК ЧАСТИНА МОВИ. ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ РОЗРЯДИ ІМЕННИКА

Характеризуючи іменник як повнозначну частину мови, що має категоріальне значення предметності, виражене категоріями роду, числа і відмінка, розкрийте його семантичні, морфологічні та синтаксичні особливості.

Значення предметності є тією семантичною основою, на якій формується іменник як частина мови. Під предметністю слід розуміти узагальнені назви конкретних предметів, істот, абстрактних понять, явищ, ознак, дій, які позначаються іменниками: *книга, ліс, людина, кохання, блакить, ковзання*.

Тут доречно подати основні лексико-семантичні групи іменників: 1) назви конкретних предметів (*журнал*); 2) назви живих істот — людей, тварин, комах, риб (*студент, заєць, муха, щука*); 3) сукупність конкретних предметів і живих істот (*апаратура, гарбузиння, студентство*); 4) назви речовин (*цукор, золото, молоко*); 5) назви відрізків часу (*рік, година*); 6) назви кількості (*сотня, двоє*); 7) назви якості і властивості (*щедрість, мужність*); 8) назви дії (*спів, мандрівка*); 9) назви стану (*мовчання*); 10) назви подій (*перемога*); 11) назви абстрактних понять (*вивчення*); 12) назви ознак (*білизна*); 13) назви одиниць виміру (*гектар*); 14) назви явищ (*сніг*); 15) назви почуттів (*ненависть*); 16) назви простору й території (*район*); 17) назви виробничих об'єднань (*кооператив*).

Семантика окремих лексико-граматичних груп іменників може збігатися з категоріальним значенням дієслова, прикметника, числівника, займенника, прислівника. Дію, стан та ознаку може виражати і іменник, і дієслово. Наприклад, дієслово виражає дію, стан, ознаку як такі, що протікають у часі й передбачають їх носія. Іменник виражає дію, стан, ознаку статично, безвідносно до часу й носія, тобто опредметнено (пор. *читати* — *читання*).

Грамаітичним засобом вираження категоріального значення предметності іменника є морфологічні категорії роду, числа, відмінка.

Категорії числа і відмінка є категоріями словозмінними, оскільки майже всі іменники змінюються за числами й відмінками. Категорія роду іменника є класифікаційною, оскільки кожний іменник належить до одного з родів — чоловічого, жіночого, середнього, парного. Це основний засіб маркування категоріального значення предметності.

Розглядаючи синтаксичні властивості іменника, відзначте, що всі іменники можуть мати при собі узгоджене означення (*зелена фарба, світле небо, чудовий настрій*); у синтаксичному словосполученні можуть бути як опорним, так і залежним компонентом (*щедро дівчинка, писати книгу*); можуть керувати залежним компонентом, бути керованим і прилягати до опорного компонента (*читання книги, будівництво готелю, задоволений містом Києвом*); у реченні виступають найчастіше підметами (*Іде сильний дощ*), а також присудками (*Знання – сила!*), додатками (*Хочу прочитати книгу*), неузгодженими означеннями (*Побудував будинок з балконом.*), обставинами (*У лісі було темно*).

Отже, іменник у системі повнозначних частин мови виділяється своїм категоріальним значенням (предметністю), специфічними морфологічними категоріями (роду, числа, відмінка), синтаксичними властивостями і власними суфіксами.

Пригадайте, які групи іменників кваліфікуються як лексико-граматичні розряди (це групи слів зі спільною семантичною рисою, яка їх об'єднує в один розряд, наприклад у слів *щедрість, радість, блакить* спільною семантичною рисою є відсутність носія дії чи ознаки, тому вони є абстрактними іменниками).

У складі іменника виділяються такі лексико-граматичні розряди: 1) конкретні й абстрактні (*телевізор – турбота*); 2) загальні і власні (*країна – Україна*); 3) предметні й речовинні (*книга, сіль*); 4) збірні й одиничні (*учнівство – зернина*); 5) істоти й неістоти (*ведмідь – дерево*). Ці розряди перехрещуються: власні іменники, наприклад, одночасно є і конкретними.

Більшість дослідників вважає, що протиставлення істоти/неістоти є не лише ознакою лексико-граматичного розряду, але й опозицією, яка формує морфологічну

категорію, що має граматичне вираження у формі знахідного відмінка множини: у істот він збігається з формою родового відмінка (*немає вчителя — поважаю вчителя*), а у неістот — з формою називного відмінка (*лежать книги — бачу книги*). Отже, протиставлення істоти/неістоти можна вважати морфологічною категорією, яка виконує класифікаційну функцію.

КАТЕГОРІЯ РОДУ ІМЕННИКА

З'ясовуючи питання про граматичні категорії іменника, розкрийте значення поняття морфологічної категорії та грами. Морфологічні категорії іменника — рід, число, відмінок — становлять єдину систему. За допомогою словничка, дайте визначення поняття „категорія роду”.

Розкрийте граматичний зміст цієї категорії, пояснивши неоднорідний характер відношень між узгоджуваними й узгоджувачими словами. Всі узгоджувачі слова, за В. Горпиничем, традиційно розподіляються на чотири групи (ряди), які умовно називаються чоловічим, жіночим, середнім і парним родом. Тому категорія роду є класифікаційною. У зв'язку з тим, що флексії множинної форми можуть виражати тільки відмінкові значення, то слова у множині на родові групи не поділяються.

Категорія роду іменника є незалежною, бо не зумовлена іншими словами у реченні. Всі іменники у формі однини (і відмінювані, і невідмінювані) мають категорію роду. Поза родом не можуть знаходитися навіть ті іменники, які мають лише форму множини і в формі однини не вживаються: *ножиці, штани, Карпати, канікули, хрестини, фінанси*. Їх відносять до так званого парного роду (В.О. Горпинич, І.Г. Милославський).

Охарактеризуйте основні засоби вираження категорії роду: морфологічні, словотворчі, синтаксичні, лексичні.

До морфологічних засобів належить система закінчень. Кожна грамема роду має свою типову систему закінчень.

Словотворчий засіб полягає в тому, що окремі суфікси (разом із закінченнями або без них) надають похідному іменникові значення певного роду: іменники з суфіксами *-тель, -ик/-ник, -ок* мають чоловічий рід (*учитель, лісник, жовток*); б) іменники з суфіксами *-к-а, -иц-я* мають жіночий рід (*квітка, вдовиця*).

Синтаксичний засіб виявляється в системі узгодження прикметників, дісприкметників, дієслів минулого часу, прикметникових займенників з іменниками в тексті (*високий дуб, виконана справа, була весна, моє серце*).

Лексичний засіб реалізується лише в істотових іменниках із значенням назв осіб та тварин (*батько – мати, брат – сестра, син – дочка, хлопчик – дівчинка*). Родова віднесеність іменників-істот виражається за допомогою лексичної семантики спільно з морфологічними і синтаксичними засобами: *наш Валентин – наша Валентина, рідний дідусь – рідна бабуся*.

Провідними засобами вираження родових значень в українській мові є морфологічний і синтаксичний. Словотворчий та лексичний обмежені певними лексико-семантичними групами іменників і є допоміжними.

Отже, категорія роду поділяється на два різновиди – граматичний рід (у якого родові значення іменників не залежить від лексичного й виражається граматичними засобами спільно зі словотворчими) і семантико-граматичний (у якого родові значення залежить від

лексичного значення, яке зумовлює граматичну форму іменника (стать, вік істот).

До чоловічого роду належать: 1) іменники з основою на твердий приголосний (крім *ж, ш*), що в називному відмінку однини мають нульове закінчення, в орудному *-ом, -ем* й узгоджувані слова з флексією *-ий, -ий, -ей, -ой*: *зміст, цукор*; 2) іменники з основою на *ж, ш*, які в називному відмінку мають нульове закінчення, у родовому — закінчення *-у, -а*, в орудному *-ом, -ем* й узгоджувані слова з флексією *-ий, -ій, -ей, -ой*: *лаваш, пейзаж*; 3) іменники з основою на м'який приголосний з нульовим закінченням, які у родовому відмінку однини мають закінчення *-у (-ю), -а (-я)*, в орудному *-і, -ем* й узгоджувані слова з флексією *-ий, -ій, -ей, -ой*: *день, жолудь*; 4) іменники з закінченням *-а (-я)*, що означають істот чоловічої статі й мають узгоджувані слова з флексією *-ій, -ой, -ий, -ей*: *слуга, Микола*; 5) іменники з закінченням *-о*, що означають істот чоловічої статі й мають узгоджувані слова з флексією *-ей, -ой, -ий, -ій*: *батько, дядько*; 6) іменники з закінченням *-о* після пестливого суфікса *-еньк-*, що утворилися від слів чоловічого роду й означають істот чоловічої статі або персоніфіковані назви осіб і мають узгоджувані слова з флексією *-ей, -ой, -ий, -ій*: *козаченько, місяченько*; 7) іменники з закінченням *-о*, після суфікса *-енк-о*, що означають осіб чоловічої статі, утворені від слів чоловічого, жіночого і спільного роду, й мають узгоджувані слова з флексією *-ой, -ей -ий, -ій*: *хорунженко, безбатченко, чередниченко*; 8) іменники з закінченням *-о* після пестливого суфікса *-оньк-о*, що утворилися від слів чоловічого роду, означають істот чоловічої статі або персоніфіковані назви предметів і мають узгоджувані слова з флексією *-ей, -ой, -ий, -ій*: *синонько, Микитонько, сватонько*; 9) іменники з

закінченням *-о* після зневажливого суфікса *-иськ-о*, що утворилися від назв істот і неістот чоловічого роду й мають узгоджувані слова з флексією *-ий, -ій, -ой, -ей*: *чубисько, стовписько*; 10) іменники з закінченням *-о* після зневажливого суфікса *-ил-о*, що утворилися від будь-якої основи, мають значення особи чоловічої статі й узгоджувані слова з флексією *-ий, -ій, -ой, -ей*: *здоровило, зубрило*; 11) іменники з закінченням *-о* після пестливого суфікса *-нь-о*, що означають осіб чоловічої статі, утворені від іменників чоловічого роду й мають узгоджувані слова з флексією *-ой, -ей, -ий, -ій*: *дідуньо, татуньо*; 12) іменники з закінченням *-е* зі згрубіло-збільшуваним суфіксом *-ищ-е*, що означають істот чоловічої статі, утворені від іменників чоловічого роду й мають узгоджувані слова з флексією *-ой, -ей, -ий, -ій*: *парубище, кабанище*; 13) іменник *Дніпро*.

До жіночого роду належать: 1) іменники на *-а, -я*, що мають узгоджувані слова з флексією *-а, -я*: *весна, красуня*; 2) іменники з основою на м'який приголосний з нульовим закінченням у називному, з закінченням *-і* у родовому, з закінченням *-ю* в орудному відмінках, мають узгоджувані слова з флексією *-а -я*: *молодь, радість*; 3) іменники з основами на *ж, ч, ш* з нульовим закінченням у називному, з закінченням *-і* у родовому, з закінченням *-ю* в орудному відмінках і мають узгоджувані слова з флексією *-а, -я*, що означають істот і неістот: *суміш, здобич*; 4) деякі іменники з основами на кінцеві тверді приголосні *р, в, ф* з нульовим закінченням у називному, закінченням *-і* в родовому, закінченням *-ю* в орудному відмінку, що мають узгоджувані слова з флексією *-а, -я*: *кров, любов*; іменник *мати*.

До середнього роду належать: 1) іменники з закінченням *-о* у називному відмінку, які мають узгоджувані слова з флексією *-е, -є*: *село, небо*; 2)

іменники на *-о* після пестливого суфікса *-еньк-о*, що утворилися від слів середнього роду і мають узгоджувані слова з флексією *-є, -е*: *вушенько* від *вухо* (сер. р.); 3) іменники з закінченням *-о* після пестливого суфікса *-оньк-о*, що утворилися від слів середнього роду і мають узгоджувані слова з флексією *-є, -є*: *лишенько* – від *лихо* (сер. р.); 4) іменники з закінченням *-о* після зневажливого суфікса *-иськ-о*, утворені від слів середнього і жіночого. роду, а також іменники на *-иськ-о* зі значенням місця або конкретного предмета, що мають узгоджувані слова з флексією *-є, -є*: *плечисько, дівчисько*; 5) іменники з закінченням *-е* у називному відмінку, які мають узгоджувані слова з флексією *-є, -є*: *поле, серце, житіє*; 6) іменники з закінченням *-е* у називному відмінку після зменшено-пестливого суфікса *-ц-*, що мають узгоджувані слова з флексією *-є*: *деревце, веретенце*; 7) іменники з закінченням *-е* після суфікса *-ищ-е* зі значенням місця, що мають узгоджувані слова з флексією *-є, -є*: *бавовнище, базарище, вапнище, гульбище, вівсище*; 8) іменники з закінченням *-а, -я* у називному відмінку, що мають узгоджувані слова з флексією *-є, -є*: *життя, читання, листя; курча*; 9) іменники з закінченням *-е* після суфікса *-ищ-е* зі значенням збільшеності, що утворені від слів середнього роду і мають узгоджувані слова з флексією *-є, є*: *плечище* (від *плече*).

Родова форма іменників на *-ищ-е* ще не усталилась. Якщо іменники на *-ищ-е* зі значенням збільшеності утворилися від слів чоловічого роду, то одна частина з них набуває середнього роду у відповідності з закінченням *-є*; *димище* (*дим*); друга частина з них вживається з чоловічим і з середнім родом: *басище густий і густе басище*; третя частина з них ще зберігає чоловічий рід — рід твірного слова:

вітер — *вітрище* (чол.р.), *голос* — *голосище* (чол. р.).
Такий процес відбувається і в іменниках на *-ищ-е*, утворених від слів жіночого роду: *губище, головище* — середній рід, але *бабище, гадючище* — і жіночий, і середній рід.

Порушуючи питання про іменники **парного роду**, зазначте, що ними є іменники, що мають форму тільки множини: *ножиці, сани, вершки, канікули, Суми, Карпати* і ін. Вони, як і інші слова множинної форми, не мають засобів вияву категорії роду.

Оскільки багато іменників цього типу означають предмети, що складаються з двох частин (*окуляри, брюки, ворота*), то їх рід умовно називають парним.

Щодо іменників так званого **"спільного роду"**, то до нього відносять іменники, в яких рід семантично не розрізняється (*староста, базіка, каліка*), морфологічні засоби його вираження є неоднозначними (закінчення *-а* мають іменники і чоловічого і жіночого родів), а синтаксичні засоби вияву категорії роду залежать від позамовних факторів (статі особи).

„Спільного" роду не мають прикметники, прикметникові займенники, дієприкметники й дієслова минулого часу. Іменники "спільного" роду не мають таких фундаментальних ознак, які, з одного боку, об'єднували б групу іменників в окремий родовий клас, а з другого боку — відрізняли б від чоловічого, жіночого, середнього родів так, як розрізняються вони між собою.

Отже, немає підстав говорити про нову граему роду, яку можна поставити як паритетну в один ряд із чоловічим, жіночим і середнім родом.

До цієї групи зараховують невелику кількість іменників зі значенням особи найчастіше за негативною ознакою, що мають закінчення *-а*: *писака, читака, задавака, трудяга, ледацюга* й ін., а також українські

прізвища на приголосний (*Ковалик, Мороз*), на *-ко* (*Іванко, Тимченко*), невідмінювані іншомовні прізвища на голосний та пестливі імена на *-а, -я*. Фактично це іменники, які внаслідок своєї семантичної нерозчленованості й морфологічної неоднозначності можуть займати позицію то чоловічого роду (*цей, той писака, задавака*), то жіночого роду (*ця, та писака, задавака*). Отже, як вважає В.О. Горпинич, це не "спільний" рід, а однакові (омонімні) засоби вираження чоловічого і жіночого родів. Не належать до спільного роду й ті іменники чоловічого роду з основою на приголосний, які називають осіб жіночої статі за посадою або професією: *ректор, учитель, директор, доктор, психолог* і под. Оскільки вони не мають жіночого відповідника типу *автор – авторка*, то легко заступають позицію жіночого відповідника при номінації осіб жіночої статі.

Охарактеризуйте невідмінювані іменники як такі, що мають лише значення роду й позбавлені морфологічних форм його вияву. Вони поділяються на родові групи за семантикою.

До **чоловічого роду** належать: 1) іменники зі значенням особи чоловічої статі (незалежно від кінцевого голосного): *аташе, маестро*; 2) іменники – назви тварин (крім іменника *цеце*): *фламінго; шимпанзе, поні, колібри, кенгуру*; 3) назви вітрів: *торнадо*; 4) назви деяких конкретних предметів: *екю* (французька старовинна монета).

До **жіночого роду** належать: 1) іменники зі значенням особи жіночої статі: *мадам, леді*; 2) назви деяких тварин і риб: *цеце* (муха), *івасі* (риба); 3) назви деяких конкретних предметів: *авеню* (вулиця), *саламі* (ковбаса); 4) субстантивовані назви мов: *ідіш, хінді*.

До **середнього** роду належать невідмінювані назви неістот: *таксі, кіно, ескімо, драже, купе, пенсне*.

Розподіл невідмінюваних географічних назв між родами регулюється родовою приналежністю географічних номенклатурних слів (місто; село, хутір, озеро, ріка, країна, острів, півострів, республіка тощо): середній рід — місто *Сочі*, місто *Баку*; жіночий рід — станція *Баку*; чоловічий рід — *чудовий курорт Сочі*.

Щодо визначення роду аббревіатур, то він виявляється або за формою роду опорного іменника словосполучення, або за характером кінцевих звуків аббревіатур.

КАТЕГОРІЯ ЧИСЛА ІМЕННИКА

Подайте характеристику граматичної категорії числа. Це відношення предметності до її кількісного вияву, що є безпосередньою чи опосередкованою вказівкою на кількість предметів.

Як зазначає В. Горпинич, значення іменникової категорії числа пов'язане з позамовною дійсністю і має номінативний характер. Тому категорія числа іменника є граматично незалежною категорією. Категорія числа є також і не однорідною, оскільки одні іменники можуть означати один предмет і відповідну їх множинну кількість (*книга - книги*), а інші не можуть мати значення числа, тому що їх предметність не пов'язана з кількісним виявом (*доброта, хитрощі, мужність*). Перший різновид категорії називають семантико-граматичним числом, а другий — граматичним.

Опишіть іменники, які за значенням і формою утворюють систему двох протиставлених рядів форм однини і множини (грамема однини і грамема множини). Ними є лексеми, що називають обчислювальні предмети (назви осіб, тварин, явищ, подій, конкретних предметів тощо). Протиставлення

однини/множини може виражатися не лише відмінковими закінченнями, а маркуватися додатковими супроводжуваними морфемними й морфологічними засобами (суфіксами, усіченням, нарощенням, чергуванням, зміною місця наголосу): *мати-матері, курча-курчата, колос-колосся, друг-друзі, місто-міста*.

Наведіть приклади іменників – назв осіб, власних назв, слів іншомовного походження з морфологічно невираженим числом і з'ясуйте, яким чином слід визначати рід таких лексем.

Охарактеризуйте іменники, які не вказують на кількість предметів, не утворюють числових рядів, не пов'язані з поняттям кількості, тобто вони не мають значення числа, а мають лише граматичну форму числа, наприклад: *окуляри, фламінго, ворота*. Такі назви мають форму або тільки однини, або тільки множини.

До однинних належать матеріально-речовинні іменники: *золото, пісок, мед*; абстрактні: *совість, доброта*; збірні: *учнівство, мошкара*; деякі власні назви: *Київ, Франко*.

Окремі з них можуть приймати і форму множини, але при цьому вони змінюють своє лексичне значення й переходять в лексико-граматичний розряд конкретних іменників, які змінюються за числами. Наприклад: *масло* — *масла* (різновиди масел); *пісок* — *піски* (простір, територія); *Іваненко* — *Іваненки* (члени роду, що мають відповідне прізвище).

До множинних належать деякі матеріально-речовинні іменники: *дріжджі, дрова, вершки*; деякі абстрактні іменники на позначення дій і процесів: *вибори, хвастоці*; деякі абстрактні іменники на позначення обрядів, звичаїв: *христини, іменини*; деякі абстрактні іменники на позначення проміжків часу: *канікули, будні*; деякі абстрактні іменники на позначення

почуттів та станів: *заздрощі, ревнощі*; збірні іменники на позначення сукупності предметів: *гроші, ресурси*; деякі іменники на позначення предметів, що складаються з кількох частин: *граблі, сани*; деякі власні назви: *Суми, Карпати*.

КАТЕГОРІЯ ВІДМІНКА ІМЕННИКА. ВІДМІНИ І ГРУПИ ІМЕННИКІВ. СЛОВОЗМІНА

Відмінок – це форма імені, яка виражає його відношення до інших слів у мовленні; відношення іменника до інших слів у словосполученні чи реченнях, яке виражається в протиставлених рядах граматичних форм, називається категорією відмінка. Це словозмінна категорія, яка в іменника має самостійне відмінкове значення.

Категорія відмінка в українській мові становить сім рядів форм, які розрізняються між собою морфологічним значенням і системою закінчень: називний, родовий, давальний, знахідний, орудний, місцевий, кличний відмінок.

Функція відмінків – зв'язок іменника з іншими словами у словосполученні і в реченні. Засобом вираження відмінкової функції виступає відмінкове закінчення з прийменником або без нього.

Відмінкове значення – це смисл відношення між іменником (займенником, числівником) й іншим словом у словосполученні чи реченні.

Основними й найзагальнішими ву іменника є об'єктне, суб'єктне і атрибутивне значення.

Об'єктне значення відмінка – це значення відношення предмета до дії, яка на нього спрямована: *зустріти товариша, розповідати про подію*.

Суб'єктне значення – це значення відношення предмета до дії, яка виконується предметом,

або до стану та ознаки, носієм яких він є: *Дівчата співають. Річка тече.*

А т р и б у т и в н е з н а ч е н н я в і д м і н к а – це відношення предмета до дії, до іншого предмета, до ознаки, до стану, до певної ситуації, які характеризують цей предмет: *спідниця в клітинку, золота осінь.*

Кожний відмінок має свій зміст і свою систему значень.

Називний відмінок є початковою формою і вказує на наявність, буття предмета. Родовий відмінок вказує на предмет, який є об'єктом дії або носієм атрибутивності. Давальний відмінок вказує на предмет, якому адресується дія. Знахідний відмінок вказує на предмет як на об'єкт дії. Орудний відмінок вказує на предмет як на діючий об'єкт. Місцевий відмінок вказує на предмет як на місце дії. Кличний відмінок вказує на адресата.

Значення відмінка виявляється в контексті. Воно залежить від лексичного значення й синтаксичних властивостей опорного та залежного слова в словосполученні чи реченні. Опишіть відмінкові значення за В.Горпиничем.

Н а з и в н и й відмінок має значення: 1) суб'єкта (підмет двоскладних і головний член односкладних називних речень): *Сади рясні похилились* (Шевченко); 2) атрибута у функції іменної частини складеного присудка): *Київ – столиця України*; 3) атрибута у функції прикладки: *Школа-інтернат починає працювати*; 4) вокатива у функції звертання у формі множини: *Біжіте, панські слуги, та сіймайте вітра в полі* (Л.Українка); 5) об'єкта дії: *Дипломи вручено*; 6) кратного називного у функції неузгодженого означення: *маршрут Одеса – Київ – Луцьк.*

Р о д о в и й приіменниковий означає:

1) атрибутивність: *будинок брата*; 2) суб'єкт дії: *відповідь учня*; 3) об'єкт дії: *ремонт взуття, носій ознаки, читання віршів*; 4) носія ознаки: *запах квітів*; 5) предмет кількісної характеристики: *бочка меду, ліс рук*.

Р о д о в и й придієслівний означає:

1) прямий об'єкт неповної дії: *випити води*; 2) прямий об'єкт при запереченні: *не пив води*; 3) непрямий об'єкт дії: *чекати відповіді*; 4) обставини дії: *жити біля моря*.

Д а в а л ь н и й відмінок означає: 1) суб'єкт стану або дії (в безособових конструкціях): *учням весело*; 2) адресата (непрямий об'єкт): *допомогти учневі, подякувати друзям*; 3) обставини дії: *піти на зустріч долі*.

З н а х і д н и й відмінок означає: 1) прямий об'єкт у безприйменникових конструкціях: *писати статтю*; 2) непрямий об'єкт у прийменникових конструкціях: *думати про батьків*; 3) різні обставини в безприйменникових і прийменникових конструкціях: *чекати день, їхати через річку*.

О р у д н и й відмінок означає: 1) знаряддя дії: *різати ножем*; 2) засіб дії: *білити вапном, покрити килимом*; 3) порівняння: *співає соловейком, виє вовком*; 4) напрям дії: *іти лісом, бігти селом*; 5) предикативність: *бути вчителем, повернутися переможцем*; 6) об'єкт дії: *займатися наукою, завідувати кафедрою*; 7) час дії: *працювати ранками*; 8) спосіб дії: *їхати галопом*; 9) суб'єкт дії в пасивних конструкціях: *затверджено комісією*.

М і с ц е в и й відмінок означає: 1) об'єкт дії: *наполягати на від'їзді*; 2) засіб дії: *кататися на лижах*; 3) місце дії: *сидіти в човні*; 4) час дії: *приїхати в березні*; 5) атрибутивність: *дід по матері, сусід по парті*.

К л и ч н и й відмінок означає: 1) адресата висловлювання: *"У казці все можливо, добрі люди"* (Л.Українка); 2) адресата-суб'єкта: *"Давню байку правиш, друже!"* (Л.Українка); 3) адресата-об'єкта: *"Я ж тебе не зрадила, єдиний!"* (Л.Українка); 4) адресата-атрибута: *"Твій голос, Ізольдо моя,, був тихий, пестливий"* (Л.Українка).

Розкажіть про розподіл іменників за відмінами та групами, звернувши увагу на критерії цього розподілу. У залежності від того, яку систему закінчень у формі однини має те або інше слово, всі іменники української мови поділяються на чотири групи, які називаються відмінами (перша, друга, третя, четверта). У відміни об'єднуються групи іменників, що мають спільні особливості у словозміні у відповідності з їх родовою приналежністю. Тому при класифікації іменників на відміни беруть до уваги основні ознаки – рід іменників і їх закінчення у Н.в. однини (див. глосарій).

Отже, кожна відміна має певний набір тільки її властивих закінчень в однині і множині. Система таких закінчень в слововформах називається **парадигмою**.

Іменники лише першої і другої відмін поділяються на групи.

П е р ш а в і д м і н а за характером кінцевого приголосного поділяється на три групи: тверду, м'яку, мішану.

Тверда група – іменники з основою на твердий приголосний перед закінченням -а у Н.в. (*весна, книга*).

М'яка група – іменники з основою на м'який приголосний перед закінченням -а у Н.в. однини (орфографічне -я): *пісня, воля*.

Мішана група – іменники з основою на шиплячі *ж, ч* (орфографічно також *щ, ш, дж* перед закінченням -а у Н.в.: *груша, межа, пуща*).

Д р у г а в і д м і н а також поділяється на три групи парадигми: тверду, м'яку, мішану.

Тверда група – це іменники: а) чоловічого роду з основою на твердий приголосний і нульовим закінченням (*твір, Миколаїв, сон*); б) чоловічого і середнього роду з основою на твердий приголосний і закінченням *-о* (*дядько*).

М'яка група – це іменники: а) чоловічого роду з основою на м'який приголосний і нульовим закінченням (*кінь, гай, олівець*); б) чоловічого роду на *-о* (орфографічне *ьо*) (*дідуньо*); в) середнього роду на *-а* (орфографічне *-я*) (*страждання, волосся*); д) з суфіксами *-ар, -ир* зі сталим наголосом на закінченні у непрямих відмінках (крім кличного): *буквар, кобзар, пухир, багатир*; е) іменники на *-ар*, у яких наголос не сталий, а рухомий: *бондар, токар*.

Мішана група – це іменники: а) чоловічого роду на шиплячий (ж, ч, ш, орфографічне щ з нульовим закінченням: *багаж, комиш, родич, ляц*; б) середнього роду з основою на шиплячий ж, ч, орфографічне щ і закінченням *-е* (*ложе, плече, горище*); в) чоловічого роду з суфіксом *-ар* перед м'яким приголосним та сталим наголосом на закінченні (означають осіб за професією): *теслер, газетяр, пісняр, школяр*.

Аналізуючи невідмінювані іменники, чітко перерахуйте їх групи.

До невідмінюваних іменників належать: 1) назви іншомовного походження на *-а*: *боа, ампула*; на *-о*: *фламінго, бюро*; на *-у (-ю)*: *кенгуру, фрау*; на *-е(-є)*: *ательє, резюме*; на *-і*: *леді, жалюзі*; 2) іншомовні загальні назви осіб жіночої статі та імена і прізвища з кінцевим приголосним: *міс, мадам, Жаклін, Шмідт*; 3) іншомовні імена і прізвища з кінцевими наголошеними голосними *-о, -а, -я*: *Ніно, Дюма, Золя*; 5) російські

прізвища на *-их, -ово*: *Худих, Смірново*; 6) українські жіночі прізвища на *-о* і приголосні: *Гриценко (Олена), Мороз (Тетяна)*; 7) деякі типи аббревіатур: *МДУ, СТО*. Невідмінювані іменники належать до розряду слів з нульовою парадигмою.

Розкажіть про особливості відмінювання аббревіатур: 1) тих, що мають усталені відмінкові форми; 2) тих, що допускають варіантність у відмінюванні.

1. Якщо аббревіатури закінчуються повним словом у називному відмінку, то вони відмінюються як іменники відповідної відміни. 2. Якщо ініціальні звукові аббревіатури закінчуються на твердий приголосний, то вони відмінюються як іменники другої відміни. 3. Якщо аббревіатура є назвою заводу, фабрики, тресту тощо, то у родовому відмінку вживається закінчення *-у*, якщо ця аббревіатура є назвою конкретного предмета, то вживається закінчення *-а*. 4. Складові аббревіатури на твердий приголосний відмінюються за зразком іменників другої відміни. 5. Комбіновані аббревіатури, що закінчуються ініціальною аббревіатурою на твердий приголосний, відмінюються як іменники другої відміни.

Не відмінюються в літературній мові: 1) літерні аббревіатури, які закінчуються буквами голосних звуків; 2) звукові аббревіатури, які закінчуються буквами голосних звуків; 3) літерні аббревіатури, які закінчуються буквами *Б, В, Г, Д, Ж, З, К, П, Т, Х, Ц, Ч, Ш*, що при читанні в кінці мають голосний звук (*бе, ве, ге, де, же, зе, ка, пе, те, ха, це, че, ша*); 4) складові або комбіновані аббревіатури з кінцевим компонентом у формі непрямого відмінка; 5) аббревіатурні назви країн та держав; 6) літерні аббревіатури на *Л, М, Н, Р, С, Ф*.

З'ясовуючи особливості відмінювання загальних іменників тільки множинної форми, зверніть увагу на те,

що вони відмінюються за зразками I-III відмін множини. Так, у Р. в. іменники множинної форми мають три типи закінчень: а) закінчення *-ів (-їв)* як у II відміні (типу *столи - столів*): *опадів, терезів, курсів*; нульове закінчення (як у 1-й відміні типу *руки - рук*): *вил, дров, воріт, ножиць*; в) закінчення *-ей* у незначної кількості слів (як у I та III відміні типу *миші — мишей, ночі — ночей*): *саней, дверей, людей*. Трапляються варіанти типу *канікулів - канікул*. У О. в. переважно вживається закінчення *-оми (-ями)*: *вилами, дровами, граблями*. Закінчення *-ми* у О. в. з'являється тоді, коли у Р. в. вживається *-ей*: *саней - саньми, дверей - дверми*. Трапляються варіанти: *дверми - дверима, ворітьми - воротами*. У Д. і М. в. іменники *люди, діти, кури, гуси, сани, сіни* і деякі інші мають закінчення *-ям, -ях* (*людям - на людях, гусям-на гусях*).

ПРИКМЕТНИК ЯК ЧАСТИНА МОВИ

Характеризуючи прикметник як частину мови, слід орієнтуватись на визначення В. Горпинича: прикметник – це частина мови з атрибутивною та предикативною функцією, яка має категоріальне значення непроцесуальної ознаки предмета, вираженої синтаксичними категоріями роду, числа, відмінка і категорією членності/нечленності.

Під ознакою розуміють властивості, якість, відношення, явища, якими характеризується предмет: колір (*червона спідниця*), смак (*солодка цукерка*), розмір (*велике місто*), матеріал (*дерев'яний стіл*), внутрішні (психологічні) риси людини (*мужній воїн, добра жінка*), зовнішні риси людини чи тварини (*гарний парубок, худя тварина*), властивості предметів (*зручна полиця*), відношення до простору (*лісова хатинка*), відношення до часу (*сьогоднішня справа*), приналежність (*сестрина книга*), характеристика за дією (*говорлива сусідка*),

відношення до числа (*другий*), якість (*повний висновок*) тощо.

Ці ознаки формують відповідні лексико-семантичні групи слів, які становлять семантичну основу прикметника як частини мови.

Вживаючись у мові, прикметники здатні конкретизувати зміст іменників: *книга — наукова книга, цікава книга, пригодницька книга, велика книга*; інколи — формувати в них нове значення: *стіл* (предмет) — *паспортний стіл* (відділення, установа), *солодкий стіл* (їжа).

Словоформи, що належать до прикметника, за засобами вираження поділяються на морфологізовані й неморфологізовані. За здатністю чи нездатністю членуватися на основу і флексію прикметники української мови поділяються на членні й нечленні (повні та короткі) (див.глосарій). У жіночому й середньому роді та множині повна форма, що виражається відповідно флексіями *-ая, -яя, -еє, -єє, -іє*, для звичайного усного і писемного мовлення не властива, вона вживається лише в мові фольклору і в поезії: *А в мого коня золотая грива, золотая грива, срібнії копита* (Фольклор); *Помандрував козаченько у чистеє поле* (Фольклор).

Прикметники жіночого і середнього роду та в множині (*нова, нове, нові*) за походженням є членими, а в сучасній українській мові — стягненими.

За здатністю утворювати словоформи за допомогою субстанціальних (експліцитних, тобто виражених) флексій прикметники поділяються на відмінювані й невідмінювані. Короткі прикметники належать до частково невідмінюваних прикметників, оскільки вони змінюються за родами та числами (*годен, готов, повен, повинен, рад, зелен, золот, красен*).

Присвійні прикметники на *-їв, -ин* є короткими й у формі чоловічого роду в називному та знахідному відмінку мають нульове закінчення.

Категорія роду прикметників складається з трьох граєм (грамми чоловічого, жіночого та середнього роду). Вона є синтаксичною, тобто не залежною від означуваного іменника. Прикметник не належить до одного з родів (як іменник), а змінюється за родами.

Категорії числа і відмінка у прикметників є синтаксичними, словозмінними, бо залежать від числа та відмінка означуваного іменника.

Прикметник семантично завжди пов'язаний з іменником. Зв'язок цей реалізується двома способами: в реченні прикметник виступає або як узгоджене означення, утворюючи атрибутивну конструкцію, або як присудок чи частина присудка, поєднуючись з іменником за допомогою дієслова-зв'язки. Отже, прикметник у реченні виконує такі синтаксичні функції: атрибутивну, предикативну і предикативно-атрибутивну.

1. Атрибутивна функція (основна синтаксична функція) прикметника виявляється в тому, що він у реченні виступає узгодженим означенням до іменника, від якого залежить: *Добре діло роби сміло*.

2. Предикативна функція (вторинна функція) виявляється в тому, що прикметники в реченні виступають іменною частиною складеного присудка при зв'язці. Прикметник виражає ознаку суб'єкта й бере участь у формуванні предикативної основи речення: *Тоді Десна була глибокою і бистрою рікою* (Довженко).

3. Предикативно-атрибутивна функція прикметника виявляється в тому, що прикметник, будучи присудком, одночасно виступає означенням до підмета, тобто прикметник приписує підмету (суб'єкту) предикативну ознаку і в той же час є означенням (атрибутом) до нього.

Це так звані предикативні означення: *Черешні тут росли високі і розкішні* (Гончар).

4. Прикметники у складі словосполучення найчастіше виступають залежним компонентом іменникових словосполучень: *золота осінь*; рідше опорним компонентом ад'єктивних словосполучень: *червоний від сорому*.

5. Прикметники від інших частин мови відрізняються й суфіксами, серед яких найпоширенішими є такі: *-ав-ий*: ласкавий; *-ан-ий*: дерев'яний; *-ач-ий*: дівчачий; *-н-ий*: лісний; *-ов-ий*: березовий; *-ськ-ий*: сусідський; *-к-ий*: в'юнкий та ін.

Розглядаючи значеннево-граматичні ознаки прикметників, зверніть увагу на характер самої ознаки прикметника та на спосіб позначення цієї ознаки.

Одні ознаки предметів є перемінними, тобто такими, що виявляються в різній мірі, в різних предметах або в різний час і вказують на якість предметів (*красивий – кращий*). Інші ознаки предметів є постійними, тобто такими, що не виявляються в різній мірі і вказують на відношення до інших предметів (*морська хвиля*). Перші за характером ознаки є якісними, а другі – відносними.

Виділяється група присвійних прикметників, яка вказує на приналежність, виражену суфіксами: *батьків, Оленчина, материн, заячий*.

Опис лексико-граматичних розрядів прикметника див. у словнику основної термінології курсу.

Проаналізуйте проміжні розряди прикметників та семантичні процеси у межах якісних, відносних, присвійних прикметників. Зверніть увагу, що семантична межа між якісними та відносними прикметниками умовна й рухлива. Тому відносні прикметники можуть набувати ознак якісних (відносно-якісні прикметники), а якісні

переходити до розряду відносних (якісно-відносні прикметники).

Відносні прикметники переходять до розряду якісних тоді, коли вони: а) вживаються в переносному значенні: *золота обручка – золоті руки*; б) втрачають семантичний зв'язок із твірним словом: *коричневий* (колір *кориці*).

Якісні прикметники можуть переходити до розряду відносних: *білий сніг - Біле море, молодший брат - молодший лейтенант* і под. Такі зміни відбуваються тоді, коли якісні прикметники вживаються у складі географічних назв, термінологічних словосполучень, перифраз та фразеологізмів: а) село *Широка Балка*; б) *загальне мовознавство, старший викладач*; в) *чорне золото* (вугілля); г) *голими руками, середній клас, вище технічне училище* і ін.

До розряду якісних найчастіше переходять ті відносні прикметники, які утворилися від назв металів: *залізний, срібний*; мінералів і каменів: *бірюзовий, гранатовий, рубіновий*; матеріалу: *дерев'яний, капроновий*; речовин: *медовий, молочний*; рослин, квітів: *барвінковий, пшеничний*.

Залежно від семантики означуваного іменника присвійні прикметники можуть переходити в якісні та відносні: *заяча нора* (присвійний), *заяча шапка* (відносний), *заяча душа* (якісний) і под.

КАТЕГОРІЯ СТУПЕНЯ ВІЯВУ ОЗНАКИ ПРИКМЕТНИКІВ

Категорією ступеня вияву ознаки прикметника називається така категорія, яка вказує на рівень й інтенсивність вияву ознаки одного предмета відносно іншого або ознаки того самого предмета в різний час. Складається ця категорія з чотирьох градем: нульового ступеня, вищого ступеня, найвищого ступеня та абсолютного ступеня. Від неї відрізняється категорія

ступенів порівняння, яка властива лише якісним прикметникам, що маркують ознаки, здатні виявлятися в більшій або меншій мірі.

Нульовий ступінь (ступінь вияву ознаки, а не ступінь порівняння) – це початковий рівень вияву ознаки. Його мають такі прикметники, які називають ознаку предмета в її звичайному вияві без порівняння зі станом тієї ж ознаки в іншому предметі або в інший час: *теплий день, довгий шлях*.

Вищий ступінь порівняння має такий прикметник, який своєю семантикою і словотвірною будовою вказує на те, що та сама ознака в одному предметі виявляється в більшій чи в меншій мірі, ніж в іншому, або в тому ж самому предметі, але в інший час. Наприклад: *Сьогодні день тепліший, ніж учора*.

Вищий ступінь порівняння має просту і складену форми. Проста форма утворюється від нульової форми за допомогою суфіксів -ш, -іш-: *добріший, легший*. У деяких випадках ця форма утворюється від суплетивних основ: *гарний – кращий, поганий – гірший*. Складена форма утворюється шляхом додавання прислівників більш, менш до прикметників у нульовій формі ступеня: *більш розумний, менш важкий*.

Зверніть увагу, що не становлять форми ступеня порівняння прикметники в поєднанні з прислівниками, які є засобом вираження безвідносної міри ознаки: *набагато, ненабагато, значно, трохи, уже, злегка, більш-менш (трохи теплий, набагато важчий)*.

Найвищий ступінь порівняння має такий прикметник, який своєю будовою вказує на те, що та сама ознака в одному предметі виявляється в найбільшій чи в найменшій мірі, ніж в іншому, або в тому ж самому предметі, але в інший час. Наприклад: *Сьогоднішній день видався найтеплішим*.

Найвищий ступінь має просту і складену форми. Проста форма утворюється шляхом приєднання префікса -най- до простої форми прикметника вищого ступеня: *довгий – найдовший*. Ця форма може ускладнюватися префіксами *що-, як-: щонайдальший*. Складена форма утворюється від прикметників нульового ступеня ознаки за допомогою прислівників найбільш, найменш: *найбільш важкий, найменш широкий*.

Крім всього цього, велика міра якості, надмірна інтенсивність ознаки передається й без порівняння, безвідносно до іншого предмета деякими префіксами, суфіксами чи прислівниками. Наприклад: *прегарний, надпотужний, архімудрий, величезний, нездоланний, дуже веселий, надзвичайно розумний*.

Обмеження в утворенні ступенів порівняння якісних прикметників можуть бути викликані структурно-семантичними факторами. Опишіть прикметники, які не утворюють форм ступенів порівняння в українській мові.

ЧИСЛІВНИК ЯК ЧАСТИНА МОВИ

Поняття числа спричинене поняттям кількості й невід'ємне від нього. Поняття кількості інтерпретується в мові такими граматичними засобами: 1) граматичною категорією числа (грамеми однини, двоїни, множини): *книга – книги, учень – учні*; 2) іменниками зі значенням міри: *купа* (зошитів), *мішок* (картоплі); 3) порядковими відчислівниковими прикметниками: *п'ятий клас, перша кімната*; 4) відчислівниковими дієсловами: *подвоїти, потроїти*; 5) відчислівниковими прислівниками: *двічі, шестеро*; 6) займенниками: *кілька, стільки, декілька*; 7) синтаксичним словосполученням: *три цілих і одна п'ята, дві третіх*; 8) числівником: *два, три* і т. д.

На цій підставі окремі граматисти (А.Є. Супрун, А.П. Грищенко, К.Г. Городенська) формують поняття широкого

розуміння числівника як частини мови. Але додаткова семантика не може сформувати категоріальне значення будь-якої частини мови. Частиномовне (категоріальне) значення формується на базі основної семантики. Тому до числівника як окремої частини мови відносяться лише ті слова, у яких основним категоріальним значенням є кількість (предметна або абстрактна), зв'язана з числом, тобто слова з кількісною і збірною семантикою.

Кількісно-числове поняття й поняття числівника не збігаються. У кількісно-числове поняття входять усі слова, незалежно від частиномовної приналежності, що використовуються при лічбі. Вони утворюють числовий ряд: *нуль, один, два, три, чотири, ... тисяча, ... мільйон, ... мільярд* і т. д. Числовий ряд складається з іменників, числівників, прикметників, займенників. У поняття числівника входять лише ті слова числового ряду, які називають означену кількість (квантитативна функція) й абстрактне число (нумеративна). Кількісно-числове значення у слові може бути категоріальним (основним) і додатковим (відтінковим). Слова, в яких кількісно-числове значення є категоріальним, становлять окрему частину мови – числівник.

Традиційне мовознавство виділяє числівник в окрему частину мови на базі однієї ознаки (семантичної) – категоріального значення кількості: числівник – повнозначна частина мови, яка означає кількість предметів (певну або точно не визначену) та абстрактно-математичну кількість.

Характеризуючи морфологічні особливості числівників, пригадайте, що генетично іменники, прикметники й числівники споріднені, бо вийшли з одного джерела – давньої категорії імені. Тому ці частини мови мають нині спільні риси (наприклад, категорію відмінка). Але вони мають і відмінні риси, тобто ті ознаки,

які колись розчленували єдину категорію імені на іменники, прикметники та числівники і які нині їх протиставляють між собою. Так, числівник протистоїть іменнику і прикметнику нульовим характером категорії роду, тобто її відсутністю (крім порядкових числівників). В окремих випадках кількісні числівники протиставляються за родами: *один — одна — одне, два — дві, обидва — обидві, півтора — півтори*.

Стосовно категорії числа в граматиці стверджується, що числівник її не має, оскільки саме лексичне значення числівників указує на число. За відношенням до поняття однини/множини всі числівники поділяються на дві групи: а) числівники тільки однини (числівник *один*) і б) числівники тільки множини (*два, три, чотири, п'ять, шість* і всі останні), що виражають поняття "багато". Ця диференціальна ознака поділяє всі числівники на однинні і множинні, відрізняє числівник від іменника й виділяє його в окрему частину мови.

Категорія відмінка у числівника виконує подвійну функцію: 1) відрізняє його від прислівника як невідмінюваної частини мови; 2) зберігає генетичний зв'язок числівника з іменником і тим самим запобігає перетворенню числівника у прислівник. Але сама по собі наявність категорії відмінка у числівника не є диференціальною ознакою стосовно іменника і прикметника, яка виділила б його в окрему частину мови. Такою ознакою є закінчення родового, давального, орудного й місцевого відмінків числівників.

Числівники від інших частин мови відрізняються суфіксами: **-надцять** (*одинадцять, п'ятнадцять*); **-дцять** (*двадцять, тридцять*); **-ой-е** (*двоє, троє*); **-ер-о** (*четверо, двадцяттеро*).

Щодо синтаксичних властивостей числівників, то в реченні ці слова виконують функції будь-якого члена: підмета: *Чотири ділиться на два*, присудка: *Різниця двох чисел становить сім*; додатка: *Чотири додати до п'яти*; означення: *Студент володіє двома мовами*; обставини: *Шість ділиться на три*.

За значенням і граматичними ознаками всі числівники поділяються на кількісні й порядкові (див. глосарій). За значенням і структурно-граматичними особливостями кількісні числівники поділяються на власне кількісні, збірні та дробові. Як розряд неозначено-кількісних числівників розглядають групу слів узагальнено-кількісних понять: *мало, багато, кілька* та ін. (див. глосарій).

За морфологічною будовою й особливостями утворення числівники поділяються на прості, до яких відносяться однокореневі слова (*два, десять, третій*), складні, утворені від двох числівникових основ (*сімнадцять, дев'ятсот*), і складені, що становлять сполучення двох, трьох і більше простих і складних числівників (*двадцять шість, сто тридцять один, сорок сьомий*) (за В. Горпиничем). Окрему групу в складених числівниках становлять дробові числівники (*три шостих, сім цілих і три десятих*).

ЗАЙМЕННИК ЯК ЧАСТИНА МОВИ

Характеризуючи займенник як частину мови, розкрийте особливості його семантики. Займенники належать до вказівних слів, оскільки вони позбавлені номінативної функції і лише натякають то на іменники, то на прикметники, то на числівники, то на прислівники. На цій підставі О.М. Пешковський, П.Ф. Фортунатов, Л.В. Щерба, І.К. Кучеренко, І.Р. Вихованець та ін. не вважають займенники самостійною частиною мови й на основі формальної подібності до відповідних частин мови

називають їх займенниковими іменниками (*я, ти, він*), займенниковими прикметниками (*наш, свій, твій*), займенниковими числівниками (*кілька, стільки*), займенниковими прислівниками (*там, туди, тоді*).

У європейській традиції, в сучасній вітчизняній граматиці займенник розглядається як самостійна частина мови (О.О. Шахматов, Л.А. Булаховський і ін.). На основі семантико-граматичної подібності до інших частин мови їх називають іменниковими займенниками (*я, ти, він*), прикметниковими займенниками (*наш, свій, твій*), числівниковими займенниками (*кільканадцять, стільки*), прислівниковими займенниками (*там, тут, тоді*).

Займенник – це самостійна частина мови, яка не називає предмети, ознаки чи обставини, а лише вказує на них.

Визначальною ознакою семантики займенників є її абстрактний характер. Категоріальним значенням займенника є не назва предмета, ознаки, обставини (тобто не номінація), а вказівка на них.

Розглядаючи морфологічні категорії займенника: категорія істоти/ неістоти, категорія роду, категорія числа, категорія відмінка.

Зверніть увагу, що прислівникові займенники не мають категорії істоти/неістоти, оскільки вони не вказують на предметність. Усі прикметникові й числівникові займенники *стільки, оскільки, багато, крім мало*, мають синтаксичну категорію істоти/неістоти: а) якщо займенники позначають істотові іменники, то в них збігаються закінчення родового і знахідного відмінків (*немає інших спортсменів – бачу наших спортсменів*); б) якщо ж займенники позначають неістотові іменники, то в них збігається закінчення називного і знахідного відмінка (*стоїть наш віз - немає нашого воза - бачу наш віз*).

Іменникові займенники за істотовою/неістотовою ознакою поділяються на три групи: 1) займенники, які вказують тільки на неістоту: *що, що-небудь, будь-що, казна-що, дещо, нічого, щось, ніщо* (тобто займенник *що* і його похідні); 2) займенники, які вказують тільки на істоту: *я, ти, ми, ви, хто, хтось, хто-небудь, будь-хто, казна-хто, дехто, нікого, ніхто* (тобто займенник *хто* і його похідні); 3) займенники, які можуть вказувати і на істоту, і на неістоту: *він, вона, воно, себе*. В їх семантико-граматичній структурі істотові й неістотові ознаки не розчленовані, тобто синкретичні, тому категорія істоти/неістоти визначається контекстом (має контекстуальний характер): *А молодість не вернеться, не вернеться вона* (Глібов).

Щодо категорії роду займенника, то її не мають: а) прислівникові займенники *тут, там, туди, сюди, коли* і под., оскільки вони не вказують на предметність; б) числівникові займенники *стільки, скільки, багато, кільканадцять* і под., оскільки мають парадигму тільки множини; в) іменникові займенники *ми, ви*, оскільки мають парадигму тільки множини.

Мають категорію роду:

1) чоловічий, жіночий і середній рід всі прикметникові займенники *чий, чия, чий; котрий, котра, котре; такий, така, таке; цей, ця, це; той, та, те* та ін.;

2) лише чоловічий рід іменникові займенники *він, хтось, хто-небудь, будь-хто, дехто, ніхто*;

3) лише жіночий рід іменниковий займенник *вона*;

4) лише середній рід іменникові займенники *воно, що, щось, що-небудь, будь-що, дещо, ніщо*.

Деякі займенники мають нерозчленовану, синкретичну категорію роду, яка виявляється в контексті (тобто контекстуальну): *я, себе, хто* та ін.

Категорія числа займенників

За відношенням до категорії числа займенники поділяються на кілька груп.

1. До лексем, що не мають категорії числа, належать прислівникові займенники *куди, туди, сюди, там, тут, коли* і под.

2. До лексем, які змінюються за числами у відповідності з числовою формою означуваних іменників, належать займенники *він, вона, воно, вони* та всі прикметникові займенники: присвійні (*наш - наші, мій - мої, твій - твої*), вказівні (*цей - ці, той - ті*), означальні (*кожний - кожні, всякий - всяк*), прикметникові питально-відносні (*який - які, котрий - котрі*), прикметникові заперечні (*ніякий - ніякі, нічий - нічий*), прикметникові неозначені (*будь-який - будь-які, який-небудь - які-небудь*).

3. До лексем, які вказують тільки на однину, належать займенники *я, ти*, іменниковий питально-відносний займенник *що*, іменникові неозначені *хтось, щось, будь-хто, будь-що*, іменникові заперечні *ніхто, ніщо*.

4. До лексем, які вказують тільки на множину, належать іменникові займенники *ми, ви* та числівникові *кілька, скільки, кільканадцять*. Займенники *ми, ви* мають форму множини і значення множини. За формою вони подібні до іменників: закінчення *-и* є формантом називного відмінка множини іменників (*рук-и, парт-и, зошит-и*). За змістом значення множини іменників і значення множини займенників *ми, ви* суттєво розрізняються. У іменників зміст множини зводиться до поняття "багато" того, що названо одніною: *стіл* (однина) – *столи* (множина, тобто багато столів). У займенників *ми, ви* форма множини не має значення "багато мовців" (*я - ми*) чи "багато слухачів" (*ти - ви*),

лексемами *ми, ви* не є множинною формою до лексем *я, ти*. Займенник *ми* означає: 1) "співбесідник (один або кілька)* відсутній (один або кілька) і мовець (один)", наприклад: *Влітку ми поїдемо на екскурсію* (сказав учитель своїм учням); 2) "співбесідник (один) і мовець (один)", наприклад: *Ми підемо до лікаря* (каже мама своєму синові); займенник *ви* означає: 1) співбесідник (один або кілька) і відсутній (один або кілька)", наприклад: *Вибудете складати екзамени*; 2) "кілька співбесідників" (без відсутніх), наприклад: *Ви мийте руки, а я приготую сніданок*.

5. До лексем, що вказують на одиницу і на множину, належить зворотний займенник *себе* й відносно-питальний *хто*: *Студент побачив себе в іншому світлі; Студенти побачили себе в іншому світлі; Хто це такий?; Хто це такі?*

Категорія відмінка займенників

Категорія відмінка у займенників неоднорідна. По-перше, виділяються невідмінювані займенники, тобто такі, що мають нульову парадигму. До них належать прислівникові займенники (*коли, куди, туди, там, де* і ін.) та числівникові займенники *мало* (книг), *немало, чимало*.

По-друге, виділяється група займенників із синтаксичною парадигмою прикметникового типу, тобто такі, в яких відмінкові форми узгоджуються з відмінковою формою іменника. До них належать прикметникові займенники та числівникові в непрямих відмінках: *твій, наш, ваш, той, цей; скількох, багатьох*.

По-третє, виділяється група займенників, які мають морфологічну парадигму іменникового типу, зумовлену семантикою дієслова чи віддієслівних іменників, що керують відповідними займенниками. До них належать іменникові займенники (*я, ти, він, ші, ви, вони, себе, хто*,

що, хтось, ніхто) та числівникові в називному та знахідному відмінках (*кілька зошитів, кільканадцять*).

По-четверте, окремі займенники мають дефектну (неповну) парадигму: не мають форм називного відмінка займенники *себе* (зворотний), *нікого* в значенні "немає кого" (не плутати з словоформою *нікого* в значенні "жодної людини"), *нічого* в значенні "немає чого" (не плутати зі словоформою *нічого* в значенні "жодного факту, жодної речі"), пор. *нікого, нікому, ніким - ніхто, нікого, нікому, ніким, на нікому*.

По-п'яте, на відміну від іменників, прикметників і числівників, окремі займенники мають: 1) розірвані словоформи: *ні за що, ні до кого, ні з ким, ні на чийому, ні на що*; 2) свої власні, лише займенникові закінчення: закінчення *-є* в родовому і знахідному відмінках (*себе, тебе, мене*), закінчення *-ас* в родовому і знахідному відмінках (*нас, вас*), закінчення *-и* в називному відмінку однини (*ти*). Це займенниковий тип відмінкових граєм.

По-шосте, серед займенників є такі, які в одних відмінках парадигми відмінюються за іменниковим типом, а в інших – за прикметниковим, тобто мають синкретичну відмінкову парадигму: *він – його, йому, його, ним, на ньому; хто – кого, кому, кого, ким, на кому; що – чого, чому, що, чим; ніщо - нічого, нічому, ніщо*.

Особливості морфологічних категорій займенника

Займенникові морфологічні категорії мають багато спільних рис з відповідними категоріями іменників та прикметників. У цих спільних рисах деякі граматисти (див. О.К. Безпояско і ін. Граматика української мови, К., 1993, С. 3) вбачають звичайне дублювання граматичних категорій іменних частин мови. Але спільні риси – це не дублювання, а генетичний зв'язок іменних частин мови з займенником, морфологічні категорії якого мають, порівняно з іменником та прикметником, такі

специфічні риси, які фактично є диференціальними ознаками займенників як окремого класу слів. До специфічних рис диференціального характеру належать:

1) співіснування в категоріях займенника іменникових, прикметникових і займенникових рис, чого немає в категоріях іменника і прикметника, наприклад: у іменника рід – незалежна категорія, у прикметника – залежна (синтаксична), а у займенника співіснує незалежний рід (*хтось, він, щось*), залежний (*наш, наша, наше*) і синкретичний, тобто займенниковий (*ти, себе*);

2) єдність у кожній категорії розчленованих і нерозчленованих (синкретичних) граем: у категорії істоти/неістоти – тільки істотові граеми (*я, ти*), тільки неістотові (*що*), синкретичні (*він*); у родовій категорії – граема тільки чоловічого роду (*хтось, він*), граема тільки жіночого роду (*вона*), граема тільки середнього роду (*щось*), синкретичні (*я, ти, хто, себе*); у числовій категорії – граема тільки множини (*ми, ви*), граема тільки однини (*я, ти*), синкретичні (*хто, себе*);

3) симбіоз у словозмінній парадигмі відмінкових граем іменникового, прикметникового і займенникового типу: займенник *він* відмінюється за прикметниковим типом, займенники *ми, ви* мають іменникові (*-ам, -ами*) і займенникові закінчення (*-ас*).

Синтаксичні властивості займенників

1. Займенники в реченні виконують функцію членів речення:

а) підмета: *Він їм тугу розганяє, хоть сам світом нудить* (Шевченко); б) присудка: *Ти хто такий?*; в) означення: *Привітай же, моя ненько, моя Україно, моїх діток нерозумних, як свою дитину* (Шевченко); г) додатка: *Виростив вас, доглядав вас, де ж мені вас діти* (Шевченко); д) обставини: *В Україну ідіть, діти, а я- тут*

загину. **Там** знайдете щире серце і слово ласкаве (Шевченко).

2. Займенники у словосполученні можуть бути головним і залежним компонентом: **мій** на віки, **свій** до смерті, **наш** назавжди: *Думи мої, чи довго їй на сім світі без милого жити?* (Шевченко).

3. Займенники здатні самотійно утворювати семантично і структурно завершені однослівні або багатослівні речення: *Ти хто така?; Чого тобі?; Скільки тобі?; Я твій!; Хто?; Куди?; Що таке?*

Це типові синтаксичні властивості, які характерні всім іменним частинам мови. Але займенникам властива і своя специфічна синтаксична функція, якої не мають іменники, прикметники, числівники. Це функція сполучення підрядної частини складного речення з головною: *Там, де Ятрань круто в'ється, з-під каміння б'є вода, там дівчина воду брала* (Із пісні); *Бодай нікому не знать того, що я знаю* (Шевченко); *Перед нею лежав не той козак, якого вона бачила* (Цюпа). Отже, займенники у складнопідрядному реченні виконують функцію сполучних та співвідносних слів: *такий - який, тоді - коли, там - де, такий - як, той - який, той- що, хто - той* і под.: *Джаміля була не така, якою мала бути невістка* (Айтматов); *Я опритомнів тоді, коли хтось міцно стиснув мою руку* (Айтматов); *Це був той самий шофер, який взяв мене в машину* (Айтматов); *Сьогодні здійснилося те, про що думала ночами* (Цюпа).

З а й м е н н и к о в і с у ф і к с и. На відміну від іменників і прикметників, займенники не мають розвинутої системи суфіксів. Займенники – це кореневі слова, які з часу зародження і потім упродовж усієї історії розвитку формувалися на базі коренів і за допомогою коренів: *ніхто* - корінь *-хто* і корінь частки *ні-*, *якийсь* -займенниковий

корінь *як-* і займенниковий корінь *-сь* (одна з форм займенника *себе*), *щось* - займенникові корені *що-* і *-сь*.

До займенникових суфіксів можна віднести лише морф *-єб-*, *-об-* в займенникових словоформах *т-об-і*, *т-об-ою*, *т-єб-є*, *про т-єб-є*, *с-єб-є*, *с-об-і*, *про с-єб-є*.

Розряди займенників за значенням

За лексичним значенням займенники поділяються на вісім логіко-семантичних розрядів: особові, зворотний, присвійні, вказівні, означальні, питально-відносні, заперечні, неозначені (див. глосарій).

Класифікація займенників за функцією

Займенники виконують дві основні функції – дейктичну й анафоричну.

Дейктична функція займенників не однорідна. В одних випадках вказівне значення займенникової лексики розкривається за допомогою засобів позамовної дійсності, відображеної у висловлюванні: в реченні *Я їду в кіно* зміст займенника *я* можна розкрити лише через позамовну дійсність – у кіно йде мовець. Такі займенники вказують на учасників й умови мовлення: *я* – мовець, *ти* – співбесідник (слухач), *ваш* -належний слухачам, *цей* – ближній до місця мовлення, *той* - дальній від місця мовлення. Це власне дейктична функція. Вона має парадигматичний характер і співвідноситься зі змістом всього речення чи висловлювання: *Я ж тобі казала щиро, не кохай мене зрадливо, а ти думав, що можливо, і кохання звів на жарт* (Із пісні); - *Чому ти не прийшов в музей?* - *Ви ж казали, що це не обов'язково*,

В інших випадках вказівне значення займенника розкривається за допомогою мовних засобів висловлювання, якими є попередній контекст висловлювання (частіше) та наступний (рідше), без яких значення займенника є незрозумілим, а саме висловлювання – семантично не завершеним: *Вона*

лежить на підлозі; пор. висловлювання з попереднім контекстом: *Де моя ручка? - Вона лежить настолі*; пор. висловлювання з наступним контекстом: *Всім зрозуміло одне – до екзамену треба готуватися; - Хто прийшов? – Студентка*. Попередній контекст називається антецедентом (від лат. "попередній"), а частина контексту з займенником називається анафором (від гр. "віднесення" – стилістичний прийом, повторення тих самих слів, звуків або синтаксичних конструкцій на початку віршованих рядків, строф або речень у прозі): в реченні *Брати на паничину ходили, поки лоби їм погодили* (Шевченко) анафором є займенник *їм*, а антецедентом – іменник *брати*. Ці два компоненти тексту співвідносяться зі спільним об'єктом дійсності (денотатом), а між собою знаходяться в анафоричних відношеннях. Отже, ті займенники, які розкривають свій зміст за допомогою попереднього або наступного контексту, мають анафоричну функцію: *А сестри, сестри, горе вам* (Шевченко); *На горі край села стоїть кузня немала. А в ній - коси коваль клеple*. (див. глосарій).

Абсолютної межі провести між ними не можна, оскільки один і той же займенник може вживатися в тексті то в тій, то в іншій функції.

Класифікація займенників за співвідношенням з іншими частинами мови

За співвідношенням з іншими частинами мови займенники поділяються на такі тематичні класи: іменникові, прикметникові, числівникові і прислівникові. І. Р. Вихованець ці групи слів називає займенниковими іменниками, займенниковими прикметниками, займенниковими числівниками, займенниковими прислівниками.

До іменникових належать займенники, які вказують на предметність, виражену в категоріях роду

(непослідовно), числа, відмінка: особові (*я, ти, ми, ви*), предметно-особові (*він, вона, воно, вони*), зворотний (*себе*), питально-відносні (*хто? що?*), неозначені (*хто-небудь, хтось, будь-хто, казна-хто, абихто, дехто, що-небудь, щось, будь-що, казна-що, абищо, дещо, що-небудь*), заперечні (*ніхто, ніщо*).

Іменникові займенники за категоріальним значенням близькі до іменника, оскільки вказують на предметність. У реченні вони виконують ті ж функції, що й іменник – бувають найчастіше підметом або додатком, зрідка – присудком: у реченні *Скажи мені, хто твій друг, і я скажу, хто ти* займенник *мені* є додатком, займенник *хто* в обох випадках є підметом, займенник *я* - підметом, а *ти* - присудком. Через це їх називають також займенниковими іменниками. Але за морфологічними властивостями ці займенники суттєво відрізняються від іменників.

Особові займенники поділяються на займенники 1-ї, 2-ї і 3-ї особи і мають такі первинні значення:

Займенник 1-ї особи *я* вказує на мовця.

Займенник 2-ї особи *ти* вказує на особу, до якої звертається мовець. Це може бути слухач, співбесідник або сам мовець як особа, до якої звернена мова: *Ти хотів скласти екзамен не готуючись* (говорив студент сам собі).

Займенник 1-ї особи *ми* вказує на множину осіб, до якої належить і мовець: *ми з тобою, ми з ним, ми з вами, ми з ними* (мовець і присутні, мовець, присутні і відсутні).

Займенник 2-ї особи *ви* вказує на множину осіб, до якої звертається мовець (присутні, слухачі, співбесідники, відсутні): *Ви будете складати екзамен*.

Займенник 3 особи *він (вона, воно, вони)* вказує на особу чи осіб, які є об'єктом мовлення, але не на мовця чи співбесідника. За функцією це анафоричний займенник. Він може вказувати і на предмет (стіл, парта, озеро), тому це предметно-особовий займенник.

Займенники *я і ти* не мають категорії роду: *Ти задоволений оцінкою? Ти задоволена оцінкою?*

Займенник *він* має категорію чоловічого роду, займенник *вона* - жіночого, *воно* - середнього: *він* (стіл), *вона* (картина), *воно* (слово).

Категорія числа у займенників *я, ти, ми, ви* не словозмінна, а словотвірна, оскільки ці займенники розрізняються за значенням. Займенники *я, ти* мають форму тільки однини, а *ми, ви* - тільки множини.

Категорія числа у займенників *він, вона, воно, вони* словозмінна, бо "*він*" і "*вони*" — це форми однієї і тієї ж лексеми (*вони* - це кілька або багато).

Особові займенники мають вторинні значення: авторське *ми*, співчутливо-поблажливе *ми* (*Як ми себе відчуваємо? - запитує лікар хворого*), ввічливе *ви* (*Ви, Вас*).

Особові займенники змінюються за відмінками (як і іменники), але мають такі закінчення, яких немає в іменників: -*є* у родовому (займенники *я, ти*), -*ас* у родовому, знахідному та місцевому відмінках (займенники *ми, ви*). Займенники *я, ти, ми, ви* відмінюються за іменниковою парадигмою, а займенники *він, вона, воно, вони* - за прикметниковою (*його, йому, ним, на нім*).

Зворотний займенник себе вказує на предмет (особу), який є об'єктом своєї власної дії, тобто вказує, що дія спрямована на самого діяча: *Я взяла собі в бібліотеці книгу; Ти про себе нічого не сказав.*

Займенник *себе* не має морфологічної категорії роду. Родова форма слів, зв'язаних із займенником *себе*, визначається родом іменника, на який вказує займенник: *Хворий сам собі допомагає; Хвора сама собі допомагає*. Числова форма займенника виражається також синтаксично: *Хворі самі собі допомагають*.

Питальні іменникові займенники (*хто?* *що?*) спонукають співбесідника назвати особу (*хто*) або неособу (*що*), які лише вказані в тексті: *Хто ж від нас у світі дужчий?* (Тичина); *Єсть на світі доля, а хто Пізнає? Єсть на світі доля, а хто її має?* (Шевченко); *За що ж ти караєш її, молоду* (Шевченко). Основним значенням займенників *хто?* *що?* є питання про особу, предмет чи ситуацію, які невідомі мовцєві.

Займенник *хто?* не має морфологічної категорії роду. У реченні *Кого ж сиротина, кого ж запитає, і хто її розкаже, і хто тєє знає?* (Шевченко) рід назв осіб, вказаних займенниками *кого*, *хто*, не позначений (це можуть бути іменники і жіночого, і чоловічого роду). Займенник *що?* має середній рід: *Що це таке?*

Займенник *хто?* може вказувати на одну і на множину, що виявляється синтаксично: *Хто йде?* – одна; *Хто ці люди?* – множина. Займенник *що* завжди вказує лише на одну: *Доню моя, що ти наробила?* (Шевченко).

При словозміні займенник *хто?* змінюється за парадигмою іменників-осіб, а займенник *що?* – за парадигмою іменників-неосіб. У родовому, давальному і місцевому відмінках вони мають закінчення прикметників. Питальні займенники *хто?* *що?* втрачають ознаки запитання і набувають ознак відносності тоді, коли виступають у функції сполучних слів у складнопідрядному реченні.

До прикметникових займенників належать присвійні (*мій, твій, наш, ваш, свій, їхній*),

вказівні (*цей, той, такий*), означальні (*сам, самий, весь, всякий, кожний, інший*), питально-відносні (*який, котрий, чий*), неозначені (*який-небудь, будь-який, абиякий, якийсь, чий-небудь, абичий, казна-який, казна-чий*), заперечні (*ніякий, нікотрий, нічий, жодний*).

Прикметникові займенники зближаються з прикметниками за категоріальним узагальнено-якісним значенням, але не називають його, а вказують на нього. Тому їх інколи називають узагальнено-якісними. Від них за значенням відрізняються вказівні займенники, які є чисто вказівними й не мають узагальнено-якісного значення. Але вони повністю уподібнюються до прикметника морфологічними ознаками і синтаксичними функціями.

Прикметникові займенники не протиставлені прикметникам, а подібні до них і мають: 1) синтаксико-морфологічні категорії роду, числа і відмінка; 2) узгоджуються з іменниками у формах роду, числа, відмінка, істоти / неістоти (*мій дім, моя країна, моє село; таке місто, такі міста; бачу цей стіл, але цього коня*); 3) у реченні є означенням або іменною частиною складеного присудка: у реченні *Ця книга - моя* займенник *ця* є означенням до іменника *книга*, а займенник *моя* є іменною частиною складеного присудка. Враховуючи цю рису, дехто і граматистів ці лексеми називає займенниковими прикметниками.

До числівникових належать займенники, які вказують на кількість і цим співвідносяться з числівником: *скільки, ніскільки, стільки-то, скільки-небудь, скількись*. За синтаксичною функцією і морфологічними ознаками подібні до числівників, але відрізняються від них тим, що числівник називає абстрактне число або кількість, виражену в числах, а числівникові займенники не називають кількості, а лише вказують на неї. У зв'язку з цим до числівникових займенників відносяться й ті слова, які

вказують на кількість, але не називають її: *кільканадцять, кількасот, стонадцять, кількадесять, багато* (зошитів), *чимало, мало* (помилки) і ін.

До прислівників належать такі займенники, які не називають, а лише вказують на спосіб дії, час, місце, причину: спосіб дії (*як, як-небудь, якимось, так, ніяк, казна-як*), час (*коли, коли-небудь, ніколи, колись, казна-коли, доки, доти, поки, досі*), місце (*де, ніде, де-небудь, десь, казна-де, тут, там, всюди, куди, куди-небудь, кудись, казна-куди, туди, звідти, звідусіль, звідусюди*), причини (*тому, чому*). На відміну від інших займенників, прислівникові в реченні залежать від дієслова і не мають системи словозміни (як і прислівники). Тому їх називають займенниковими словами, а розглядають у системі прислівникових розрядів.

Серед цих груп особливе місце займають іменникові займенники, які за семантикою, морфологічними особливостями й синтаксичними функціями значно відрізняються від іменника й інших груп займенників. Тому власне іменникові займенники й виділяють в окрему частину мови, а прикметникові, числівникові і прислівникові розглядають як особливі розряди відповідних частин мови.

ВАРІАНТИ ЗАВДАНЬ ККР

Тема: Граматика. Словотвір. Морфологія. Іменні частини мови

1 варіант

1. Розкрити значення термінів: морфема, граматична форма.
2. Описати характерні особливості збірних числівників.
3. Виконати словотвірний аналіз слова „безмежний”.
4. Виконати морфологічний аналіз виділених слів:
 1. Горнуй до тебе, *Україно*,
Як син до матері горнуй.
 2. *Свій* хліб *найситніший*.
5. Навести приклад прислів'я чи приказки з числівником, виконати морфологічний аналіз уживаного числівника.

2 варіант

1. Розкрити значення термінів: словотвір, частини мови.
2. Описати синтаксичні властивості займенників.
3. Виконати морфемний аналіз слова „виліт”.
4. Виконати морфологічний аналіз виділених слів:
 1. *Сьогоднішньої* роботи на завтра не відкладай.
 2. Не *той* урожай, що на полі, а той, що в *коморі*.
5. Навести приклад прислів'я чи приказки з числівником, виконати морфологічний аналіз уживаного числівника.

3 варіант

1. Розкрити значення термінів: морфологія, словотвірний тип.
2. Описати синтаксичні властивості числівників.
3. Виконати морфологічний аналіз виділених слів:
 1. *Семеро* одного не ждуть.
 2. Світ не без *добрих людей*.

4. Виконати словотвірний аналіз слова „козаччина”.
5. Навести приклад прислів'я чи приказки з займенником, виконати морфологічний аналіз уживаного займенника.

4 варіант

1. Розкрити значення термінів: морф, граматичне значення.
2. Описати морфологічні ознаки прикметника.
3. Виконати морфологічний аналіз виділених слів:
 1. Шануй сам *себе*, шануватимуть і люди тебе.
 2. *Сміливого* й *куля* не бере.
4. Виконати морфемний аналіз слова „важко”.
5. Навести приклад прислів'я чи приказки з числівником, виконати морфологічний аналіз уживаного числівника.

5 варіант

1. Розкрити значення термінів: морфологічна парадигма, основа слова.
2. Описати семантичні особливості прикметників.
3. Виконати морфологічний аналіз виділених слів:
 1. *Одна* бджола мало *меду* наносить.
 2. Сумління – *найкращий* порадник.
4. Виконати словотвірний аналіз слова „прибігти”.
5. Навести приклад прислів'я чи приказки з займенником, виконати морфологічний аналіз уживаного займенника.

6 варіант

1. Розкрити значення термінів: граматична категорія, морфема.
2. Описати особливості власних і загальних іменників.
3. Виконати морфологічний аналіз виділених слів:

О слів *жорстока* і *солодка* влада!
Не опечись на *їхньому* *вогні*...

4. Виконати морфемний аналіз слова „блакитноокий”.
5. Навести приклад прислів'я чи приказки з числівником, виконати морфологічний аналіз уживаного числівника.

7 варіант

1. Розкрити значення термінів: твірна база, морфологія.
2. Описати особливості речовинних іменників.
3. Виконати морфологічний аналіз виділених слів:
 1. Треба слову *радоцив* додати,
Щоб уміло душу звеселяти.
 2. Зима невелика, та в *неї* рот *великий*.
4. Виконати словотвірний аналіз слова „найдобріший”.
5. Навести приклад прислів'я чи приказки з числівником, виконати морфологічний аналіз уживаного числівника.

8 варіант

1. Розкрити значення термінів: суфікс, граматичне значення.
2. Описати особливості абстрактних і конкретних іменників.
3. Виконати морфологічний аналіз виділених слів:
 1. *Кожна травичка* на своєму корені росте.
 2. Золотими хлібами дзвенить *українська* земля.
4. Виконати морфемний аналіз слова „всміхатися”.
5. Навести приклад прислів'я чи приказки з числівником, виконати морфологічний аналіз уживаного числівника.

9 варіант

1. Розкрити значення термінів: словотвірне гніздо, морф.
2. Описати особливості якісних прикметників.
3. Виконати морфологічний аналіз виділених слів:

1. Шумить *Дніпро*, чорніють кручі,
В граніт *холодний* б'є прибій.
2. Я господар землі, я господар *своєї* країни.
4. Виконати словотвірний аналіз слова „український”.
5. Навести приклад прислів'я чи приказки з числівником, виконати морфологічний аналіз уживаного числівника.

10 варіант

1. Розкрити значення термінів: словотвірний ряд, частини мови.
2. Описати особливості відносних прикметників.
3. Виконати морфологічний аналіз виділених слів:
 1. *Сумління* – *найкращий* поради́ник.
 2. *Один* цвіт не робить ві́нка.
 4. Виконати морфемний аналіз слова „змолоду”.
 5. Навести приклад прислів'я чи приказки з займенником, виконати морфологічний аналіз уживаного займенника.

11 варіант

1. Розкрити значення термінів: словотвірна категорія, грамати́ка.
2. Описати особливості присвійних прикметників.
3. Виконати морфологічний аналіз виділених слів:
 1. Не підлива́й *масла* у вогонь.
 2. Дано *нам* слово для *високих* дум
 4. Виконати словотвірний аналіз слова „пречудовий”.
 5. Навести приклад прислів'я чи приказки з числівником, виконати морфологічний аналіз уживаного числівника.

12 варіант

1. Розкрити значення термінів: способи словотвору, категорія роду.
2. Описати синтаксичні властивості прикметників.
3. Виконати морфологічний аналіз виділених слів:

Плекаймо в серці *кожне* гроно,
прозоре *диво калинове*.

4. Виконати морфемний аналіз слова „шовковистий”.
5. Навести приклад прислів'я чи приказки з числівником, виконати морфологічний аналіз уживаного числівника.

13 варіант

1. Розкрити значення термінів: категорія числа, похідна основа.
2. Описати синтаксичні властивості числівників.
3. Виконати морфологічний аналіз виділених слів:
 1. Минувши поле *золоте*,
До *річки* пісня долітає.
 2. Голова – добре, а *дві* – краще.
4. Виконати словотвірний аналіз слова „надпис”.
5. Навести приклад прислів'я чи приказки з займенником, виконати морфологічний аналіз уживаного займенника.

14 варіант

1. Розкрити значення термінів: категорія відмінка, опрощення.
2. Описати синтаксичні властивості іменників.
3. Виконати морфологічний аналіз виділених слів:

Мово моя українська –
Бабківська, материнська!
4. Виконати морфемний аналіз слова „по-нашому”.
5. Навести приклад прислів'я чи приказки з числівником, виконати морфологічний аналіз уживаного числівника.

15 варіант

1. Розкрити значення термінів: ускладнення, граматичне значення.
2. Описати характерні ознаки іменників-істот та іменників-неістот.

3. Виконати морфологічний аналіз виділених слів:

Де вам, друзі, траплялось,

Щоб од міста, села

Три ріки розливалось

З одного джерела?

4. Виконати словотвірний аналіз слова „калинонька”.

5. Навести приклад прислів'я чи приказки з прикметником, виконати морфологічний аналіз уживаного прикметника.

16 варіант

1. Розкрити значення термінів: перерозклад, граматична форма.

2. Описати засоби вираження категорії роду іменників.

3. Виконати морфологічний аналіз виділених слів:

Споконвіку цю землю батьки і діди берегли,

Рятували її від негоди та злого заброди.

4. Виконати морфемний аналіз слова „прочитати”.

5. Навести приклад прислів'я чи приказки з числівником, виконати морфологічний аналіз уживаного числівника.

17 варіант

1. Розкрити значення термінів: словотвір, граматична категорія.

2. Описати характерні особливості однинних іменників.

3. Виконати морфологічний аналіз виділених слів:

Подивися на рослину:

Кожну квітку і травину

Криє божая сльозинка –

Діамантова росинка.

4. Виконати словотвірний аналіз слова „написаний”.

5. Навести приклад прислів'я чи приказки з числівником, виконати морфологічний аналіз уживаного числівника.

18 варіант

1. Розкрити значення термінів: твірна основа, граматика.

2. Описати характерні особливості множинних іменників.

3. Виконати морфологічний аналіз виділених слів:

1. *Мудрий ніхто* не вродився, а навчився.

2. *Вовка* боятися – в ліс не ходити.

4. Виконати морфемний аналіз слова „переморгуватися”.

5. Навести приклад прислів'я чи приказки з числівником, виконати морфологічний аналіз уживаного числівника.

19 варіант

1. Розкрити значення термінів: категорія відмінка, морфема.

2. Описати основні значення відмінків іменника.

3. Виконати морфологічний аналіз виділених слів:

Ти у мене із кореня –

Поле*м мені* наговорена,

Дзвоном *роси* прокована,

В *чистій* воді смакована.

4. Виконати словотвірний аналіз слова „словечко”.

5. Навести приклад прислів'я чи приказки з числівником, виконати морфологічний аналіз уживаного числівника.

20 варіант

1. Розкрити значення термінів: категорія числа, словотвірна модель.

2. Описати поділ іменників на відміни.

3. Виконати морфологічний аналіз виділених слів:

1. *Материн гнів*, як весняний сніг: рясно випаде, та скоро розтане.
2. Хто мовчить, той *двох* навчить.
4. Виконати морфемний аналіз слова „запічок”.
5. Навести приклад прислів'я чи приказки з займенником, виконати морфологічний аналіз уживаного займенника.

21 варіант

1. Розкрити значення термінів: категорія роду, твірна основа.
2. Описати поділ іменників 1 та 2 відмін на групи.
3. Виконати морфологічний аналіз виділених слів:
 1. Хто пише та малює, *той* діток своїх годує.
 2. У короткого *розуму* язик *довгий*.
4. Виконати словотвірний аналіз слова „лісостеп”.
5. Навести приклад прислів'я чи приказки з числівником, виконати морфологічний аналіз уживаного числівника.

22 варіант

1. Розкрити значення термінів: частини мови, морфеміка.
2. Описати морфологічні ознаки числівників.
3. Виконати морфологічний аналіз виділених слів:
Хто чисте сумління має, спокійно спати лягає.
4. Виконати морфемний аналіз слова „високочолий”.
5. Навести приклад прислів'я чи приказки з числівником, виконати морфологічний аналіз уживаного числівника.

23 варіант

1. Розкрити значення термінів: морфологічна парадигма, словотворення.
2. Описати розряди числівників за значенням.
3. Виконати морфологічний аналіз виділених слів:
Люблю, мов *сонце*, *материнську* мову...

Нам кожна братня мова дорога.

4. Виконати словотвірний аналіз слова „словничок”.

5. Навести приклад прислів'я чи приказки з числівником, виконати морфологічний аналіз уживаного числівника.

24 варіант

1. Розкрити значення термінів: словотвірний ряд, граматика.

2. Описати розряди числівників за структурою.

3. Виконати морфологічний аналіз виділених слів:

1. Чи здатна розгулятись *бездуховність*,

Якщо в душі цвіте віків любов?

2. Коли *тебе добрі* люди шанують, шануйся й сам.

4. Виконати морфемний аналіз слова „змалку”.

5. Навести приклад прислів'я чи приказки з числівником, виконати морфологічний аналіз уживаного числівника.

25 варіант

1. Розкрити значення термінів: корінь слова, частини мови.

2. Описати особливості категорії роду займенників.

3. Виконати морфологічний аналіз виділених слів:

Пролетіли роки, ніби *білі лелеки*

Від того озеречка, від *моєї* ріки...

4. Виконати словотвірний аналіз слова „мужньо”.

5. Навести приклад прислів'я чи приказки з числівником, виконати морфологічний аналіз уживаного числівника.

26 варіант

1. Розкрити значення термінів: способи словотвору, морфема.

2. Описати особливості категорії числа займенників.

3. Виконати морфологічний аналіз виділених слів:

1. Шумить Дніпро, чорніють *кручі*,

В граніт *холодний* б'є прибій.

2. *Одним* пальцем і голки не вдержиш.

4. Виконати морфемний аналіз слова „переробитися”.

5. Навести приклад прислів'я чи приказки з займенником, виконати морфологічний аналіз уживаного займенника.

27 варіант

1. Розкрити значення термінів: словотвірне гніздо, категорія числа.

2. Описати особливості категорії відмінка займенників.

3. Виконати морфологічний аналіз виділених слів:

1. Горнуйсь до тебе, *Україно*,

Щоб нас *ніхто* не роз'єднав.

2. *Дружній* череді і вовк не страшний.

4. Виконати словотвірний аналіз слова „бездуховність”.

5. Навести приклад прислів'я чи приказки з числівником, виконати морфологічний аналіз уживаного числівника.

28 варіант

1. Розкрити значення термінів: словотвірне правило, грамати́ка.

2. Описати розряди займенників за значенням.

3. Виконати морфологічний аналіз виділених слів:

1. Одне *літо* ліпше, як *сто* зим.

2. Не проси літа довгого, а проси *теплого*.

4. Виконати морфемний аналіз слова „доленосний”.

5. Навести приклад прислів'я чи приказки з займенником, виконати морфологічний аналіз уживаного займенника.

29 варіант

1. Розкрити значення термінів: словотвір, категорія роду.

2. Описати класифікацію займенників за співвідношенням з іншими частинами мови.
3. Виконати морфологічний аналіз виділених слів:
На *Київ* я вперше поглянув
В красі *тополинних* цвітінь.
4. Виконати словотвірний аналіз слова „дзвінко”.
5. Навести приклад прислів'я чи приказки з числівником, виконати морфологічний аналіз уживаного числівника.

30 варіант

1. Розкрити значення термінів: словотвірний тип, морфологія.
2. Описати семантичні особливості іменника як частини мови.
3. Виконати морфологічний аналіз виділених слів:
Я в роки дитинства, бувало,
Читати любив *цілу ніч*.
4. Виконати морфемний аналіз слова „білосніжний”.
5. Навести приклад прислів'я чи приказки з числівником, виконати морфологічний аналіз уживаного числівника.

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ КУРСУ

1. Граматика.

1. Устрій, будова мови, тобто система морфологічних категорій і форм, синтаксичних категорій і конструкцій, способів словотворення. Це вся незвукова і нелексична організація мови, що виявляється в її граматичних категоріях, граматичних одиницях і граматичних формах; структурна основа мови, без якої не можуть утворюватися слова, словосполучення, речення, висловлювання.

2. Це сукупність правил зміни слів і сполучуваності морфів у слова, слів у словосполучення і речення, тобто значеннєвих елементів нижчого рангу в значеннєві одиниці вищого рангу з метою реалізації комунікативної і когнітивної функції мови.

3. Це наука про об'єкт граматики, розділ мовознавства, що вивчає закономірності й особливості будови і форми слів, словосполучень, речень, текстів.

2 . Граматична система мови – це частина організації мови, представлена в її граматичних одиницях, формах і категоріях. Граматична будова мови як система є єдністю абстрактних граматичних значень і їх формальних виражень, які становлять ту основу, без якої мова не може функціонувати.

3. Граматичне значення – це спільна семантика кількох граматичних одиниць одного рангу, яка має в мові регулярне вираження: *бандурист, лікар, вихователь, лісник* – граматичне значення "особа за професією", що регулярно виражається суфіксами *-ист, -ар, -тель, -ник*. Це таке узагальнення лексичних значень, яке виражається формальними мовними засобами. У морфології до граматичних значень належать: узагальнене значення слів як частини мови, значення минулого часу, значення

жіночого роду, значення називного відмінка; в синтаксисі: значення предикативності, значення суб'єкта, значення об'єкта, значення підрядності, значення сурядності.

4. Граматична форма.

1. Мовні засоби, за допомогою яких виражається граматичне значення (засоби вираження граматичного значення): родовий відмінок слова *олівець* виражається закінченням *-а* (*олівця*); форма відмінюваних слів, або словоформа, тобто один із компонентів парадигми слова: *учитель, учителя, учителю, учителем, учителі, учителів* і т. д.

2. Це мовний знак, за допомогою якого регулярно виражається граматичне значення: граматичне значення іменника називного відмінка однини жіночого роду регулярно виражається закінченням *-а*: *книга*. До граматичних форм як засобів вираження граматичних значень належать: закінчення, суфікси, префікси, постфікси, чергування звуків, наголос, службові слова, редуплікація, порядок слів, інтонація, синтаксичний зв'язок.

5. Морфологічна парадигма – упорядкована сукупність граматичних форм слова. Парадигму мають тільки змінювані слова (іменники, прикметники, числівники, займенники, дієприкметники, дієслова). В незмінюваних словах парадигма називається нульовою.

6. Граматична категорія – система протипоставлених одна одній граматичних форм з однорідним значенням. Це єдність двох або більше однорідних формально-виражених граматичних явищ, протиставлених одне одному за значенням і засобами вираження. Компоненти граматичних категорій знаходяться між собою в опозиційних відношеннях, при яких один компонент протистоїть іншим. Ці опозиційні компоненти граматичної категорії називаються *г р а м е м а м и*. Наприклад:

категорія числа іменника складається з двох граєм – однини і множини.

7. Словотвір – це розділ мовознавства, який вивчає процес творення слів, його механізм (правила, способи, моделі), словотвірну структуру слова і словотвірну систему мови.

8. Словотворення – процес, механізм і результат творення похідних слів.

9. Морфемна структура слова – єдність найменших значущих сегментів (морфів).

10. Словотвірна структура слова – єдність твірної основи і форманта.

11. Формант – семантичні, структурні й структурно-семантичні й інші елементи похідного слова, якими воно утворилося і якими відрізняється від твірного.

12. Словотвірний тип – група слів однієї частини мови, які побудовані за єдиною схемою, походять від слів однієї частини мови, мають спільний спосіб словотворення, тотожній словотворчий формант і спільне словотвірне значення.

13. Словотвірне значення – узагальнене, спільне для певного лексико-семантичного розряду слів значення, що виявляється в одному словотвірному типі певним словотворчим засобом.

14. Словотвірна модель – еталон структури слова, який імітує граматичну правильність у відповідності з певною теорією.

15. Словотвірне правило – зумовленість вибору твірного форманта сукупністю семантичних, фонематичних і морфемних ознак твірного слова.

16. Словотвірна категорія – абстрактне явище, яке формується сукупністю словотвірних типів на основі їх спільного словотвірного значення при різних словотворчих засобах.

17. Словотвірний ряд (ланцюг) – лінійний ряд мінімум трьох спільнокореневих слів, які знаходяться у відношеннях послідовної похідності.

18. Словотвірне гніздо – сукупність усіх спільнокореневих похідних, розташованих у відповідності з їх словотвірною мотивацією.

19. Способи словотвору – структурно різні шляхи і прийоми творення нових слів у результаті використання всіх наявних у даній мові словотворчих ресурсів. Традиційна класифікація: морфологічний спосіб (афіксальний (суфіксальний, префіксальний, флексійний, постфіксальний, змішаний), основоскладання, словоскладання, аббревіація), лексико-синтаксичний, лексико-семантичний, морфолого-синтаксичний).

20. Словотвірний аналіз – різновид лінгвістичного аналізу, у процесі якого через добір мотивуючого слова, виділення твірної основи та словотвірних засобів визначають спосіб творення слова.

21. Морфемний аналіз – з'ясування морфемної будови слова, визначення типів і функцій морфем.

22. Морфеміка.

1. Розділ мовознавства (морфемологія), що вивчає поділ слова на морфеми, типи морфем, формальні й семантичні відношення їх одна з одною і зі словом як цілісним утворенням.

2. Морфемна підсистема мови, сукупність морфем, що виділяються в словах і використовуються в мові за певними правилами сполучуваності.

23. Морф – мінімальна частина словоформи, що характеризується єдністю змісту і форми. Це конкретний представник морфеми, який виявляється при поділі слова на значущі частини.

24. Морфема – найменша узагальнююча неподільна значуща одиниця мови, яка виступає як носій певного

лексичного та граматичного значення слова і регулярно відтворюється відповідно до моделей цієї мови.

25. Афікс – службова морфема, яка приєднується до кореня або іншої службової морфеми і виражає граматичне чи словотвірне значення.

26. Корінь слова – основна частина слова, визначальний елемент його лексичного значення; база для похідного слова.

27. Основа слова – системна сукупність морфем і асемантичних сегментів, яка формує індивідуальне лексичне значення слова (частина слова без закінчення).

28. Опрощення – морфологічний процес, при якому слово зі складною морфемною будовою втрачає значення окремих своїх морфологічних частин і стає простим символом даного уявлення; процес перетворення похідної основи в непохідну.

29. Ускладнення – процес перетворення непохідної основи в похідну.

30. Перерозклад – процес переміщення меж між морфемами в похідній основі, внаслідок чого формуються нові (вторинні) основи й нові афікси, які можуть втрачати прямий структурно-значеннєвий зв'язок із первинними формантами.

31. Морфологія – це одна з частин граматичної будови мови, яка охоплює граматичні класи слів (частини мови), граматичні (морфологічні) категорії цих частин мови та їхні форми, а також менші за слово одиниці – морфеми. **Морфологія** як наука являє собою вчення про граматику слова, про його граматичні класи (частини мови) і граматичні категорії частин мови, про словозміну, про морфеми.

32. Частини мови – це класи (групи) слів, які характеризуються:

1) єдністю категоріального значення, абстрагованого від лексичних значень (наприклад: предметність у іменників, ознака предмета у прикметників, число у числівників, процесуальна дія у дієслів, ознака ознаки у прислівників); 2) єдністю морфологічних категорій і правил словозміни (наприклад; рід, число, відмінок у іменників, вид, спосіб, час у дієслів); 3) тотожністю синтаксичних властивостей слів (наприклад: підмет і додаток у іменників, присудок у дієслів, означення у прикметників, обставина у прислівників); 4) спільністю суфіксів, за допомогою яких утворено відповідні слова (наприклад: суфікси *-тель*, *-ець*, *-анин*, *-ик* – у іменників; суфікси *-н-ий*, *-ськ~ий*, *-аст-ий*, *-ан-ий*, *-ов-ий* у прикметників.

За цими чотирма ознаками сучасна традиційна граматики виділяє десять частин мови: іменник, прикметник, числівник, займенник, дієслово, прислівник, прийменник, сполучник, частка, вигук.

33. Лексико-граматичні розряди – це групи слів зі спільною семантичною рисою, яка їх об'єднує в один розряд, наприклад, у слів *радість*, *блакить* спільною семантичною рисою є відсутність носія дії чи ознаки. Ця особливість й об'єднує їх у розряд абстрактних іменників. Це такі групи слів, які об'єднуються на основі спільності семантики і граматичних засобів вираження, а розрізняються на основі відмінностей у семантиці і граматичних формах.

У складі іменника виділяються такі лексико-граматичні розряди: 1) конкретні й абстрактні (*книга* — *щедрість*); 2) загальні і власні (*місто* — *Миколаїв*); 3) предметні (дискретні) — речовинні (недискретні) або назви рахованих і нерахованих предметів (*будинок* – *золото*); 4) збірні — одиничні (*студентство* — *стеблина*). Ці розряди перехреснюються: власні іменники, наприклад, одночасно є і конкретними.

34. Іменник – це самостійна частина мови, що має категоріальне значення предметності, виражене класифікаційними категоріями роду і істоти/неістоти та словозмінними категоріями числа і відмінка.

35. Іменники конкретні й абстрактні.

Конкретні іменники – це іменники, в яких типізується лише конкретне уявлення про предмет. Конкретні іменники означають такі предмети, істоти, явища, події, факти, які можна уявити як окремі, піддаються рахунку, сприймаються органами чуття людини: *дерево, заєць, стіл, звук, річка*.

Абстрактні іменники – це іменники, в яких суттєві ознаки предметів узагальнюються до такого високого ступеня, що втрачається зв'язок з їх носіями (*кохання, заручини*). Абстрактні значення іменників сформувалися на базі конкретних. Абстрактні іменники називають загальні поняття, непередметні і нематеріальні явища, які не можна уявити як окремі; властивості, почуття, якості, дії, стану, які не піддаються рахунку або іншим кількісним вимірам; такі поняття, які людина може пізнати лише способом мислення; події та звичаї.

36. Іменники загальні і власні.

Загальні іменники служать для того, щоб об'єднати ряд предметів у єдиний, узагальнений розряд і дати їм спільну назву (*місто, країна, книга*).

Власні іменники із ряду однорідних виділяють одного представника і, щоб відрізнити його від інших, дають йому власну назву (*місто Київ*).

Серед власних іменників розрізняються власні імена і власні найменування.

До власних імен належать: 1) географічні назви (назви населених пунктів, назви водних об'єктів, назви гір, назви лісів і т. д.); 2) астрономічні назви (назви галактик, назви сузір'їв, назви зірок, назви планет); 3) назви людей і тварин

(імена людей, прізвища людей, ім'я по батькові, назви родів, псевдоніми, прізвиська, клички тварин).

До **власних найменувань** належать: 1) назви книг, журналів, газет, художніх творів; 2) назви організацій, підприємств, установ; 3) назви побутових предметів; 4) назви вулиць, майданів, транспортних зупинок; 5) назви транспортних засобів.

37. Іменники предметні (дискретні) і речовинні (недискретні).

До **предметних** належать такі іменники-неістоти, які позначають об'єкти, реалії, що піддаються обчисленню через свій дискретний (відособлений) характер. Граматичною особливістю предметних іменників є їх здатність змінюватись за числами, тобто мати категорію числа: *зошит* — *зошити*.

Речовинні (недискретні) іменники означають однорідні за складом речовини, матеріали, які, хоч і діляться на частини, але зберігають властивості цілого, і які можна виміряти (а не порахувати): *ячмінь*, *цукор*, *мідь*. Речовинні іменники за семантикою можна поділити на такі групи: 1) назви металів: *золото*; 2) назви хімічних елементів: *кисень*; 3) назви ліків: *цитрамон*; 4) назви рідин: *бензин*; 5) назви тканин: *ситець*; 6) назви злаків і трав: *полін*; 7) назви рослин: *шипи́на*; 8) назви дерев: *дуб*; 9) назви ягід і овочів: *суниця*, *огірки*; 10) назви матеріалів: *асфальт*; 11) назви продуктів харчування: *хліб*; 12) назви кормів: *сінаж*.

38. Іменники збірні й одиничні.

Збірні іменники означають неозначену множину (сукупність) предметів або осіб як єдине неподільне ціле: *студентство*, *професура*, *гарбузиння*. Вони поділяються на лексико-семантичні групи зі значенням сукупності: 1) осіб (*молодь*); 2) тварин (*мошکارа*); 3) рослин (*гілля*); 4) предметів (*ганчір'я*).

Збірним протиставляються **одиничні (сингулятивні) іменники**: *громадянин, стеблина*. Вони не зв'язані з поняттям сукупності, а належать до числа тих, що позначають предмети, які можна рахувати.

39. Категорія істот і неістот – відношення предметності до граматичного поняття живого і неживого. Одні іменники називають об'єкти живої природи, інші – об'єкти неживої. Об'єкти живої природи представлені в мові назвами людей (осіб) і тварин (*Тетяна; ведмідь*). Ті назви об'єктів предметності, які зв'язані з граматичним поняттям живого, в морфології утворюють **грамему істоти**.

Об'єкти неживої природи в мові представлені назвами явищ, предметів, понять: *мороз, ручка, інститут*. Ті назви об'єктів предметності, які зв'язані з граматичним поняттям неживого, в морфології утворюють **грамему неістоти**.

Категорія істоти/неістоти в українській мові є категорією понятійною. Реальне поняття і граматичне поняття живого/неживого не збігаються. Живими з позиції реальності є всі об'єкти, в яких відбувається обмін речовин: людина, тварини, птахи, комахи, мікроорганізми, рослини і дерева. Але з позиції граматичної іменники, що називають об'єкти рослинного світу, не становлять поняття істот. До поняття істота не належать: а) назви дерев і рослин (*троянда*); б) назви сукупності людей і тварин (*колектив, череда*); в) збірні назви (*дітвора*); г) іменник *труп*.

До істот у граматичному плані належать назви, що означають: а) неживі предмети (*мрець, покійник*); б) умовні знаки (*туз, валет*); в) страви (*жарена гуска, печена качка*).

40. Морфологічна категорія – це система протиставлених рядів морфологічних форм, які називаються **грамемами**.

Наприклад, у іменника наявні морфологічні категорії – рід, число, відмінок. Вони становлять єдину систему і взаємодіють: в одній і тій же словоформі виявляються грамеми кількох категорій: у словоформі *ножем* виявляється грамема неістоти, грамема чоловічого роду, грамема однини і грамема орудного відмінка.

41. Категорія роду – це відношення між узгоджуваними й узгоджувачими словами. Відношення ці неоднорідні, і тому всі узгоджувачі слова за типом відношень традиційно розподіляються на чотири групи (ряди), які умовно називаються чоловічим, жіночим, середнім і парним родом. Тому категорія роду є класифікаційною. Категорія роду іменника – категорія незалежна, постійна граматична ознака, яка маркує предметність, бо не зумовлена іншими словами у реченні. В інших частинах мови категорія роду є залежною, словозмінною, оскільки вона зумовлена родовою формою опорного іменника, по відношенню до якого вони в узгоджувальних сполуках є залежними компонентами (*цікава книга, великий стіл, добре серце*).

42. Граматичний рід.

Граматичний рід – це такий різновид загальної категорії, у якого родові значення іменників не залежить від лексичного, не впливає з якихось реальних особливостей позначуваних предметів, понять та явищ, не пов'язане зі статтю людей, тварин, і виражається граматичними засобами спільно зі словотвірними.

43. Семантико - граматичний рід – це такий різновид загальної категорії, у якого родові значення залежить від лексичного значення, яке зумовлює граматичну форму іменника (стать, вік істот).

Іменники семантико-граматичного роду становлять незначну групу слів. У них родові протиставлення

виражається за допомогою лексичної семантики та суфіксів: а) *хлопець* — *дівчина*; б) *киянин* - *киянка*, *тигр* - *тигриця*. Родові значення є компонентами лексичних значень і безпосередньою основою їх розмежування. У семантико-граматичному роді провідними й визначальними є лексичні (семантичні) ознаки іменника, їх супроводжують і граматичні, але вони підпорядковані лексичним.

44. Граматична категорія числа – це відношення предметності до її кількісного вияву, що є безпосередньою чи опосередкованою вказівкою на кількість предметів (*портфель* – *портфелі*, *нове таксі* – *нові таксі*). В українській мові є іменники, які називають необчислювальні предмети (пісок, сало). Відсутність семантичної ознаки обчислювання спричинила відсутність повноцінної семантико-граматичної категорії числа у відповідних іменниках, які не мають значення числа, але мають лише форму числа – або тільки однини, або тільки множини, тобто не змінюються за числами. Такий різновид категорії називають граматичним числом. Отже, до граматичного числа належать іменники, що мають форму або тільки однини, або тільки множини.

До однинних належать такі групи іменників: 1) матеріально-речовинні іменники (назви речовин, металів, мінералів, хімікатів): *глина*, *молоко*, *чорнило*; 2) абстрактні іменники: *дружба*, *натхнення*; 3) збірні іменники: *селянство*, *листя*; 4) деякі власні назви: *Дніпро*, *Шевченко*.

До множинних належать такі групи іменників: 1) деякі матеріально-речовинні іменники: *дріжджі*, *дрова*, *вершки*; 2) деякі абстрактні іменники на позначення дій і процесів: *вибори*; 3) деякі абстрактні іменники на позначення обрядів, звичаїв: *хрестини*, *обжинки*; 4) деякі абстрактні іменники на позначення проміжків часу:

канікули, будні; 5) деякі абстрактні іменники на позначення почуттів та станів: *радощі; ревнощі*; 6) збірні іменники на позначення сукупності предметів: *ресурси, кошти, опалини*; 7) деякі іменники на позначення предметів, що складаються з кількох частин: *двері, сани*; 8) деякі власні назви: *Суми, Карпати*.

45. Категорія відмінка – це відношення іменника до інших слів у словосполученні чи реченнях, яке виражається в протиставлених рядах граматичних форм. Це словозмінна категорія. Вона, на відміну від категорії роду і категорії числа, у іменника є залежною, як і у прикметника (іменникова категорія відмінка має самостійне відмінкове значення, а прикметникова – самостійного відмінкового значення не має).

Категорія відмінка в українській мові становить сім рядів форм, які розрізняються між собою морфологічним значенням і системою закінчень: **називний, родовий, давальний, знахідний, орудний, місцевий, кличний відмінок**.

Ф у н к ц і я відмінків – зв'язок іменника з іншими словами в словосполученні і в реченні. Засобом вираження відмінкової функції виступає відмінкове закінчення з прийменником або без нього.

Відмінок як категорія і як грамема становить неподільну єдність семантико-синтаксичної функції і відмінкової форми.

46. Відміна.

Клас іменників, що має спільні особливості відмінювання. Зміна іменників за відмінками виражається закінченням (флексією).

У залежності від того, яку систему закінчень у формі однини має те або інше слово, всі іменники української мови поділяються на чотири групи, які називаються відмінами (перша, друга, третя, четверта). У відміні

об'єднуються групи іменників, що мають спільні особливості в словозміні у відповідності з їх родовою приналежністю. Тому при класифікації іменників на відміни беруть до уваги основні ознаки – рід іменників і їх закінчення у Н.в. однини.

Поділ іменників на відміни

До першої відміни належать іменники із закінченням -а, -я (після м'якого приголосного) чоловічого (*вітруга, тесля*), жіночого (*земля, весна*), спільного роду (*лівша, соня*).

До другої відміни належать іменники: 1) чоловічого роду з нульовим закінченням: *день, м'яч, сон*; 2) чоловічого роду з закінченням -о: *батько, Тимко*; 3) середнього роду з закінченням -о, -е, -а (-я): *слово, деревце, волосся*.

До третьої відміни належать: 1) іменники жіночого роду з нульовим закінченням: *піч, любов*; 2) іменник *мати*.

До четвертої відміни належать: 1) іменники середнього роду на -а, -я, які в Р., Д., М. відмінках однини і в усіх формах множини в основі мають морф -ат, -ят: *курча — курчати, курчаті, курчатам*; 2) іменники середнього роду на -я, які в непрямих відмінках однини і множини набувають морфа -ен: *ім'я — імені, плем'я — племенем*.

47. Прикметник - це частина мови з атрибутивною та предикативною функцією, яка має категоріальне значення непроцесуальної ознаки предмета, вираженої синтаксичними категоріями роду, числа, відмінка і категорією членності/нечленності. Значення ознаки предмета є категоріальним (класифікуючим) значенням прикметника як частини мови.

48. Морфологізовані й неморфологізовані прикметники.

Словоформи, що належать до прикметника, за засобами вираження поділяються на морфологізовані і неморфологізовані. До **морфологізованих** належать ті, категоріальне значення яких виражене флексіями (субстанціальними або нульовими): *великого, щедрий, рад*. До **неморфологізованих** відносяться ті, які не мають флексійного вираження, тобто невідмінювані: *бордо, люкс*.

Морфологізовані прикметники значення ознаки виражають категоріями роду, числа, відмінка і членності/нечленності.

49. Членні й нечленні прикметники.

За здатністю чи нездатністю членуватися на основу і флексію прикметники української мови поділяються на членні і нечленні (за іншою термінологією – на повні і короткі).

Членними (або повними) бувають і якісні, і відносні прикметники (*лагідний; морський*).

Нечленними (або короткими) бувають лише якісні прикметники. Коротку форму мають прикметники лише чоловічого роду і тільки в називному та знахідному відмінках. Нечленними називаються такі прикметники, які в називному, знахідному відмінках чоловічого роду мають нульове закінчення (*повинен, готов, жив, здоров, рад, повен* і деякі інші).

50. Лексико-граматичні розряди прикметника.

Якісні прикметники.

Якісні прикметники характеризуються такими ознаками:

- 1) позначають перемінні ознаки предметів, тобто ознаки, які виявляються в різній мірі в різних предметах або в тому ж самому предметі, але в різний час: *День тепліший від ночі*;
- 2) більшість якісних прикметників утворює ступінь

порівняння: *добрий - добріший — найдобріший*;

3) називають ознаки прямо і безпосередньо, не абстрагуючись від сутності предмета, явища як носіїв цієї ознаки, характеризують предмет сам по собі. Найчастіше вони називають такі властивості і якості, які безпосередньо сприймаються органами чуття: *солодкий, зелений, гучний, теплий, колючий*, означають властивості характеру особи й особливості її психічного стану: *добрий, розумний*; виражають оцінку: *задовільний* ;

4) мають повну форму і зрідка коротку: *зелений сад - зелен сад*;

5) здатні сполучуватися з прислівниками ступеня та міри (*дуже, занадто, злегка, майже, трохи, абсолютно, зовсім* і под.): *дуже добрий*;

6) здебільшого мають непохідну основу: *жовтий, теплий, новий, мудрий* і под., рідше – похідну: *розумний, горбатий*;

7) здебільшого утворюють прислівники на *-о, -е*: *добрий - добре, чесний – чесно*;

8) здебільшого утворюють абстрактні іменники на *-ин-а, -ість, -от-а*: *новий – новина, радий – радість, добрий-доброта*;

9) часто утворюють форми суб'єктивної оцінки: *добрий – добренький, тонкий - тонюсінкий, великий - величезний*;

10) нерідко утворюють редуковані сполуки зі значенням ступеня інтенсивності ознаки: *блідий-блідий, радісний-радісний*;

11) вступають в антонімічні відношення з прикметниками протилежного значення: *світлий – темний, теплий – холодний*.

Відносні прикметники.

Відносні прикметники:

- 1) позначають постійні ознаки предмета, які не здатні проявлятися в більшій чи меншій мірі: *майбутній час, польові квіти*;
- 2) не утворюють ступенів порівняння: *наукова конференція*;
- 3) називають ознаку опосередковано, через відношення до іншого предмета, явища чи поняття і певні зв'язки з ними (*дерев'яний стіл* - стіл з дерева);
- 4) мають лише повну форму і не утворюють коротких форм: *морська хвиля*;
- 5) не сполучаються з прислівниками ступеня та міри (*дуже, занадто, злегка, майже, трохи, абсолютно, зовсім* і под.);
- 6) завжди мають похідну основу й утворюються за допомогою суфіксів від іменникових, прикметникових, числівникових, займенникових, дієслівних і прислівникових основ: *березовий сік* (від *береза*);
- 7) не утворюють прислівників на *-о, -е*; абстрактних іменників на *-ин-а, -ість, -от-а*; форм суб'єктивної оцінки; редукованих сполук;
- 8) не мають антонімічних форм.

Присвійні прикметники.

Присвійність – одна з універсальних понятійних категорій мови, яка означає відношення предмета до особи, тобто приналежність предмета особі. Посесивність виражається синтаксичними, лексичними і морфологічними засобами.

У прикметниках категорія посесивності виражається словотвірними засобами: за допомогою суфіксів *-ів, -ин, -ач-, -й-*: *брат – брат+ів (зошит), сестра – сестр+ин (олівець), лисиця -лисичий (хвіст), заєць – заячий (хвіст), теля – теляче (вухо)*.

Присвійними називаються такі прикметники, які мають значення індивідуальної приналежності: *учительова донька, батьків син*.

Присвійні прикметники утворюються від:

- 1) назв осіб за різними ознаками: *батько - батьків дім*;
- 2) особових імен: *Степан - Степанів, Олена - Оленин*;
- 3) прізвищ та псевдонімів: *Гончар - Гончарів роман*;
- 4) андронімів (імена жінок за іменами чоловіків): *Терпило, Терпилиха - Терпилишина Наталка*;
- 5) назв тварин: *миша - мишачий хвіст*.

51. Числівник – частина мови, яка означає кількість предметів та порядок їх при лічбі й виражає ці значення в граматичній категорії відмінка, а почасти роду і числа.

52. Лексико-граматичні розряди числівника.

За значенням і граматичними ознаками всі числівники поділяються на кількісні і порядкові. **Кількісні** означають назви абстрактних чисел чи кількість предметів, а **порядкові** – порядок предметів при лічбі.

За значенням і структурно-граматичними особливостями кількісні числівники поділяються на **власне кількісні**, що означають кількість предметів або абстрактне число в цілих одиницях; **збірні** – які означають певну кількість предметів у їх єдності як сукупність; і **дробові**, які означають кількість, що складається з певного числа частин цілого. Як розряд **неозначено-кількісних числівників** розглядають групу слів узагальнено-кількісних понять: мало, багато, кілька та ін.

Порядкові числівники утворюються від кількісних, означають порядок предметів при їх лічбі, місце предмета в ряду однорідних йому предметів.

53. Займенник – частина мови, яка об'єднує слова, що не називають особи, предмета, ознаки (якості) предметів, їх кількості чи порядку при лічбі, а тільки вказують на них. Це найбільш абстрагована частина мови, її значення

визначається контекстом або реальною обстановкою мовлення.

54. Розряди займенників за значенням.

За лексичним значенням займенники поділяються на вісім логіко-семантичних розрядів: **особові, зворотний, присвійні, вказівні, означальні, питально-відносні, заперечні, неозначені.**

1. До **о с о б о в и х** належать займенники, які вказують на особу: *я, ти, він (вона, воно, вони), ми, ви.*

2. **З в о р о т н и й** займенник *себе* вказує на, суб'єкт, який одночасно є об'єктом, тобто вказує; що суб'єктом і об'єктом є одна й та ж особа.

3. **П р и с в і й н і** займенники вказують на приналежність предмета особі: *мій, наш* (приналежність першій особі), *твій, ваш* (приналежність другій особі), *свій* (приналежність будь-якій особі), *його, її, їх* - форма родового відмінка предметно-особового займенника *він, вона, воно, вони* (приналежність третій особі), *їхній, їхня, їхнє, їхні* (приналежність третій особі).

4. **В к а з і в н і** займенники вказують на предмети, ознаки предметів, кількість предметів, місце і час дії: *цей, оцей, той, отой, такий, отакий, стільки, тут, там, туди, звідти, тоді.*

5. **О з н а ч а л ь н і** займенники вказують на узагальнену ознаку предмета (на відміну від прикметника, який називає конкретну ознаку предмета): *сам, самий, весь, всякий, кожний, інший, другий.*

6. **Н е о з н а ч е н і** займенники вказують на невизначеність особи, предмета, якості, кількості, місця і часу дії: *абихто, абищо, дехто, дещо, хто-небудь, що-небудь, казна-що, казна-хто, хтось, щось, аби який, деякий, який-небудь, чий-небудь, якийсь, чийсь.*

7. **П и т а л ь н о - в і д н о с н і** займенники вказують або на питання про предмет, якість предмета, кількість

чи приналежність предметів, або на відношення підрядної частини складного речення до іменника чи вказівного займенника головної частини: *хто, що, який, ний, котрий, скільки*.

8. **З а п е р е ч н і** займенники указують на відсутність осіб, предметів, ознак предметів, кількості, місця і часу: *ніхто, ніщо, ніякий, нічий, нікотрий, ніскільки, жодний (жоден), ніколи, ніде*.

55. Дейктичні й анафоричні займенники.

До **д е й к т и ч н и х** належать займенники: 1) особові (1-а і 2-а особа однини і множини) *я, ти, ми, ви*; 2) присвійні (1-а і 2-а особи однини і множини) *мій, твій, наш, ваш*; 3) вказівні *той, отой, цей, оцей, такий, отакий*; 4) локативні прислівникові займенники *тут, отут, там, отам, туди, сюди, звідси, звідти*; 5) темпоральні прислівникові займенники *тоді, отоді, тепер, зараз*; 6) причиновий прислівниковий займенник *тому*; 7) способу дії (*так, отак*), 8) міри і ступеня (*стільки, настільки*).

До **а н а ф о р и ч н и х** належать займенники: 1) особово-предметні (3-ої особи однини і множини) *він, вона, воно, вони*; 2) присвійні 3-ої особи однини і множини *його, її, їхній*; 3) вказівні прикметникового типу (в залежності від їх функції) *той, цей, такий* (вказівні вживаються і з дейктичною, і з анафоричною функцією); 4) зворотний *себе*, присвійний *свій*; 5) відносні прикметникового типу *який, котрий, чий* в функції сполучних слів при підрядних реченнях, 6) відносні іменникові *хто, що* і ін.

ЗАЛІКОВІ ПИТАННЯ З КУРСУ

1. Словотвір як учення про мотивацію і творення похідних слів.
2. Основні поняття словотвору.
3. Принципи словотвірного аналізу.
4. Способи словотворення в сучасній українській літературній мові.
5. Поняття про морфемологію. Морфеміка як тип мовної одиниці.
6. Морфемний склад слова. Поняття про морф і морфему. Типи морфем.
7. Основні зміни в морфемній будові слова.
8. Принципи морфемного аналізу слів.
9. Поняття про граматику. Предмет морфології.
10. Основні поняття граматики. Граматична форма, граматична категорія, граматичне значення.
11. Поняття про частини мови. Різні підходи до класифікації частин мови.
12. Класифікація частин мови, здійснена акад.В.В.Виноградовим.
13. Взаємоперехід у системі частин мови.
14. Іменник як частина мови: загальна характеристика.
15. Лексико-граматичні розряди іменників.
16. Категорія роду іменника.
17. Категорія числа іменника.
18. Категорія відмінка іменника.
19. Поділ іменників на відміни і групи.
20. Особливості відмінювання іменників І,ІІ відмін.
21. Особливості відмінювання іменників ІІІ, ІУ відмін.
22. Прикметник як частина мови: загальна характеристика.
23. Розряди прикметників за значенням.
24. Ступені порівняння якісних прикметників.

25. Поділ прикметників на групи. Особливості відмінювання.
26. Числівник як частина мови: загальна характеристика.
27. Розряди числівників за значенням і морфологічним складом.
28. Відмінювання числівників.
29. Займенник як частина мови. Розряди займенників за значенням, морфологічний склад.
30. Відмінювання і правопис займенників.

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ, ПОВІДОМЛЕНЬ

1. Розвиток і становлення українського словотвору
2. Морфемологія як самостійна лінгвістична дисципліна
3. Специфіка лексико-семантичного способу словотворення
4. Способи словотворення в сучасній українській мові
5. Місце морфології у сув'язі інших наукових дисциплін.
6. Морфологічна парадигма.
7. Граматика як розділ мовознавства.
8. Граматичні категорії. Типи морфологічних категорій.
9. Засади традиційної класифікації частин мови.
10. Способи й засоби вираження граматичних значень.
11. Лексичне і граматичне значення слова.
12. З історії вивчення частин мови.
13. Класифікація частин мови у сучасній лінгвістичній теорії.

14. Система частин мови у шкільній граматиці.
15. Історія вчення про граматику.
16. Питання про частини мови у сучасному українському мовознавстві.
17. Історія суфіксальної системи українського іменника.
18. Система афіксального словотворення сучасної української мови. Основні проблеми вчення про словотвір.
19. Складні випадки словотвірного аналізу.
20. Словотворення та вивчення його в школі.
21. Категорія істот і категорія неістот в українській мові.
22. Система відмінків української мови.
23. Диференціація невідмінюваних іменників за родами в українській мові.
24. Категорія роду в системі граматичних категорій іменника.
25. Теоретичні засади розмежування власних і загальних назв.
26. Категорія відмінка в сучасній українській літературній мові.
27. Система семантичних категорій іменника.
28. Наголос і морфемна структура іменника.
29. Типи відмін іменників в українській мові та провідні фактори їх становлення.
30. Кличний відмінок та його синтаксичні функції.
31. Прикметник у системі частин мови .
32. Прикметник у структурі словосполучення і речення.
33. Якісні прикметники в історії української мови.

34. Ступені порівняння прикметників в українській мові.
35. Короткі форми прикметників в українській мові.
36. Субстантивація прикметників в українській мові.
37. Нестягнені форми прикметників в українській мові.
38. Морфологічні особливості числівників.
39. Синтаксичні зв'язки кількісних числівників.
40. Проніміналізація в українській мові .
41. Займенник у системі частин мови.
42. Займенники і частки займенникового походження.
43. Синтаксичні властивості займенника в українській літературній мові.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
80-89	B	дуже добре	
65-79	C	добре	
55-64	D	задовільно	
50-54	E	достатньо	
35-49	FX	незадовільно	незараховано
1-34	F	неприйнятно	незараховано

Загальнодидактичні оціночні норми

Критерії оцінок	Норма оцінок			
	“5”	“4”	“3”	“2”
Характер засвоєння знань, навичок і умінь	Відповіді впевнені, аргументовані. Самостійне, творче, ініціативне застосування в змінених ситуаціях.	Свідоме і повне засвоєння, але з деякими неточностями в другорядному матеріалі, які студент сам виправляє.	Свідоме засвоєння з незначними помилками, які студент виправляє з допомогою викладача.	Несвідоме, механічне засвоєння з великими помилками і прогалинами.
Якість відповіді студента	Глибока обґрунтованість, логічність, переконливість викладу, мова правильна і виразна	Достатня обґрунтованість, незначне порушення послідовності, недостатня переконливість.	Деякі порушення логічності й послідовності, не зовсім достатня самостійність мислення.	Необґрунтованість суджень недостатньо розвинена самостійність мислення.
Якість виконання роботи	Висока старанність і вправність у виконанні, бездоганне зовнішнє оформлення.	Достатня старанність і вправність, добре зовнішнє оформлення.	Посередня старанність, зовнішнє оформлення задовільне.	Відсутність старанності, погане зовнішнє оформлення.

**Критерії оцінювання навчальних досягнень
студентів у кредитно-трансферній системі
організації навчального процесу**

Рейтинговий показник	У п'ятибальній системі	За шкалою ЕКТС (ECTS)	Рівень компетентності	Критерії оцінювання
90 – 100	5, відмінно	A	Високий (творчий)	Студент виявляє особливі творчі здібності, вміє самостійно здобувати знання, без допомоги викладача знаходить джерела інформації, використовує набуті знання і вміння в нестандартних ситуаціях, переконливо аргументує відповіді, самостійно розвиває власні обдарування і нахили.
80 – 89	4,5 “дуже добре” 4 “добре”	B	Достатній (конструктивно-варіативний)	Студент вільно володіє вивченим обсягом матеріалу, застосовує його на практиці, вільно розв'язує вправи і задачі в стандартних ситуаціях, самостійно виправляє допущені помилки, кількість яких незначна.
65 – 79		C		Студент вміє зіставляти, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, в цілому самостійно застосовувати її на практиці, контролювати власну діяльність, виправляти помилки, серед яких є суттєві, добирати аргументи на підтвердження певних думок.
55 – 64	3,5 “задовільно” 3	D	Середній (репродуктивний)	Студент відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень, з допомогою викладача може аналізувати матеріал, виправляти помилки, серед яких є значна кількість суттєвих.

50-54	“достатньо”	E		Студент володіє матеріалом на рівні, вищому за початковий, значну частину його відтворює на продуктивному рівні.
35 – 49	2 „незадовільно”	FX	Низький (рецептивно-продуктивний)	Студент володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу.
1 – 34	1 „неприйнятно”	F		Студент володіє матеріалом на рівні елементарного розпізнання і відтворення окремих фактів, елементів, об’єктів.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова

Підручники і методичні посібники

1. Безпояско О.К. Граматика української мови. Морфологія: підруч. для студ. філол. фак. вузів. К.: Либідь, 1993. 336 с.
2. Безпояско О.К., Городенська К.Г. Морфеміка української мови. К.: Либідь, 1987. 212 с.
3. Вихованець І. Р., Городенська К. Г., Грищенко А. П. Граматика української мови. К.: Рад. школа, 1982. 208 с.
4. Вільчинська Т.П. Сучасна українська літературна мова. Морфологія: навч. посіб. для студ. філол. факультетів вищ. нач. закладів. Ч. 2: Практикум. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2002. 80с.
5. Волох О. Т. Сучасна українська літературна мова: вступ, фонетика, орфоепія, графіка і орфографія, лексикологія, фразеологія, словотвір. К.: Вища шк., 1986. 199 с.
6. Волох О.Т. та ін. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. Синтаксис. 2-е вид., перероб. і доп. К.: Вища школа, 1989. 334 с.
7. Волох О. Т., Чемерисов М. Т., Чернов Є. І. Сучасна українська літературна мова. К.: Вища школа, 1976. 375 с.
8. Горпинич В.О. Морфологія української мови (граматика, морфологія, іменник, прикметник, займенник): Текст лекції: навч. посіб. для студ. Дніпропетровськ, 2000. 170с.
9. Горпинич В.О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія: навч. посіб. для студ. філол. спец. вузів. К.: 1999. 206 с.
10. Горпинич В.О. Морфологія української мови [Текст]: підруч. для студ. вищих навч. закладів. К.: Академвидав, 2004. 336с.
11. Гуйванюк Н. В. Українська мова. Схеми, таблиці, тексти: навч. посіб. для студ. філол. спец. вищ. навч. закладів. Львів: Світ, 2005. 304 с.

12. Дудик П.С., Литовченко В. М. Сучасна українська мова: завдання і вправи: навч. посіб. К.: Академія, 2007. 264 с.
13. Дудик П. С., Єрмакова С. Д., Литовченко В. М. Сучасна українська літературна мова: збірник вправ для лабораторних робіт. К.: Вища школа, 1987. 167 с.
14. Джочка І. Ф., Ципердюк О. Д. Сучасна українська літературна мова. Морфологія: Дієслово. Незмінні частини мови: збірник тестів. Івано-Франківськ: Видавець Голіней О. М., 2016. 132 с.
15. Дудик П.С., Литовченко М.В. Сучасна українська мова: завдання і вправи [Текст]: навч. посіб. для студ. вищих навчальних закладів. К.: Академвидав, 2007. 264 с.
16. Загнітко А. П. Теоретична грамати́ка української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк: ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. 992 с.
17. Зарицький М. С. Актуальні проблеми української термінознавства: підруч. для студ. вищ. навч. закладів. К.: Політехніка, 2004. 128 с.
18. Корнієнко І. А. Сучасна українська літературна мова: навч.-метод. посіб.: у 2-х ч.. Ч. 1: Граматика. Словотвір. Морфеміка. Морфологія. Іменні частини мови. Миколаїв: Іліон, 2014. 208 с.
19. Корнієнко І. А. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. Дієслово. Прислівник. Станівник. Модальник. Службові частини мови. Вигук: метод. реком. та вказівки до самостійної роботи. Миколаїв: Іліон, 2016. 121 с.
20. Ладоня І.О. Українська мова: навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів. 2-ге вид., перероб. і доп. К.: Вища школа, 2001. 158 с.
21. Леонова М. В. Сучасна українська літературна мова. К.: Вища школа, 1983. 264 с.
22. Лінгвістичний аналіз. Практикум: навчальний посібник /за ред. Г. Р. Передрій. К.: Видавничий центр «Академія», 2005. 255 с.

23. Микитюк О. Сучасна українська мова: самобутність, система, норма: навч. посіб. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2015. 440 с.
24. Москаленко Н. А., Фащенко М. М., Смагленко Ф. П. Сучасна українська літературна мова. Лексичний, фонетичний і граматичний аналіз: навч. посіб. для студ. філол. факультетів ун-тів. Київ – Одеса: Вища школа, 1980. 140 с.
25. Олійник О. Б., Гребницький Г. М. Українська мова та література: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. К.: Кондор, 2006. 306 с.
26. Олійник О. Б. Сучасна українська мова: Опорні конспекти. К.: Кондор, 2008. 234 с.
27. Плющ М. Я. Граматика української мови. У 2-х частинах: підруч. для студ. філол. спец. вищ. навч. закладів. Ч. 1. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. К.: Вища школа, 2005. 286с.
28. Плющ М. Я., Леута О. І., Гальона Н. П. Сучасна українська літературна мова. Збірник вправ: навч. посіб. для студ. вузів, що вивч. дисципліну «Сучасна українська мова мова» К.: Вища школа, 1995. 284 с.
29. Плющ М. Я., Леута О. І., Гальона Н. П. Сучасна українська літературна мова. Збірник вправ [Текст]: навч. посіб. для студ. філол. спец. вищ. навч. закладів. 2-ге вид., перероб. і доп. К.: Вища школа, 2003. 287 с.
30. Плющ М. Я., Грипас Н. Я. Граматика української мови в таблицях [Текст]: навч. посіб. для студ. філол. спец. вищ. навч. закладів. К: Вища школа, 2004. 167с.
31. Пономаренко С. Сучасна українська мова: Морфеміка. Дериватологія. Морфонологія: навч. посіб. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили. 2017. 300 с.
32. Рускуліс Л.В., Баденкова В.М., Корнієнко І.А. Корпус типових навчальних програм. Частина І. Миколаїв, 2019. 183 с.
33. Рускуліс Л.В., Баденкова В.М., Корнієнко І.А. Корпус навчально-методичних матеріалів: мовознавчий та історико-лінгвістичний цикли: навчально-методичний посібник. Миколаїв: Іліон, 2020. 458 с.

34. Рускуліс Л.В., Ситченко А.Л., Баденкова В.М., Корнієнко І.А., Родіонова І.Г., Мхитарян О.Д. Корпус типових навчальних програм: методичний посібник /. Миколаїв: Іліон, 2021. 273 с.
35. Сучасна українська літературна мова. Вправи. Завдання. За творами Т. Г. Шевченка / за ред. Г. М. Вокальчук, В. М. Мойсієнка. К.: ВЦ «Академія», 2016. 224 с.
36. Сучасна українська літературна мова / [за ред. І. К. Білодіда]. Вступ, фонетика. К.: Наукова думка, 1969. 583 с.; Морфологія. К., 1969. 583с.; Синтаксис. К., 1972. 515 с.; Стилїстика. К., 1973. 588 с.; Лексика і фразеологія. К., 1973. 440 с.
37. Сучасна українська літературна мова: навчально-методичний посібник для дистанційного навчання / уклад.: І. С. Гонца, В. В. Розгон. Умань: Візаві, 2018. 334 с.
38. Сучасна українська літературна мова: підруч. для студ. філол. спец.і вищ. навч. закладів / А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ, Н. І. Тоцька / за ред. А. П. Грищенка. 3-те вид., доп. К.: Вища школа, 2002. 439с.
39. Сучасна українська літературна мова [Текст]: підруч. для студ. філол. спец. вищих навчальних закладів / за ред. М. Я. Плющ. К.: Вища школа, 2009. 430 с.
40. Сучасна українська мова: підручник / О. Д. Пономарів, В. В. Різун, Л. Ю. Шевченко та ін. К. : Либідь, 2001. 312 с.
41. Сучасна українська мова: підруч. для студ. гуманітарних спеціальностей вищ. навч. закладів / За ред. О. Д. Пономаріва. 3-тє вид., перероб. К.: Либідь, 2005. 488 с.
42. Український правопис. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/05062019-onovl-pravo.pdf>.
43. Шевчук С. В., Лобота Т. М. Сучасна українська літературна мова: навч. посіб.. 2-ге вид., випр. і доп. К.: Арій, 2008. 384 с.

44. Шкурятяна Н. Г., Шевчук С. В. Сучасна українська літературна мова: навч. посіб. для студ. педагогічних навч. закладів. К.: Літера, 2000. 284 с.
45. Ющук І. П. Практикум з правопису і граматики української мови: посіб.. Київ: Освіта, 2016. 287 с.
46. Ющук І. П. Українська мова: підруч. для студ. філол. спец. вищ. навч. закладів. 4-те вид. К.: Либідь, 2008. 640 с.

Довідникова література

1. Ахманова О. С. Словник лінгвістичних термінів. М.: Радянська енциклопедія, 1966. 608 с.
2. Головащук С.І. Словник наголосів: понад 20000 слів. К.: Наукова думка, 2003. 320 с.
3. Горпинич В. О. Українсько-російський орфографічний словник. Дніпропетровськ: ДДУ, 1998. 189 с.
4. Зубков М. Г. Українська мова [Текст]: Універсальний довідник. 4-те вид. випр. і доп. Харків: Школа, 2009. 496 с.
5. Морфемний словник / Укл. Л. М. Полюга. К.: Радянська школа, 1983. 464 с.
6. Новий російсько-український словник-довідник: близько 100 тис. слів / уклад. С. Я. Єрмоленко [та ін.]. 2-е вид., доп. і випр. К.: Довіра, 1999. 878 с.
7. Новий тлумачний словник української мови: у 3-х томах / укл. В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. К.: Аконті, 2008. Т. 1. 928 с.; Т. 2. 928 с.; Т. 3. 864 с.
8. Онуфрієнко Г. С., Таранова Н. В. Навчальний тлумачний словник лінгвістичних термінів (90 терміноодиниць). Запоріжжя: ЗЮІ МВС України, 1998. 52 с.
9. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля, 2006. 843 с.
10. Сліпушко О. С. Тлумачний словник чужомовних слів в українській мові: правопис, граматика: 10000 слів. К.: Криниця, 2000. 511 с.
11. Словник української мови / Відп. ред. В. В. Жайворонек. К.: ВЦ «Просвіта», 2016. 1320 с.

12. Словник української мови: в 11 т. К.: Наукова думка, 1970-1980. Т. 1-11.
13. Словник труднощів української мови / за ред. С. Я. Єрмоленко. К.: Радянська школа, 1992. 336 с.
14. Українська мова: енциклопедія. К.: Українська енциклопедія, 2004. 824 с.
15. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / за ред. С. Я. Єрмоленко. К.: Либідь, 2001. 222 с.

Допоміжна

Словотвір. Морфеміка. Морфонеміка

1. Білоусенко П. І. Історія суфіксальної системи українського іменника. К.: Вид-во Київ. держ. пед. ін-ту, 1993. 215 с.
2. Горбачук В. Т. Основа слова. Українська мова і література в школі. 1988. № 6. С. 37-40.
3. Городенська К. Г., Кравченко М. В. Словотвірна структура слова. К.: Пукова думка, 1981. 197 с.
4. Горпинич В.О. Будова слова і словотвір. К.: Радянська школа, 1977. 116 с.
5. Горпинич В.О. Українська словотвірна дериватологія: навч. посіб.. Дніпропетровськ: ДДУ. 1973, 236 с.
6. Карпенко Ю. О. Синхронічна сутність лексико-семантичного способу словотвору. *Мовознавство*. 1992. № 4. С. 3-10.
7. Карпіловська Є. А. Суфіксальна підсистема сучасної української літературної мови: будова та реалізація. К.: Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні НАН України, 1999. 297 с.
8. Касевич В. Б. Морфонологія. Л.: Изд-во ЛГУ, 1986. 186 с.
9. Каспиришин З. О. Складні випадки словотвірного аналізу. *Українська мова і література в школі*. 1989. № 11. С. 53-58.
10. Клименко Н. Вияви категорії демінутивності в науковому стилі. *Українська мова*. 2017. № 2 (62). С. 3-13.

11. Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А. Морфемно-словотвірний фонд української мови як дослідницька та інформаційно-довідкова система. *Мовознавство*. 1990. № 6. С. 41-50.
12. Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А. Словотвірна морфеміка сучасної української літературної мови. К.: Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні НАН України, 1998. 166 с.
13. Клименко Н.Ф. Система афіксального словотворення сучасної української мови. К.: Наукова думка, 1973. 186 с.
14. Ковалик І. І. Вчення про словотвір. Львів: Вид.-во Львівського ун-ту, 1961. 83 с.
15. Ковалик І. І. Основні проблеми вчення про словотвір. *Українська мова і література в школі*. 1970. № 10. С. 34-43
16. Пінчук О. Ф. До питання про словотвірне значення. *Мовознавство*. 1975. № 6. С. 42-47.
17. Чурганова В. Г. Очерки русской морфологии. М.: Наука, 1973. 239 с.

Граматика. Морфологія

1. Бабічева О. Числівник: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. *Українська мова та література*: газета для вчителів української мови та літератури. К.: Вид. дім «Шкільний світ». 2014. № 5. С. 19-20.
2. Безпояско О. К. Іменні граматичні категорії (функціональний аналіз). К.: Вища школа, 1991. 169 с.
3. [Берекець І. А.](#) Мовні скарби прикметника. *Все для вчителя*. 2010. № 20. С. 38-39.
4. Вихованець І. Р. Дві версії про місцевий відмінок. *Мовознавство*. 1994. № 1. С. 25-30.
5. Вихованець І. Р. Дієслівно-іменниковий граматичний тип української мови. *Українська мова*: наук.-теорет. журн. Ін-ту укр. мови НАН України. 2012. № 2. С. 3-10.
6. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. К.: Наукова думка, 1988. 256 с.

7. Герасимчук В. Від літери до цифри: світові нумерації в українських числівниках. *Дивослово: Українська мова й література в навчальних закладах*. 2013. № 7/8. С. 49-54.
8. Герасимчук В. Числівник фразеологічних зворотах. *Дивослово*. 2012. № 5. С. 38-43.
9. Гонтар В. М. Числівник як самостійна частина мови. *Все для вчителя: інформаційно-практичний бюлетень*. 2015. № 9. С. 12-13.
10. Городенська К. Г. Структура складних іменників у контексті семантичного синтаксису. *Мовознавство*. 1988. № 3. С. 27-34.
11. [Городенська К.](#) Транспозитори синтаксичної сфери: порівняльна характеристика. *Українська мова*. 2017. № 3. С. 3-14.
12. [Гонтар В. М.](#) Прикметникове розмаїття. *Все для вчителя*. 2015. № 11. С. 10-12.
13. Грищенко А. П. Прикметник у структурі словосполучення і речення. *Крайнська мова і література в школі*. 1986. № 7. С. 39-45.
14. Загнітко А. П. Диференціація невідмінюваних іменників за родами в українській мові. *Українська мовознавство*. 1985. Вип. 13. С. 89-94.
15. Зинякова А. А. Становлення та виформування числівника *один* в українській мові. Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Сер.: Філологія. Мовознавство. 2013. Т. 219. Вип. 207. С. 37-40.
16. Карпенко Ю. О. Ще раз про критерії виділення частин мови. *Мовознавство*. 2001. №3. С. 76-80.
17. [Казакова Г. А.](#) Ступені порівняння якісних прикметників, їх творення. *Все для вчителя: інформаційно-практичний бюлетень*. 2012. № 15/16.
18. Калюжна Олена. Числівник як частина мови: кількісні і порядкові числівники. *Українська мова та література: газета для вчителів української мови та*

- літератури. К.: Вид. дім «Шкільний світ». 2015 р. № 4. С. 10-12.
19. Коца Р. Складні прикметники у давньоукраїнській мові: семантика і структура. *Українська мова*. 2016. № 2. С. 125-135.
 20. Коца Р. О. Формування префіксальної та конфіксальної систем прикметника української мови (XI-XX ст.). Київ: Наукова думка, 2017. 279 с.
 21. Коць Т. Прикметниковий словотвір у мові публіцистичного стилю початку XX століття і тенденції граматичної норми. *Українська мова: науково-теоретичний журнал*. 2012. № 3. С. 57-62.
 22. Купчик І. Відмінювання і правопис числівників. Правильне їх уживання в усному та писемному мовленні. *Українська мова та література: газета для вчителів української мови та літератури*. 2013. № 7. С. 18-19.
 23. Лабінська М. Відмінювання порядкових числівників. *Українська мова та література: газета для вчителів української мови та літератури*. 2015. № 4. С. 13-16.
 24. Литвин Л. Відносні прикметники-кольороназви. *Українська мова й література в сучасній школі*. 2013. № 7-8. С. 20-23.
 25. Матвіяс І. І. Іменник в українській мові. К.: Радянська школа, 1974. 183 с.
 26. Мацьків П. В. Наголос і морфемна структура іменника. *Мовознавство*. 1994. № 1. С. 34-40.
 27. Омельчук С. Динаміка граматичної норми в лінгводидактичному дискурсі: про вживання збірних числівників з іменниками. *Українська мова і література в школах України: щомісячний науково-методичний та літературно-мистецький журнал*. 2015. № 7/8. С. 36-39.
 28. Омельчук С. Функціонування в сучасній українській мові прийменниково-іменникових конструкцій на позначення дефісного написання слів. *Дивослово*. 2016. № 5. С. 21-26.

29. Омельчук С. Функціонування терміносполук зі збірним числівником у царині української лінгвометодики. *Дивослово: Українська мова й література в навчальних закладах*: науково-методичний журнал. 2015. № 7/8. С. 18-20.
30. Павлів І. Чайна симфонія: урок узагальнення й систематизації вивченого з теми «Прикметник». *Дивослово*. 2016. № 1. С. 8-11.
31. Попович Н. Синтаксична структура речень з числівниковим компонентом в українській мові: монографія. Чернівці Рута, 2011. 135 с.
32. Римар Н. В. Творення прикметників. Написання прикметникових суфіксів. *Все для вчителя*: Інформаційно-практичний бюлетень. 2013. № 10. С. 111-113.
33. Романюк Ю. В. Аналогія в українському дієслівному словотворенні. *Українська мова*. 2017. N 4. С. 109-114.
34. Самійленко С. П. Типи відмін іменників в українській мові та провідні фактори їх становлення. *Мовознавство*. 1977. № 1. С. 30-40.
35. Скаб М. С. Кличний відмінок та його синтаксичні функції. *Ераїнська мова і література в школі*. 1990. № 1. С. 64-66.
36. Степаненко-Мардус. О. Числівник як частина мови. *Дивослово*. 2010. № 2. С. 6-9.
37. Степаненко М. Синтаксична і семантична валентність відносних прикметників у сучасній українській мові: монографія. Полтава: Астроя, 2017. 236 с.
38. Топіха В. Особливості словотвірної полімотивації префіксально-постфіксальних дієслів. *Українська мова й література в сучасній школі*: щомісяч. наук.-метод. та літ.-мистец. журн. 2013. № 2. С. 15-19.

Інформаційні ресурси

Підручники

Безпояско О. К. та ін. Граматика української мови. Морфологія: підручник для студ. філол. фак. вузів. URL: http://1576.ua/uploads/files/5573/Bezpoiasko_Hramatyka_ukr_movy_Morfolohiia_1993.jpg.

Горпинич В. О. Морфологія української мови [Текст]: підручник для студ. вищих навч. закладів. URL: http://fs169.www.ex.ua/get/688943_faa601b442b9208be00999ac98/24126610/Gorpunuch%20V.%20Morfologija%20ukrajins%60koji%20movu.pdf

Грещук В. Сучасна дериватологія : деякі підсумки й перспективи URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Mv/2009_8/14.pdf 2.

Електронний підручник з української мови (фонетика, лексика, морфеміка, словотвір, морфологія, синтаксис, стилістика) URL: <http://www.mova.info/pidruchn.aspx>

Електронний підручник з сучасної української мови (Словотвір. Морфологія) [Електронний ресурс] / [наук. керівник Н. П. Дарчук]. URL: **Ошибка! Недопустимый объект гиперссылки.**

Сгорова Т. Д. Практичний курс української мови: навч. посіб. . 2-ге вид., виправ. URL : <http://www.twirpx.com/file/672757/>

Загнітко А. Український синтаксис: теоретико-прикладний аспект. Донецьк, 2009. URL: http://www.ukrajinistika.edu.rs/preuzimanje/UKR_sintaksis.pdf

Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А., Карпіловський В. С., Недозим Т. І. Словник афіксальних морфем української мови. URL: http://lib.movahistory.org.ua/Slov_afiksalnykh_morfem.pdf

Ковтун І. М. Морфеміка. Словотвір. Методичні рекомендації до проведення практичних занять та організації позааудиторної самостійної роботи студентів. URL: <http://zavantag.com/docs/1821/index-12639-1.html>

Клепуц Л. Стратегії класифікації ненормативної лексики. «Humanities & Social Sciences 2009» (HSS–2009), 14–16 may 2009, Lviv. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/6678/1/30.pdf>

Козленко І. Систематизація базових термінів сучасної морфології. URL : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Um/2009_39.pdf

Купрікова Г. В. Сучасна українська мова. Синтаксис: Навчальний посібник для студентів гуманітарних

факультетів вищих навчальних закладів. URL : <http://dspace.nua.kharkov.ua/jspui/bitstream/123456789/939/1/SUM.pdf>

Мовознавство. Філологія. URL: http://uareferats.com/index.php/referat/search?cat=32&_page=4

Мовознавство: науково-теоретичний журнал Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні та українського мовно-інформаційного фонду НАН України. URL : www.movoznavstvo.org.ua/

Плющ М. Я. Граматика української мови: У 2 ч. Ч. 1. Морфеміка. Словотвір. Морфологія: підручник. URL: http://lib.mdpu.org.ua/load/Library/plush_gramatika_ukr_movi.pdf

Плющ М. Я. Граматика української мови. У 2-х частинах: підручник для студ. філол. спец. вищ. навч. закладів. Ч. 1. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. URL: www.ex.ua/14316707

Синтаксис української мови: навч.-метод. комплекс / укл. О. В. Дуденко. URL : http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/3389/1/sintaxis_komplex_15.pdf

Словники України онлайн: словозміна, синонімія, фразеологія URL: <http://lcorp.ulif.org.ua/dictua/>.

Словничок таємної мови лірників та шаповалів. URL: <http://litopys.org.ua/rizne/lirn.htm>.

Сучасна українська літературна мова: підручник [Електронний ресурс] / А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ та ін.; [за ред. А. П. Грищенка]. URL : <http://www.twirpx.com/file/1264494/>

Сучасна українська літературна мова : навч. комплекс: посіб. для студ. філол. спец. / В. Д. Ужченко, Д. В. Ужченко, І. В. Мілева, Г. К. Барилова; [за заг. ред. проф. В. Д. Ужченка]. 2-ге вид., випр. і доп. URL: <http://dspace.ltsu.org/jspui/bitstream/123456789/250/1/Макет%202009.pdf>

Тоцька Н. І. Сучасна українська літературна мова: фонетика, орфоепія, графіка, орфографія. URL : <http://ena.lphttp://www.twirpx.com/file/174320/>

Українська мова і література в школі: науково-методичний журнал. URL: http://www.undip.org.ua/news/fahovi_detail.php?ID=372

Ющук І. П. Українська мова : [підручник]. 4-те вид. URL: <http://www.twirpx.com/file/266343/>

Ющук І. П. Українська мова. Вправи. навч. посіб. URL: <http://www.twirpx.com/file/600473/>

Інші ресурси. Словники

Багатомовний словник (перекладний). URL: <http://www.slovnky.org>

«Великий тлумачний словник сучасної української мови онлайн». URL: <http://www.slovnky.net>

Інтегрована лексикографічна система «Словники України» / Національна академія наук України. Версія 1.03. Український мовно-інформаційний фонд, 2003.

«Лінгвістичний портал». Найпопулярніші розділи: «Чотиримовний науковий словник», «Перекладач», «Словники», «Відкритий словник», «Електронний підручник з української мови» (фонетика, лексика, морфеміка, словотвір, морфологія, синтаксис, стилістика). URL: <http://www.mova.info/>

Освітньо-інформаційний ресурс «Український центр». URL: <http://www.ukrcenter.com>

Російсько-український словник сталих виразів URL: <http://stalivrazy.org.ua>

Сайт «Cybermova».. URL: http://cybermova.com/index_ua.htm

Сайт «Український правопис». URL: Українська мова. Енциклопедія. URL:

ДОДАТОК
ПРИКЛАД КОМПЛЕКСНОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ
(Тема «Словотвір. Морфемологія»)
Варіант 1
Базовий рівень

1. Позначте рядок, у якому всі слова утворені префіксальним способом:

- А) правнук, накреслити, презавзятий, передрукувати;
- Б) відмова, надзвичайний, несерйозно, скраю, присолити;
- В) безголосий, прамова, контрреволюція, завеликий, передплата;
- Г) набіг, передбачити, міжбрівний, прегарно, імміграція.

2. Позначте рядок, у якому всі слова мотивуються прикметниками:

- А) зелень, найкращий, добрун, по-українському, спокійно;
- Б) одужати, порядність, кольоровий, презавзятий, шумно;
- В) привласнити, величезний, теплота, земляний, холодно;
- Г) аморальний, по-нашому, наполегливо, синява, старість.

3. Поняття «деривації» вперше було введено у ...

- А) 30-х рр. XIX ст.
- Б) 80-х рр. XIX ст.;
- В) 60-х рр. XX ст.;
- Г) 30-х рр. XX ст.;

4. Структурно різні шляхи й прийоми творення нових слів у результаті використання всіх наявних у мові словотворчих ресурсів — це:

- А) способи словотворення;
- Б) словотворчі значення;
- В) словотвірні моделі;
- Г) словотвірні типи.

5. У якому слові відбулось явище ускладнення?

- А) мир;
- Б) глобус;
- В) бочка;
- Г) ВНЗ.

Середній рівень

1. Позначте рядок, у якому в твірних основах усіх слів при словотворенні відбувається процес усічення:

- А) звіт, виставка, виліт, повідомлення;
- Б) листоноша, оголошення, осінній, загадка;
- В) подяка, по-нашому, землекоп, захоплення;
- Г) детальний, залитий, зосереджений, зріз, зрадіти.

2. Позначте рядок, у якому всі слова мають непохідну основу:

- А) ліс, книга, дощ, новий, голова;
- Б) юнь, сонце, затишок, актор, говорити;
- В) ходити, ніч, весна, осінній, п'ять;
- Г) малиновий, золотий, червоний, донька, скляний.

3. Позначте рядок із словотвірним ланцюгом

- А) ділити — поділити — розподіл — розподілити;
- Б) біг — бігати — перебіг — перебігати;
- В) вік — вічний — вічно — навічно;
- Г) вимір — міряти — виміряти — виміряний.

4. Ознаками похідності лексичної основи є:

- А) відсутність внутрішньої форми;
- Б) здатність основи до подільності на морфеми;
- В) відсутність в основі службових морфем;
- Г) наявність в основі вільного кореня.

5. Встановіть відповідність:

1. словотвірне гніздо
2. словотвірний тип
3. словотвірна модель
4. словотвірний ланцюжок

А) схема побудови похідних слів, яка характеризується такими обов'язковими ознаками: спільність частиномовної належності твірних і похідних слів

Б) ряд спільнокореневих слів, які перебувають у відношеннях послідовної мотивації від вихідної ланки до кінцевої

В) сукупність спільнокореневих слів, що утворюються від одного і того ж вихідного слова і перебувають одне з одним в ієрархічній залежності

Г) схема побудови слів певної частини мови, що утворені спільним формантом і виражають одне словотвірне значення

Д) зумовленість вибору твірного форманта сукупністю семантичних, фонематичних і морфемних ознак твірного слова

6. Встановіть відповідність між словом і способом словотворення:

1. прехороший	А) префіксальний;
2. холоденький	Б) суфіксальний;
3. надбрівний	В) префіксально-
суфіксальний;	
4. хмарочос	Г) словоскладання;
	Д) основоскладання.
7. ... - це процес творення похідних, вторинних одиниць (слів, словоформ, словосполучень, речень, тексту).
8. Мінімальна частина словоформи (сегментом), що характеризується єдністю плану значення (змісту) і плану його вираження (форми) називається
9. ... - процес, який перетворює похідну основу в непохідну, внаслідок чого втрачається значення окремих морфем і слово з цією основою семантично відокремлюється від споріднених слів.
10. Праця «Українська словотвірна дериватологія» належить (зазначити прізвище ученого)....
- Високий рівень

1. Між похідним словом і твірною базою існують такі різновиди семантичних відношень:

- А) транспозиційні і мутаційні;
Б) апелятивні і акцентуаційні;
В) еквівалентні і модифікаційні;
Г) акцентуаційні і модифікаційні.

2. Встановіть відповідність:

1. Семантична деривація	А) це утворення,
формування лексеми як
системи сем, це розвиток
2. Морфологічна деривація	
3. Лексична деривація	
4. Синтаксична деривація	

багатозначності слова;

Б) це така зміна семантики, при якій уже відома семантична одиниця як первинний знак набуває нового (вторинного) значення;

В) це формування вторинних синтаксичних одиниць (одиниць вищого рівня) на базі первинних одиниць (нижчого рівня);

Г) це утворення вторинних слів за допомогою службових морфів (суфіксів, префіксів) на базі інших слів та словосполучень;

Д) це утворення системи словоформ слова, його парадигми, в якій одна із словоформ є основною, а інші – похідні.

3. У яких рядках усі слова утворені безафіксним способом?

А) темно-фіолетовий, високочолий, першоджерело, шахово-шашковий;

Б) даль, вихід, міць, виріб;

В) нічний, свояк, ойкати, дивно;

Г) відхід, закид, зелень.

4. ... основи – це такі основи, у складі яких, крім морфів є ще асемантичні сегменти, які не мають самостійної семантичної і словотвірної функції, але мають тотожну з морфами фонемну будову і беруть участь у формуванні лексичної основи.

5. ... – різновид деривації, який реалізується втратою власною назвою здатності називати лише один предмет з ряду однорідних і набуття нею здатності до узагальнення.

6. ... – це формально-семантична схема побудови похідних слів певного способу словотворення, мотивованих словами тої чи іншої частини мови, які мають одне й те саме словотвірне значення.

7. Питання есе: Лексико-семантичний спосіб словотворення.

Варіант 2

Базовий рівень

1. У якому слові відбулось явище ускладнення?

- А) глобус;
- Б) мир;
- В) бочка;
- Г) ВНЗ.

2. Позначте рядок, у якому всі слова утворені префіксальним способом:

- А) відмова, надзвичайний, несерйозно, скраю, присолити;
- Б) безголосий, написаний, контрреволюція, завеликий, передплата;
- В) правнук, накреслити, презавзятий, передрукувати;

Г) набіг, передбачити, міжбрівний, прегарно, імміграція.

3. Позначте рядок, у якому всі слова мотивуються прикметниками:

- А) зелень, найкращий, добрун, по-українському, спокійно;
- Б) одужати, порядність, кольоровий, презавзятий, шумно;
- В) привласнити, величезний, теплота, земляний, холодно;
- Г) аморальний, по-нашому, наполегливо, синява, старість.

4. Структурно різні шляхи й прийоми творення нових слів у результаті використання всіх наявних у мові словотворчих ресурсів — це:

- А) способи словотворення;
- Б) словотворчі значення;
- В) словотвірні моделі;
- Г) словотвірні типи.

5. Твірним словом для похідного слова „перечитування” є:

- А) перечитувати;
- Б) читати;
- В) читання;
- Г) читанка.

Середній рівень

1. Позначте рядок із словотвірним ланцюгом

- А) ділити — поділити — розподіл — розподілити;
- Б) біг — бігати — перебіг — перебігати;
- В) вік — вічний — вічно — навічно;
- Г) вимір — міряти — виміряти — вимірний.

2. Позначте рядок, у якому всі слова мають непохідну основу:

- А) ліс, книга, дощ, новий, голова;
- Б) юнь, сонце, затишок, актор, говорити;

- В) ходити, ніч, весна, осінній, п'ять;
Г) малиновий, золотий, червоний, донька, скляний.

3. Позначте рядок, у якому в твірних основах усіх слів при словотворенні відбувається процес усічення:

- А) звіт, виставка, виліт, повідомлення;
Б) листоноша, оголошення, чудовий, загадка;
В) подяка, по-нашому, землекоп, захоплення;
Г) детальний, залитий, зосереджений, зріз, зрадіти.

4. Ознаками похідності лексичної основи є:

- А) відсутність внутрішньої форми;
Б) здатність основи до подільності на морфемі;
В) відсутність в основі службових морфем;
Г) наявність в основі вільного кореня.

5. Встановіть відповідність:

1. словотвірне гніздо
2. словотвірний тип
3. словотвірна модель
4. словотвірний ланцюжок

А) схема побудови похідних слів, яка характеризується такими обов'язковими ознаками: спільність частиномовної належності твірних і похідних слів;

Б) ряд спільнокореневих слів, які перебувають у відношеннях послідовної мотивації від вихідної ланки до кінцевої;

В) сукупність спільнокореневих слів, що

утворюються від одного і того ж вихідного слова і перебувають одне з одним в ієрархічній залежності;

Г) схема побудови слів певної частини мови, що утворені спільним формантом і виражають одне словотвірне значення;

Д) зумовленість вибору твірного форманта сукупністю семантичних, фонематичних і морфемних ознак твірного слова;

6. Установіть відповідність між словом і способом словотворення:

- 1. прехороший**
- 2. холоденький**
- 3. надбрівний**
- суфіксальний;**
- 4. хмарочос**

- А) префіксальний;**
- Б) суфіксальний;**
- В) префіксально-**

- Г) аббревіація;**
- Д) основоскладання.**

7. Праця «Українська словотвірна дериватологія» належить (зазначити прізвище ученого)

8. Мінімальна частина словоформи (сегментом), що характеризується єдністю плану значення (змісту) і плану його вираження (форми) називається

9.... - процес, який перетворює похідну основу в непохідну, внаслідок чого втрачається значення окремих морфем і слово з цією основою семантично відокремлюється від споріднених слів.

10. ... - це процес творення похідних, вторинних одиниць (слів, словоформ, словосполучень, речень, тексту).

Високий рівень

1. Виділіть рядки, у яких не порушено послідовність похідності – творення одного слова від іншого:

А) робити – відробити – відробка;

Б) зелений – зеленити – зеленіти;

В) школа – школяр – школярський;

Г) старий – престарий – застаріти.

2. Встановіть відповідність:

1. Семантична деривація

2. Морфологічна деривація

3. Лексична деривація

4. Синтаксична деривація

А) це утворення, формування лексеми як системи сем, це розвиток багатозначності слова;

Б) це така зміна семантики, при якій уже відома семантична одиниця як первинний знак набуває нового (вторинного) значення;

В) це формування вторинних синтаксичних одиниць (одиниць вищого рівня) на базі первинних одиниць (нижчого рівня);

Г) це утворення вторинних слів за допомогою службових морфів (суфіксів,

префіксів) на базі інших слів та словосполучень;

Д) це утворення системи словоформ слова, його парадигми, в якій одна із словоформ є основною, а інші – похідні.

3. Між похідним словом і твірною базою існують такі різновиди семантичних відношень:

- А) транспозиційні і мутаційні;
- Б) апелятивні і акцентуаційні;
- В) еквівалентні і модифікаційні;
- Г) акцентуаційні і модифікаційні.

4. ... – це формально-семантична схема побудови похідних слів певного способу словотворення, мотивованих словами тої чи іншої частини мови, які мають одне й те саме словотвірне значення.

5. ... – різновид деривації, який реалізується втратою власною назвою здатності називати лише один предмет з ряду однорідних і набуття нею здатності до узагальнення.

6. ... основи – це такі основи, у складі яких, крім морфів є ще асемантичні сегменти, які не мають самостійної семантичної і словотвірної функції, але мають тотожну з морфами фонемну будову і беруть участь у формуванні лексичної основи.

7. Питання есе: Твірна база похідних слів.

Варіант 3
Базовий рівень

1. Поняття «деривації» вперше було введено у:

- А) 30-х рр. XX ст.;
- Б) 80-х рр. XIX ст.;
- В) 60-х рр. XX ст.;
- Г) 30-х рр. XIX ст.

2. Позначте рядок, у якому всі слова мотивуються прикметниками:

- А) одужати, порядність, кольоровий, презавзятий, шумно;
- Б) зелень, найкращий, добрун, по-українському, спокійно;
- В) привласнити, величезний, теплота, земляний, холодно;
- Г) аморальний, по-нашому, наполегливо, синява, старість.

3. Виділіть варіант, у якому не всі слова спільнокореневі:

- А) застава, заставити, застарий, заставляти;
- Б) білий, біліший, побіліти, білизна;
- В) хитрий, хитрість, хитрувати, хитро;
- Г) сум, сумувати, сумний, сумно.

4. Структурно різні шляхи й прийоми творення нових слів у результаті використання всіх наявних у мові словотворчих ресурсів — це:

- А) способи словотворення;
- Б) словотворчі значення;
- В) словотвірні моделі;
- Г) словотвірні типи.

5. Позначте рядок, у якому всі слова утворені префіксальним способом:

- А) правнук, накреслити, презавзятий, передрукувати;
- Б) відмова, надзвичайний, несерйозно, скраю, присолити;

- В) безголосий, землероб, контрреволюція, завеликий, передплата;
Г) набіг, передбачити, міжбрівний, прегарно, імміграція.

Середній рівень

1. Виділіть варіант, у якому є помилки в морфемному поділі слів:

- А) о/холо/ну/ти, су/час/н/ий, ультра/звук;
Б) холод/но, нев/час/но, вірно;
В) роз/від/ник, при/ку/т/ий, за/мет/іль;
Г) вод/а, син/ій, зем/ляк, один.

2. Позначте рядок, у якому всі слова мають непохідну основу:

- А) ліс, книга, дощ, новий, голова;
Б) юнь, сонце, затишок, актор, говорити;
В) ходити, ніч, весна, осінній, п'ять;
Г) малиновий, золотий, червоний, донька, скляний.

3. Позначте рядок, у якому в твірних основах усіх слів при словотворенні відбувається процес усічення:

- А) звіт, виставка, виліт, повідомлення;
Б) листоноша, оголошення, денний, загадка;
В) подяка, по-нашому, землекоп, захоплення;
Г) детальний, залитий, зосереджений, зріз, зрадіти.

4. Ознаками похідності лексичної основи є:

- А) відсутність внутрішньої форми;
Б) здатність основи до подільності на морфеми;
В) відсутність в основі службових морфем;
Г) наявність в основі вільного кореня.

5. Встановіть відповідність:

1. словотвірне гніздо
2. словотвірний тип
3. словотвірна модель
4. словотвірний ланцюжок

А) схема побудови похідних слів, яка характеризується такими обов'язковими ознаками: спільність частиномовної належності твірних і похідних слів;

Б) ряд спільнокореневих слів, які перебувають у відношеннях послідовної мотивації від вихідної ланки до кінцевої;

В) сукупність спільнокореневих слів, що утворюються від одного і того ж вихідного слова і перебувають одне з одним в ієрархічній залежності;

Г) схема побудови слів певної частини мови, що утворені спільним формантом і виражають одне словотвірне значення;

Д) зумовленість вибору твірного форманта сукупністю семантичних, фонематичних і морфемних ознак твірного слова.

6. Установіть відповідність між словом і способом словотворення:

1. прехороший	А) префіксальний;
2. холодненький	Б) суфіксальний;
3. надбрівний	В) префіксально-
суфіксальний;	
4. хмарочос	Г) безафіксний;
	Д) основоскладання.

7. Праця «Українська словотвірна дериватологія» належить (вказати прізвище)....

8. Мінімальна частина словоформи (сегментом), що характеризується єдністю плану значення (змісту) і плану його вираження (форми) називається

9. ... - процес, який перетворює похідну основу в непохідну, внаслідок чого втрачається значення окремих морфем і слово з цією основою семантично відокремлюється від споріднених слів.

10. ... - це процес творення похідних, вторинних одиниць (слів, словоформ, словосполучень, речень, тексту).

Високий рівень

1. Виділіть рядки, у яких всі слова утворені префіксально-суфіксальним:

- А) підказка, прадід, написаний;
- Б) по-материнськи, по-братньому, по-нашому;
- В) нагрудник, міжгір'я, застінок;
- Г) виліт, зроблений, підписавши.

2. Встановіть відповідність:

1. Семантична деривація	А) це утворення, формування лексеми як системи сем, це розвиток
2. Морфологічна деривація	
3. Лексична деривація	
4. Синтаксична деривація	

багатозначності слова;

Б) це така зміна семантики, при якій уже відома семантична одиниця як первинний знак набуває нового (вторинного) значення;

В) це формування вторинних синтаксичних одиниць (одиниць вищого рівня) на базі первинних одиниць (нижчого рівня);

Г) це утворення вторинних слів за допомогою службових морфів (суфіксів, префіксів) на базі інших слів та словосполучень;

Д) це утворення системи словоформ слова, його парадигми, в якій одна із словоформ є основною, а інші – похідні.

3. Між похідним словом і твірною базою існують такі різновиди семантичних відношень:

А) транспозиційні і мутаційні;

Б) апелятивні і акцентуаційні;

В) еквівалентні і модифікаційні;

Г) акцентуаційні і модифікаційні.

4. ... – тип деривації, утворення похідного слова з новим стилістичним відтінком у значенні.

5. ... – різновид деривації, який реалізується втратою власною назвою здатності називати лише один предмет з ряду однорідних і набуття нею здатності до узагальнення.

6. ... основи – це такі основи, у складі яких, крім морфів є ще асемантичні сегменти, які не мають самостійної семантичної і словотвірної функції, але мають тотожну з морфами фонемну будову і беруть участь у формуванні лексичної основи.

7. Питання есе: Зв'язок дериватології з іншими мовними розділами.

Варіант 4

Базовий рівень

1. Твірним словом для похідного слова „перечитування” є:

А) перечитувати;

Б) читати;

В) читання;

Г) читанка.

2. Виділіть варіант, у якому не всі слова спільнокореневі:

А) вірний, вірність, віра, вірнесенький;

Б) лити, ллю, лий, наливати;

В) вічний, вічність, вічко, вік;

Г) радість, радіти, радісний, радо.

3. Поняття «деривації» вперше було введено у ...

- А) 30-х рр. XX ст.;
- Б) 80-х рр. XIX ст.;
- В) 60-х рр. XX ст.;
- Г) 30-х рр. XIX ст.

4. Структурно різні шляхи й прийоми творення нових слів у результаті використання всіх наявних у мові словотворчих ресурсів — це:

- А) способи словотворення;
- Б) словотворчі значення;
- В) словотвірні моделі;
- Г) словотвірні типи.

5. Позначте рядок, у якому всі слова утворені префіксальним способом:

- А) правнук, накреслити, презавзятий, передрукувати;
- Б) відмова, надзвичайний, несерйозно, скраю, присолити;
- В) безголосий, по-нашому, контрреволюція, завеликий, передплата;
- Г) набіг, передбачити, міжбрівний, прегарно, імміграція.

Середній рівень

1. Виділіть варіант, у якому є помилки в морфемному поділі слів:

- А) о/холо/ну/ти, су/час/н/ий, ультра/звук;
- Б) холод/но, нев/час/но, вірно;
- В) роз/від/ник, при/ку/т/ий, за/мет/іль;
- Г) вод/а, син/ій, один.

2. Позначте рядок із словотвірним ланцюгом

- А) ділити — поділити — розподіл — розподілити;
- Б) біг — бігати — перебіг — перебігати;

- В) вік — вічний — вічно — навічно;
Г) вимір – міряти — виміряти — виміряний.

3. Позначте рядок, у якому всі слова мають непохідну основу:

- А) ліс, книга, дощ, новий, голова;
Б) юнь, сонце, затишок, актор, говорити;
В) ходити, ніч, весна, осінній, п'ять;
Г) малиновий, золотий, червоний, донька, скляний.

4. Ознаками похідності лексичної основи є:

- А) відсутність внутрішньої форми;
Б) здатність основи до подільності на морфеми;
В) відсутність в основі службових морфем;
Г) наявність в основі вільного кореня.

5. Встановіть відповідність:

1. словотвірне гніздо
2. словотвірний тип
3. словотвірна модель
4. словотвірний ланцюжок

А) схема побудови похідних слів, яка характеризується такими обов'язковими ознаками: спільність частиномовної належності твірних і похідних слів;

Б) ряд спільнокореневих слів, які перебувають у відношеннях послідовної мотивації від вихідної ланки до кінцевої;

В) сукупність
спільнокореневих слів, що
утворюються від одного і
того ж вихідного слова і
перебувають одне з одним в
ієрархічній залежності;

Г) схема побудови слів
певної частини мови, що
утворені спільним
формантом і виражають одне
словотвірне значення;

Д) зумовленість вибору
твірного форманта
сукупністю семантичних,
фонематичних і морфемних
ознак твірного слова.

**6. Установіть відповідність між словом і способом
словотворення:**

1. пречудовий

А) префіксальний;

2. холодненький

Б) суфіксальний;

**3. надбрівний
суфіксальний;**

В) префіксально-

4. лісостеп

Г) безафіксний;

Д) основоскладання.

7. Праця «Українська словотвірна дериватологія» належить
(вказати прізвище)

8. Мінімальна частина словоформи (сегментом), що
характеризується єдністю плану значення (змісту) і плану
його вираження (форми) називається

9. ... - процес, який перетворює похідну основу в
непохідну, внаслідок чого втрачається значення окремих

морфем і слово з цією основою семантично відокремлюється від споріднених слів.

10. ... - це процес творення похідних, вторинних одиниць (слів, словоформ, словосполучень, речень, тексту).

Високий рівень

1. У яких рядках всі слова утворені безафіксним способом:

- А) темно-фіолетовий, високоchoлий, першоджерело, шахово-шашковий;
- Б) даль, вихід, міць, виріб;
- В) нічний, свояк, ойкати, дивно;
- Г) відхід, закид, зелень.

2. Встановіть відповідність:

- 1. Семантична деривація
- 2. Морфологічна деривація
- 3. Лексична деривація
- 4. Синтаксична деривація

А) це утворення, формування лексеми як системи сем, це розвиток багатозначності слова;

Б) це така зміна семантики, при якій уже відома семантична одиниця як первинний знак набуває нового (вторинного) значення;

В) це формування вторинних синтаксичних одиниць (одиниць вищого рівня) на базі первинних одиниць (нижчого рівня);

Г) це утворення вторинних слів за допомогою службових морфів (суфіксів, префіксів) на базі інших слів та словосполучень;

Д) це утворення системи словоформ слова, його парадигми, в якій одна із словоформ є основною, а інші – похідні.

3. Між похідним словом і твірною базою існують такі різновиди семантичних відношень:

- А) транспозиційні і мутаційні;
- Б) апелятивні і акцентуаційні;
- В) еквівалентні і модифікаційні;
- Г) акцентуаційні і модифікаційні.

4. ...— це історична зміна морфемних меж у складі слова, такий мовний процес, у результаті якого в похідному слові змінюються межі між твірною основою і словотворчим афіксом внаслідок переходу звукового елемента однієї морфеми до сусідньої морфеми

5. ... — різновид деривації, який реалізується втратою власною назвою здатності називати лише один предмет з ряду однорідних і набуття нею здатності до узагальнення.

6. ... основи — це такі основи, у складі яких, крім морфів є ще асемантичні сегменти, які не мають самостійної семантичної і словотвірної функції, але мають тотожну з

морфами фонемну будову і беруть участь у формуванні лексичної основи.

7. Питання есе: Морфолого-синтаксичне словотворення в сучасній українській мові.

Варіант 5

Базовий рівень

1. Яким способом утворено слово „чимдуж”?

- А) основоскладання;
- Б) словоскладання;
- В) лексико-семантичним (зрощення);
- Г) морфолого-синтаксичним.

2. Твірним словом для „переспівування” є:

- А) переспівувати;
- Б) переспівати;
- В) спів;
- Г) співати.

3. Поняття «деривації» вперше було введено у ...

- А) 30-х рр. XX ст.;
- Б) 80-х рр. XIX ст.;
- В) 60-х рр. XX ст.;
- Г) 30-х рр. XIX ст.

4. Структурно різні шляхи й прийоми творення нових слів у результаті використання всіх наявних у мові словотворчих ресурсів — це:

- А) словотворчі значення;
- Б) способи словотворення;
- В) словотвірні моделі;
- Г) словотвірні типи.

5. Позначте рядок, у якому всі слова утворені префіксальним способом:

- А) правнук, накреслити, презавзятий, передрукувати;
- Б) відмова, надзвичайний, несерйозно, скраю, присолити;
- В) безголосий, прочитаний, контрреволюція, завеликий, передплата;
- Г) набіг, передбачити, міжбрівний, прегарно, імміграція.

Середній рівень

1. Виділіть рядок, у якому всі слова утворені безсуфіксним способом:

- А) виклад, юнь, розгром;
- Б) молодь, гнів, читач;
- В) синь, розповідь, туманний;
- Г) перший, перехід, милість.

2. Позначте рядок, у якому всі слова мають непохідну основу:

- А) юнь, сонце, затишок, актор, говорити;
- Б) ходити, ніч, весна, осінній, п'ять;
- В) ліс, книга, дощ, новий, голова;
- Г) малиновий, золотий, червоний, донька, скляний.

3. Позначте рядок, у якому в твірних основах усіх слів при словотворенні відбувається процес усічення:

- А) звіт, виставка, виліт, повідомлення;
- Б) листоноша, оголошення, читати, загадка;
- В) подяка, по-нашому, землекоп, захоплення;
- Г) детальний, залитий, зосереджений, зріз, зрадіти.

4. Ознаками похідності лексичної основи є:

- А) відсутність внутрішньої форми;
- Б) здатність основи до подільності на морфеми;
- В) відсутність в основі службових морфем;
- Г) наявність в основі вільного кореня.

5. Установіть відповідність між словом і способом словотворення:

1. Морфолого-синтаксичний спосіб словотворення

2. Лексико-синтаксичний спосіб словотворення

3. Лексико-семантичний спосіб словотворення

А) це спосіб творення нових слів унаслідок розщеплення значення слова на самостійні значення;

Б) це спосіб творення нових слів шляхом переходу слів одного граматичного класу в інший;

В) це такий спосіб, коли похідне слово утворюється на базі синтаксичного вільного словосполучення, компоненти якого зливаються в єдину цілісну лексичну одиницю без будь-яких формально-граматичних змін;

Г) це спосіб утворення нових слів за допомогою афіксів.

6. Установіть відповідність між словом і способом словотворення:

1. приїхати

А) префіксальний;

- 2. написаний
- 3. надбрівний
- суфіксальний;
- 4. хмарочос

- Б) суфіксальний;
- В) префіксально-
- Г) словоскладання;
- Д) основоскладання.

7. Праця «Українська словотвірна дериватологія» належить (вказати прізвище)

8. ...— семантичний, структурний, структурно-семантичний чи інший елемент похідного слова, за допомогою якого воно утворилося і яким відрізняється від твірного.

9. ... - процес, який перетворює похідну основу в непохідну, внаслідок чого втрачається значення окремих морфем і слово з цією основою семантично відокремлюється від споріднених слів.

10. ... - це процес творення похідних, вторинних одиниць (слів, словоформ, словосполучень, речень, тексту).

Високий рівень

1. Процес опрощення в своїх працях інтерпретували такі мовознавці:

- А) В. Виноградов, О. Земська;
- Б) Б. Головін, В. Немченко;
- В) Л. Булаховський, М. Шанський;
- Г) О. Гвоздєєв, О. Тихонов.

2. Встановіть відповідність:

- 1. Семантична деривація
- 2. Морфологічна деривація
- 3. Лексична деривація
- 4. Синтаксична деривація

А) це утворення, формування лексеми як системи сем, це розвиток багатозначності слова;

Б) це така зміна семантики,

при якій уже відома семантична одиниця як первинний знак набуває нового (вторинного) значення;

В) це формування вторинних синтаксичних одиниць (одиниць вищого рівня) на базі первинних одиниць (нижчого рівня);

Г) це утворення вторинних слів за допомогою службових морфів (суфіксів, префіксів) на базі інших слів та словосполучень;

Д) це утворення системи словоформ слова, його парадигми, в якій одна із словоформ є основною, а інші – похідні.

3. Між похідним словом і твірною базою існують такі різновиди семантичних відношень:

- А) транспозиційні і мутаційні;
- Б) апелятивні і акцентуаційні;
- В) еквівалентні і модифікаційні;
- Г) акцентуаційні і модифікаційні.

4. ... – це формально-семантична схема побудови похідних слів певного способу словотворення, мотивованих словами тої чи іншої частини мови, які мають одне й те саме словотвірне значення.

5. ... – різновид деривації, який реалізується втратою власною назвою здатності називати лише один предмет з ряду однорідних і набуття нею здатності до узагальнення.

6. ... основи – це такі основи, у складі яких, крім морфів є ще асемантичні сегменти, які не мають самостійної семантичної і словотвірної функції, але мають тотожну з морфами фонемну будову і беруть участь у формуванні лексичної основи.

7. Питання есе: Зв'язок словотвору з іншими розділами сучасної української літературної мови.

Варіант 6 Базовий рівень

1. Поняття «деривації» вперше було введено у ...

- А) 30-х рр. XX ст.;
- Б) 80-х рр. XIX ст.;
- В) 60-х рр. XX ст.;
- Г) 30-х рр. XIX ст.

2. Позначте рядок, у якому всі слова мотивуються прикметниками:

- А) зелень, найкращий, добрун, по-українському, спокійно;
- Б) одужати, порядність, кольоровий, презавзятий, шумно;
- В) привласнити, величезний, теплота, земляний, холодно;
- Г) аморальний, по-нашому, наполегливо, синява, старість.

3. Яким способом утворено слово „сімдесят”?

- А) основоскладання;
- Б) словоскладання;
- В) лексико-синтаксичним;
- Г) суфіксальним.

4. Структурно різні шляхи й прийоми творення нових слів у результаті використання всіх наявних у мові словотворчих ресурсів — це:

- А) способи словотворення;
- Б) словотворчі значення;
- В) словотвірні моделі;
- Г) словотвірні типи.

5. Позначте рядок, у якому всі слова утворені префіксальним способом:

- А) відмова, надзвичайний, несерйозно, скраю, присолити;
- Б) безголосий, денний, контрреволюція, завеликий, передплата;
- В) правнук, накреслити, презавзятий, передрукувати;
- Г) набіг, передбачити, міжбрівний, прегарно, імміграція.

Середній рівень

1. Виділіть варіант, у якому є помилки в морфемному поділі слів:

- А) о/холо/ну/ти, су/час/н/ий, ультра/звук;
- Б) холодно, нев/час/но, вірно;
- В) роз/від/ник, при/ку/т/ий, за/мет/іль;
- Г) вод/а, син/ій, один.

2. Виділіть рядок, у якому всі слова утворені префіксально-суфіксальним способом:

- А) крижина, крицевий, ясніти;

- Б) природничо-геологічний, всюдихід, роздвоїтися;
- В) прадід, прабатьківщина, прадавній;
- Г) видолинок, перелісок, узбіччя.

3. Позначте рядок, у якому в твірних основах усіх слів при словотворенні відбувається процес усічення:

- А) звіт, виставка, виліт, повідомлення;
- Б) листоноша, оголошення, книгарня, загадка;
- В) подяка, по-нашому, землекоп, захоплення;
- Г) детальний, залитий, зосереджений, зріз, зрадіти.

4. Виділіть рядок, у якому є помилки в морфемному поділі слів:

- А) гарн/о, вір/и/ти, обі/лл/я/ти;
- Б) об/мерз/ну/ти, при/жов/к/л/ий, ли/ти;
- В) добре/сеньк/ий, сід/ло, куп/е;
- Г) мороз/ець, осін/н/ій, мор/е.

5. Встановіть відповідність:

- 1. словотвірне гніздо
- 2. словотвірний тип
- 3. словотвірна модель
- 4. словотвірний ланцюжок

А) схема побудови похідних слів, яка характеризується такими обов'язковими ознаками: спільність частиномовної належності твірних і похідних слів;

Б) ряд спільнокореневих слів, які перебувають у відношеннях послідовної мотивації від вихідної ланки

до кінцевої;

В) сукупність
спільнокореневих слів, що
утворюються від одного і
того ж вихідного слова і
перебувають одне з одним в
ієрархічній залежності;

Г) схема побудови слів
певної частини мови, що
утворені спільним
формантом і виражають одне
словотвірне значення;

Д) зумовленість вибору
твірного форманта
сукупністю семантичних,
фонематичних і морфемних
ознак твірного слова.

**6. Установіть відповідність між словом і способом
словотворення:**

1. прочитати

А) префіксальний;

2. холоденький

Б) суфіксальний;

**3. надбрівний
суфіксальний;**

В) префіксально-

4. хмарочос

Г) безафіксний;

Д) основоскладання.

7. Праця «Українська словотвірна дериватологія» належить
(вказати прізвище)

8. Мінімальна частина словоформи (сегментом), що
характеризується єдністю плану значення (змісту) і плану
його вираження (форми) називається

9. ... – це історична зміна морфемних меж у складі слова, такий мовний процес, в результаті якого в похідному слові змінюються межі між твірною основою і словотворчим афіксом внаслідок переходу звукового елемента однієї морфеми до сусідньої морфеми.

10. ... - це процес творення похідних, вторинних одиниць (слів, словоформ, словосполучень, речень, тексту).

Високий рівень

1. Виділіть рядки, у яких не порушено послідовність похідності – творення одного слова від іншого:

- А) мовити – промовити – промова;
- Б) читати – прочитати – прочитання;
- в) казати – наказ – наказати;
- Г) ліс – лісок – лісочок.

2. Встановіть відповідність:

- 1. Семантична деривація
- 2. Морфологічна деривація
- 3. Лексична деривація
- 4. Синтаксична деривація

А) це утворення, формування лексеми як системи сем, це розвиток багатозначності слова;

Б) це така зміна семантики, при якій уже відома семантична одиниця як первинний знак набуває нового (вторинного) значення;

В) це формування вторинних синтаксичних одиниць (одиниць вищого рівня) на базі первинних

одиниць (нижчого рівня);

Г) це утворення вторинних слів за допомогою службових морфів (суфіксів, префіксів) на базі інших слів та словосполучень;

Д) це утворення системи словоформ слова, його парадигми, в якій одна із словоформ є основною, а інші – похідні.

3. Між похідним словом і твірною базою існують такі різновиди семантичних відношень:

- А) транспозиційні і мутаційні;
- Б) апелятивні і акцентуаційні;
- В) еквівалентні і модифікаційні;
- Г) акцентуаційні і модифікаційні.

4. ... – злиття морфем, яке супроводжується зміною морфемного складу слова.

5. ... – різновид деривації, який реалізується втратою власною назвою здатності називати лише один предмет з ряду однорідних і набуття нею здатності до узагальнення.

6. ... основи – це такі основи, у складі яких, крім морфів є ще асемантичні сегменти, які не мають самостійної семантичної і словотвірної функції, але мають тотожну з

морфами фонемну будову і беруть участь у формуванні лексичної основи.

7. Питання есе: Явище опрощення в українській мові..

Варіант 7

Базовий рівень

1. Позначте рядок, у якому всі слова утворені префіксальним способом:

- А) правнук, накреслити, презавзятий, передрукувати;
- Б) відмова, надзвичайний, несерйозно, скраю, присолити;
- В) безголосий, написаний, контрреволюція, зavelикий, передплата;
- Г) набіг, передбачити, міжбрівний, прегарно, імміграція.

2. Твірним словом для „переказування” є:

- А) казати;
- Б) переказувати;
- В) переказ;
- Г) казка.

3. Поняття «дери́вації» вперше було введено у ...

- А) 80-х рр. XIX ст.;
- Б) 60-х рр. XX ст.;
- В) 30-х рр. XX ст.;
- Г) 30-х рр. XIX ст.

4. Структурно різні шляхи й прийоми творення нових слів у результаті використання всіх наявних у мові словотворчих ресурсів — це:

- А) способи словотворення;
- Б) словотворчі значення;
- В) словотвірні моделі;
- Г) словотвірні типи.

5. У якому слові відбулось явище ускладнення?

- А) глобус;
- Б) мир;
- В) бочка;
- Г) ВНЗ.

Середній рівень

1. Позначте рядок, у якому в твірних основах усіх слів при словотворенні відбувається процес усичення:

- А) звіт, виставка, виліт, повідомлення;
- Б) листоноша, оголошення, вікно, загадка;
- В) подяка, по-нашому, землекоп, захоплення;
- Г) детальний, залитий, зосереджений, зріз, зрадіти.

2. Виділіть рядок, у якому всі слова утворені безсуфіксним способом:

- А) виклад, юнь, розгром;
- Б) молодь, гнів, читач;
- В) синь, розповідь, туманний;
- Г) перший, перехід, милість.

3. Позначте рядок із словотвірним ланцюгом

- А) ділити — поділити — розподіл — розподілити;
- Б) біг — бігати — перебіг — перебігати;
- В) вік — вічний — вічно — навічно;
- Г) вимір — міряти — виміряти — вимірний.

4. Ознаками похідності лексичної основи є:

- А) відсутність внутрішньої форми;
- Б) здатність основи до подільності на морфеми;
- В) відсутність в основі службових морфем;
- Г) наявність в основі вільного кореня.

5. Встановіть відповідність:

1. словотвірне гніздо
2. словотвірний тип
3. словотвірна модель
4. словотвірний ланцюжок

А) схема побудови похідних слів, яка характеризується такими обов'язковими ознаками: спільність частиномовної належності твірних і похідних слів;

Б) ряд спільнокореневих слів, які перебувають у відношеннях послідовної мотивації від вихідної ланки до кінцевої;

В) сукупність спільнокореневих слів, що утворюються від одного і того ж вихідного слова і перебувають одне з одним в ієрархічній залежності;

Г) схема побудови слів певної частини мови, що утворені спільним формантом і виражають одне словотвірне значення;

Д) зумовленість вибору твірного форманта сукупністю семантичних, фонематичних і морфемних ознак твірного слова;

6. Процес опрощення в своїх працях інтерпретували такі мовознавці:

- А) В. Виноградов, О. Земська;
- Б) Б. Головін, В. Немченко;
- В) Л. Булаховський, М. Шанський;
- Г) О. Гвоздєєв, О. Тихонов.

7. ... - це процес творення похідних, вторинних одиниць (слів, слівформ, словосполучень, речень, тексту).

8. Адвербіалізація – перехід слів з інших частин мови в ...

9. ... - процес, який перетворює похідну основу в непохідну, внаслідок чого втрачається значення окремих морфем і слово з цією основою семантично відокремлюється від споріднених слів.

10. Праця «Українська словотвірна дериватологія» належить (вказати прізвище)...

Високий рівень

1. Між похідним словом і твірною базою існують такі різновиди семантичних відношень:

- А) транспозиційні і мутаційні;
- Б) апелятивні і акцентуаційні;
- В) еквівалентні і модифікаційні;
- Г) акцентуаційні і модифікаційні.

2. Установіть відповідність між словом та способом словотворення:

1. городище	А) префіксальний спосіб;
2. термодинаміка	Б) суфіксальний спосіб;
3. Дубль- спектрограф	В) основоскладання;
4. виїхати	Г) словоскладання;

Д) скорочення слів.

3. У яких рядках усі слова утворені безафіксним способом?

- А) темно-фіолетовий, високочолій,
першоджерело, шахово-шашковий;
- Б) даль, вихід, міць, виріб;
- В) нічний, свояк, ойкати, дивно;
- Г) відхід, закид, зелень.

4. ... основи – це такі основи, у складі яких, крім морфів є ще асемантичні сегменти, які не мають самотійної семантичної і словотвірної функції, але мають тотожну з морфами фонемну будову і беруть участь у формуванні лексичної основи.

5. ... – різновид деривації, який реалізується втратою власною назвою здатності називати лише один предмет з ряду однорідних і набуття нею здатності до узагальнення.

6. Словотвірний ... – це формально-семантична схема побудови похідних слів певного способу словотворення, мотивованих словами тої чи іншої частини мови, які мають одне й те саме словотвірне значення.

7. Питання есе: Поняття семантичної деривації в сучасному мовознавстві.

Варіант 8
Базовий рівень

1. Яким способом утворено слово „чимдуж”?

- А) основоскладання;
- Б) словоскладання;
- В) зрощення;
- Г) морфолого-синтаксичним..

2. Твірним словом для „переспівування” є:

- А) переспівувати;
- Б) переспівати;
- В) спів;
- Г) співати.

3. Знайдіть слово, утворене префіксально-суфіксальним способом:

- А) виконавець;
- Б) без’язикий;
- В) помірковано;
- Г) розмір.

4. Структурно різні шляхи й прийоми творення нових слів у результаті використання всіх наявних у мові словотворчих ресурсів — це:

- А) способи словотворення;
- Б) словотворчі значення;
- В) словотвірні моделі;
- Г) словотвірні типи.

5. Позначте рядок, у якому всі слова утворені префіксальним способом:

- А) правнук, накреслити, презавзятий, передрукувати;
- Б) відмова, надзвичайний, несерйозно, скраю, присолити;
- В) безголосий, прадід, контрреволюція, завеликий, передплата;
- Г) набіг, передбачити, міжбрівний, прегарно, імміграція.

Середній рівень

1. Виділіть рядок, у якому всі слова утворені безсуфіксальним способом:

- А) виклад, юнь, розгром;
- Б) молодь, гнів, читач;
- В) синь, розповідь, туманний;
- Г) перший, перехід, милість.

2. Позначте рядок, у якому в твірних основах усіх слів при словотворенні відбувається процес усічення:

- А) звіт, виставка, виліт, повідомлення;
- Б) листоноша, оголошення, лісок, загадка;
- В) подяка, по-нашому, землекоп, захоплення;
- Г) детальний, залитий, зосереджений, зріз, зрадіти.

3. Позначте рядок, у якому всі слова мають непохідну основу:

- А) ліс, книга, дощ, новий, голова;
- Б) юнь, сонце, затишок, актор, говорити;
- В) ходити, ніч, весна, осінній, п'ять;
- Г) малиновий, золотий, червоний, донька, скляний.

4. Виділіть рядки, у яких є зайве слово за способом творення:

- А) бездомний, запічок, чорнота;
- Б) лісистий, гіркуватий, осінній;
- В) по-нашому, водиця, мовчання;
- Г) облдержадміністрація, міськвно, педрада.

5. Установіть відповідність між словом і способом словотворення:

1. Морфолого-синтаксичний спосіб словотворення

А) це спосіб творення нових слів унаслідок розщеплення значення слова на

2. Лексико-синтаксичний
спосіб словотворення

3. Лексико-семантичний
спосіб словотворення

самостійні значення;

Б) це спосіб творення нових
слів шляхом переходу слів
одного граматичного класу в
інший;

В) це такий спосіб, коли
похідне слово утворюється
на базі синтаксичного
вільного словосполучення,
компоненти якого
зливаються в єдину цілісну
лексичну одиницю без будь-
яких формально-
граматичних змін;

Г) це спосіб утворення
нових слів за допомогою
афіксів.

**6. Установіть відповідність між словом і способом
словотворення:**

1. прехороший

А) префіксальний;

2. холоденький

Б) суфіксальний;

**3. надбрівний
суфіксальний;**

В) префіксально-

4. хмарочос

Г) безафіксний;

Д) основоскладання.

7. Праця «Українська словотвірна дериватологія» належить
(вказати прізвище)... .

8. ...– семантичний, структурний, структурно-семантичний
чи інший елемент похідного слова, за допомогою якого
воно утворилося і яким відрізняється від твірного.

9. ... - процес, який перетворює похідну основу в непохідну, внаслідок чого втрачається значення окремих морфем і слово з цією основою семантично відокремлюється від споріднених слів.

10. ...— повне чи часткове повторення словотворчого афікса, кореня, основи слова або цілого слова як спосіб утворення слів, описових форм чи фразеологічних одиниць.

Високий рівень

1. Встановіть відповідність:

1. Семантична деривація
2. Морфологічна деривація
3. Лексична деривація
4. Синтаксична деривація

А) це утворення, формування лексеми як системи сем, це розвиток багатозначності слова;

Б) це така зміна семантики, при якій уже відома семантична одиниця як первинний знак набуває нового (вторинного) значення;

В) це формування вторинних синтаксичних одиниць (одиниць вищого рівня) на базі первинних одиниць (нижчого рівня);

Г) це утворення вторинних слів за допомогою службових морфів (суфіксів,

префіксів) на базі інших слів та словосполучень;

Д) це утворення системи словоформ слова, його парадигми, в якій одна із словоформ є основною, а інші – похідні.

2. Процес опрощення в своїх працях інтерпретували такі мовознавці:

- А) В. Виноградов, О. Земська;
- Б) Б. Головін, В. Немченко;
- В) Л. Булаховський, М. Шанський;
- Г) О. Гвоздєєв, О. Тихонов.

3. Між похідним словом і твірною базою існують такі різновиди семантичних відношень:

- А) транспозиційні і мутаційні;
- Б) апелятивні і акцентуаційні;
- В) еквівалентні і модифікаційні;
- Г) акцентуаційні і модифікаційні.

4. ... основи – це такі основи, у складі яких, крім морфів є ще асемантичні сегменти, які не мають самостійної семантичної і словотвірної функції, але мають тотожну з морфами фонемну будову і беруть участь у формуванні лексичної основи.

5. ... – різновид деривації, який реалізується втратою власною назвою здатності називати лише один предмет з ряду однорідних і набуття нею здатності до узагальнення.

6. ... – це формально-семантична схема побудови похідних слів певного способу словотворення, мотивованих словами тої чи іншої частини мови, які мають одне й те саме словотвірне значення.

7. Питання-есе: Складання як різновид морфологічного способу словотворення.

Варіант 9
Базовий рівень

1. Яке слово утворилося суфіксальним способом?

- А) зроблений;
- Б) приїхати;
- В) надхмарний;
- Г) запічок.

2. Виділіть варіант, у якому не всі слова спільнокореневі:

- А) дим, димок, задимлений, димить;
- Б) вірш, віршований, віршувати, віршик;
- В) любити, любов, улюблений, любощі;
- Г) вода, водний, підводний, заводити.

3. Яка з праць належить В.О. Горпиничу?

- А) «Структура українського дієслова»;
- Б) «Українська словотвірна дериватологія»;
- В) «Вчення про Словотвір»;
- Г) «Словник українських морфем».

4. Структурно різні шляхи й прийоми творення нових слів у результаті використання всіх наявних у мові словотворчих ресурсів — це:

- А) способи словотворення;
- Б) словотворчі значення;

- В) словотвірні моделі;
- Г) словотвірні типи.

5. Позначте рядок, у якому всі слова утворені префіксально-суфіксальним способом:

- А) телепередача, провесна, віце-консул;
- Б) шістдесятник, здоровань, молодець;
- В) подорожник, пританцьовувати, настільний;
- Г) читач, трудівник, поетеса.

Середній рівень

1. Виділіть рядок, у якому порушено послідовність похідності – творення одного слова від іншого:

- А) мовити – промовити – промова;
- Б) читати – прочитати – прочитання;
- В) казати – наказ – наказати;
- Г) ліс – лісок – лісочок.

2. Позначте рядок, у якому всі слова мотивуються дієсловами:

- А) заклик, підписання, підгрунтя, підкладка, чесно;
- Б) роздум, перелаз, сидячи, викладання, прочитаний;
- В) сміятися, порядність, шумно, надходити, наполегливо;
- Г) заповідь, палій, розбігтися, охоронець, давній.

3. Позначте рядок, у якому в твірних основах усіх слів при словотворенні відбувається процес усічення:

- А) звіт, виставка, виліт, повідомлення;
- Б) листоноша, оголошення, пісенний, загадка;
- В) подяка, по-нашому, землекоп, захоплення;

Г) детальний, залитий, зосереджений, зріз, зрадіти.

4. У яких рядках всі слова утворені безафіксним способом:

А) темно-фіолетовий, високочолий, першоджерело, шахово-шашковий;

Б) даль, вихід, міць, виріб;

В) нічний, свояк, ойкати, дивно;

Г) відхід, закид, зелень.

5. Встановіть відповідність:

1. словотвірне гніздо

2. словотвірний тип

3. словотвірна модель

4. словотвірний ланцюжок

А) схема побудови похідних слів, яка характеризується такими обов'язковими ознаками: спільність частиномовної належності твірних і похідних слів;

Б) ряд спільнокореневих слів, які перебувають у відношеннях послідовної мотивації від вихідної ланки до кінцевої;

В) сукупність спільнокореневих слів, що утворюються від одного і того ж вихідного слова і перебувають одне з одним в ієрархічній залежності;

Г) схема побудови слів певної частини мови, що

утворені спільним
формантом і виражають одне
словотвірне значення;

Д) зумовленість вибору
твірного форманта
сукупністю семантичних,
фонематичних і морфемних
ознак твірного слова.

**6. Установіть відповідність між словом і способом
словотворення:**

1. лінуватися

А) постфіксальний;

2. битися

Б) суфіксально -

постфіксальний;

3. надбрівний

В) префіксально-

суфіксальний;

4. зелень

Г) безафіксний;

Д) основоскладання.

7. ... – перехід слів з інших частин мови до класу
іменників.

8. Словотвірна ... – це мінімальний бінарний ланцюжок,
який складається з твірного й похідного слів і є ланкою
розширеного словотвірного ланцюжка

9. ... – повне чи часткове повторення словотворчого
афікса, кореня, основи слова або цілого слова як спосіб
утворення слів, описових форм чи фразеологічних
одиниць.

10. ... - це процес творення похідних, вторинних одиниць
(слів, словоформ, словосполучень, речень, тексту).

Високий рівень

1. Виділіть рядки, у яких не порушено послідовність
похідності – творення одного слова від іншого:

А) наказати – наказовий– наказ;

- Б) нагородити – нагорода – винагорода;
 В) нагорода – винагороджування – нагородний;
 Г) нагородити – нагороджувати – нагороджуватися.

2. Кому з науковців належать визначення?

1. Б.М.Головін А) «Під способами словотворення слід розуміти

тип словотворення або метод, за допомогою якого утворене те чи інше слово»;

2.М.Д. Степанова Б) «Способом словотворення називають ті дії, які здійснює мова, утворюючи нове слово»;

3.О.М.Тихонов В) «Способи словотворення – це узагальнено – диференційоване визначення того, як утворені й утворюються нові слова»;

4.О.І.Моїсеїв Г) «Способи словотворення – це групи похідних слів , об'єднаним основним компонентом форманта».

3. За характером словотвірного значення словотвірні типи поділяються на:

- А) синтагматичні;
 Б) транспозиційні;
 В) нетранспозиційні;
 Г) несинтагматичні.

4. ... – це формально-семантична схема побудови похідних слів певного способу словотворення, мотивованих словами тої чи іншої частини мови, які мають одне й те саме словотвірне значення.
5. ... – різновид деривації, який реалізується втратою власною назвою здатності називати лише один предмет з ряду однорідних і набуття нею здатності до узагальнення.
6. ... основи – це такі основи, у складі яких, крім морфів є ще асемантичні сегменти, які не мають самостійної семантичної і словотвірної функції, але мають тотожну з морфами фонемну будову і беруть участь у формуванні лексичної основи.
7. Питання есе: Процес ускладнення в українській мові.

Варіант 10

Базовий рівень

1. Визначте спосіб творення слів „затінок, по-новому”:
- А) префіксальний;
 - Б) префіксально-суфіксальний;
 - В) суфіксальний;
 - Г) безсуфіксальний.
2. Коли почав формуватися словотвір як окремий розділ мовознавства?
- А) 30-х рр. XX ст.;
 - Б) 40-50-х рр. XX ст.;
 - В) 40-50-х рр. XIX ст.;
 - Г) 60-х рр. XIX ст.
3. Л.А. Булаховський відносив розділ «Словотвір» до :
- А) морфології;

- Б) етимології ;
- В) лексикології;
- Г) фонетики.

4. Визначте спосіб творення слів „діловитий, житній”:

- А) префіксальний;
- Б) префіксально-суфіксальний;
- В) суфіксальний;
- Г) безсуфіксальний.

5. Знайдіть слово, утворене префіксально-суфіксальним способом:

- А) надбрівний;
- Б) перебудова;
- В) заходити;
- Г) ніхто.

Середній рівень

1. Ким була висунута «Концепція лексико-семантичного способу словотворення»?

- А) І.Коваликом;
- Б) Л.Щербою;
- В) В.Виноградовим;
- Г) В.Шанським.

2. З'ясуйте, у якому рядку всі слова становлять пару «твірне – похідне»:

- А) поклик — покликати, позначка — знак, пестливий — пестити;
- Б) варити — переварити, орати — орач, звітувати — звіт;
- В) художник — художниця, загальний — узагальнювати, зброяр — обеззброїти,
- Г) безпомилковий — помилковий, здобувати — здобувач, знекровити — кров.

3. Словотвірні моделі, за зразком яких активно творяться нові слова на сучасному етапі розвитку мови, називаються:

- А) регулярними;
- Б) нерегулярними;
- В) продуктивними;
- Г) непродуктивними.

4. Виділіть рядки, у яких всі слова утворені безсуфіксальним способом:

- А) переджнив'я, задвірки, пісенний ;
- Б) приїзд, набряк, закид;
- В) виклад, юнь, розгром;
- Г) планетарний, закохано, вірність.

5. Виділіть рядки, у яких порушено (в окремих парах слів) послідовність похідності – творення одного слова від іншого:

- А) лікар – лікарка, перенос – переносити, ніжність – ніжний;
- Б) правдивий – правдивість, зелений – зелено, радий – радо;
- В) казати – доказати, відказувати – відказування, ніч – нічка;
- Г) веселий – весело, синь – синій, відхід – відходити.

6. Установіть відповідність між словом і способом словотворення:

1. життєпис	А) префіксальний;
2. по-нашому	Б) суфіксальний;
3. чесно	В) префіксально-
суфіксальний;	
4. вітерець	Г) безафіксний;
	Д) основоскладання.

7. ... - різновид деривації, який реалізується втратою власною назвою здатності називати лише один предмет з ряду однорідних і набуття нею здатності до узагальнення.

8. Редеривація – утворення слова не шляхом ускладнення морфологічної будови вивідного слова, не додаванням словотвірних морфем, а ... морфологічної будови слова.

9. ... – це зміна характеру і значення морфем і співвідношень їх у слові при збереженні ним первісної кількості і порядку морфем.

10. Модифікація – тип деривації, утворення похідного слова з новим ... відтінком у значенні.

Високий рівень

1. Визначте, у яких рядках всі слова мотивуються іменниками:

А) боязкий, говіркий, жорстокий, бігти, писаний, написаний;

Б) плановий, надвечір, книжковий, птаство, віконечко;

В) материн, осінній, панич, ведмедик, студентство;

Г) аполітичний, сонечко, погляд, підтекст, заздрість.

2. Установіть відповідність:

А стежки-доріжки 1 семантичні єдності

Б батько-мати 2 синонімічні єдності

В місто-герой 3 основоскладання

Г ледве-ледве 4 прикладкові сполучення

5 повторення

3. Визначте правильні словотвірні ланцюги:

А) рука — рукав — нарукавник;

Б) зелений-зелень-зеленавий

В) сенат-сенатор-сенаторство;

Г) холодити — холод — захолодити.

4. ... – розділ науки про мову, в якому вивчається фонема як елемент побудови морфем і словоформ.

5. Процес переміщення меж між морфами в похідній основі, внаслідок чого формуються нові (вторинні) основи і нові афікси, які можуть втрачати прямий структурно-значеннєвий зв'язок з первинними формами називається ...

6. – різновид (тип) деривації, який реалізується за допомогою зміни синтаксичної функції та морфологічної парадигми, тобто перехід слова з однієї частини мови в іншу та зміна значення відбувається без будь-яких матеріальних перебудов шляхом прийняття іншої системи словозміни.

7. Питання-есе: Явище пере розкладу в українській мові.

Варіант 11

Базовий рівень

1. Який розділ мовознавства вивчає процес творення слів, його словотвірну структуру?

- А) дериватологія;
- Б) граматики;
- В) морфологія;
- Г) лексикологія.

2. Хто з учених запропонував термін «дериватологія»?

- А) Ю. Редько;
- Б) І. Ковалик;
- В) В. Горпинич;
- Г) І. Білодід.

3. Центальною одиницею слова є:

- А) суфікс;

- Б) префікс;
- В) корінь;
- Г) інтерфікс.

4. Словотвірні засоби поділяють на :

- А) основні і допоміжні;
- Б) вторинні і первинні;
- В) повнозначні і службові;
- Г) суфіксальні і префіксальні.

5. Знайдіть слово, утворене суфіксальним способом:

- А) вихователька;
- Б) премудрий;
- В) запічок;
- Г) надавати.

Середній рівень

1. У якому рядку всі слова утворені одним способом?

- А) пастух, самовар, фотоальбом, безрадний, переписування;
- Б) прочитати, косарка, подорожник, сивуватий, підсніжник;
- В) записати, прегіркий, ультрамодний, антивоєнний, правнук.
- Г) мовчун, звіт, програвач, визволитель, мужність.

2. Виділіть рядок, у якому всі слова утворені суфіксальним способом:

- А) сільський, крапля, одеський;
- Б) гарний, по-нашому, вогкуватий;
- В) пломбування, зав'язати, красчок;
- Г) прадіда, вічність, передпокій.

3. Виділіть рядок, у якому всі слова похідні – утворені на базі інших:

- А) мова, лити, стіл;
- Б) всюдихід, вісімсот, передвечір'я;
- В) сила, сильний, вікно;
- Г) сірий, будинок, лист.

4. У яких рядках усі слова утворені безафіксним способом?

- А. Ліс, земля, даль.
- Б. Синь, перехід, юнь.
- В. Гай, мрія, зелень.
- Г. Далеч, блакить, насип.

5. Установіть відповідність між словом та способом його творення:

А тваринка	1 префіксальний
Б синь	2 суфіксальний
В найдавніший	3 префіксально-суфіксальний
Г по-вашому	4 безафіксний
	5 перехід з однієї частини мови в іншу

6. Установіть відповідність між словами та способами їх творення:

А Запічок, по-вашому	1 префіксальний
Б Виліт, звіт.	2 суфіксальний
В Прадавній, прийхати	3 префіксально-суфіксальний
Г Журналістка, веселковий	4 основоскладання

Д Землемір,

дороговказ

7. ... функція інтерфіксів виявляється в тому, що вони усувають можливий збіг трьох чи чотирьох приголосних у слові.

8. Термін «деетимологізація» запровадив український мовознавець (вказати прізвище)

9. Словотвірна ... – це мінімальний бінарний ланцюжок, який складається з твірного й похідного слів і є ланкою розширеного словотвірного ланцюжка

10. ... - різновид деривації, який реалізується втратою власною назвою здатності називати лише один предмет з ряду однорідних і набуття нею здатності до узагальнення.

Високий рівень

1. Визначте, у яких рядках всі слова мотивуються іменниками:

А) боязкий, говіркий, жорстокий, бігти, писаний, написаний;

Б) плановий, надвечір, книжковий, птаство, віконечко;

В) материн, осінній, панич, ведмедик, студентство;

Г) аполітичний, сонечко, погляд, підтекст, заздрість.

2. Процес опрощення в своїх працях інтерпретували такі мовознавці:

А) В. Виноградов, О. Земська;

Б) Б. Головін, В. Немченко;

В) Л. Булаховський, М. Шанський;

Г) О. Гвоздєєв, О. Тихонов.

3. Встановіть відповідність:

1. Мутаційні суфікси

2. Транспозиційні суфікси

3. Модифікаційні суфікси

А) це такі морфеми, за допомогою яких утворюються слова і їх несинтаксичні форми;

Б) це такі суфікси, які не змінюють ні частиномовної приналежності, ні лексичного значення твірного слова, а вносять в нього якісно-кількісний або емоційно-оціночний відтінок;

В) це такі суфікси, які змінюють лексичне значення твірного слова незалежно від його частиномовної приналежності;

Г) це такі суфікси, які змінюють частиномовну приналежність твірного слова при збереженні його основного лексичного значення.

4. Процес переміщення меж між морфами в похідній основі, внаслідок чого формуються нові (вторинні) основи і нові афікси, які можуть втрачати прямий структурно-значеннєвий зв'язок з первинними формами називається ...

.

5. Факультативними морфемами в слові називають
6. Назвіть прізвище ученого, який відносив словотвір до лексикології
7. Питання-есе: Лексико-синтаксичний спосіб словотворення.

Варіант 12

Базовий рівень

1. Що називається сукупністю взаємопов'язаних одиниць словотвору даної мови, які функціонують на певному етапі її розвитку?
- А) похідна система;
 - Б) словотвірна система;
 - В) творча система;
 - Г) основна система;
2. Як називається ряд спільнокореневих слів, які перебувають у відношеннях послідовної мотивації від вихідної ланки до кінцевої?
- А) похідний ланцюжок;
 - Б) словотвірний ланцюг;
 - В) словотвірне гніздо;
 - Г) основний ланцюжок.
3. Знайдіть слово утворене префіксальним способом :
- А) премудрий ;
 - Б) гаряченький;
 - В) безмежний;
 - Г) дубок.
4. Яка з праць належить В.О. Горпиничу?
- А) «Структура українського дієслова»;
 - Б) «Українська словотвірна дериватологія»;
 - В) «Вчення про Словотвір»;

Г) «Сучасні українські прізвища».

5. Суфіксальний спосіб творення слів – це :

А) спосіб творення слів за допомогою словотворчих префіксів;

Б) посіб творення слів шляхом приєднання до твірної основи словотворчих постфіксів;

В) спосіб творення слів за допомогою словотворчих суфіксів;

Г) посіб творення слів шляхом одночасного приєднання до твірної основи словотворчих префіксів і суфіксів.

Середній рівень

1. Як називається спосіб словотворення, за якого похідне слово утворюється внаслідок злиття (зрощення) в одне слово синтаксичного словосполучення?

А) лексико-синтаксичний;

Б) лексико-семантичний;

В) суфіксальний;

Г) безафіксний.

2. Виділіть рядок, у якому всі слова утворені префіксально-суфіксальним способом:

А) навушник, пристінок, пролісок;

Б) переддень, неволя, недруг;

В) крапля, накрапати, ніжний;

Г) учень, стілець, непрацездатність.

3. Процес опрощення в своїх працях інтерпретували такі мовознавці:

А) Б. Головін, В. Немченко;

Б) В. Виноградов, О. Земська;

В) Л. Булаховський, М. Шанський;

Г) О. Гвоздєєв, О. Тихонов.

4. У яких рядках усі слова утворено суфіксальним способом?

- А. Степовий, лісник, ялинонька.
- Б. Кленовий, сузір'я, марево.
- В. Вуличка, гайовий, земелька.
- Г. Маленький, лісостеп, осінній.

5. Установіть відповідність:

А) бігун	1 постфіксальний
Б) життєпис	2 суфіксальний
В) лікар-хірург	3 префіксальний
Г) запічок	4 суфіксально-префіксальний
Д) увійти	5 основоскладання
Е) звіт	6 словоскладання

6. Кому з науковців належать визначення:

1. Б.М.Головін
словотворення слід розуміти

А) «Під способами

метод, за допомогою

тип словотворення або

інше слово»;

якого утворене те чи

2.М.Д. Степанова
словотворення називають ті дії,
утворюючи нове слово»;

Б) «Способом

які здійснює мова,

3.О.М.Тихонов
словотворення - це узагальнено –
визначення того, як утворені
слова»;

4.О.І.Моїсєїв
словотворення – це групи похідних
основним компонентом

В) «Способи
диференційоване
й утворюються нові

Г) «Способи
слів, об'єднаним
форманта».

7. Службовий морф, який знаходиться в середині кореня –
це... .

8. Мінімальною частиною словоформи (сегментом), що
характеризується єдністю плану значення (змісту) і плану
його вираження (форми) називається

9. ... - це такі суфікси, які змінюють частиномовну
приналежність твірного слова при збереженні його
основного лексичного значення.

10.... – повне чи часткове повторення словотворчого
афікса, кореня, основи слова або цілого слова як способів
утворення слів, описових форм чи фразеологічних
одиниць.

Високий рівень

1. «Під лінгвістичним поняттям «способи словотвору»
розуміються структурно різні шляхи й прийоми творення
нових слів у результаті використання всіх наявних у даній
мові словотворчих ресурсів» - це визначення належить:

- А) І.І.Ковалику;
- Б) О.М.Тихонову;
- В) М.Д.Степановій;
- Г) М.В.Немченку.

2. Виділіть рядки, у яких всі слова утворені префіксально-суфіксальним способом:

- А) розірвати, спливити, трудовень;
- Б) співпраця, екстраклас, підстанція;
- В) провулок, запічок, одвірок;
- Г) навушник, пристінок, пролісок.

3. Встановіть відповідність:

- 1. Семантична деривація
- 2. Морфологічна деривація
- 3. Лексична деривація
- 4. Синтаксична деривація

А) це утворення, формування лексеми як системи сем, це розвиток багатозначності слова;

Б) це така зміна семантики, при якій уже відома семантична одиниця як первинний знак набуває нового (вторинного) значення;

В) це формування вторинних синтаксичних одиниць (одиниць вищого рівня) на базі первинних одиниць (нижчого рівня);

Г) це утворення вторинних слів за допомогою службових морфів (суфіксів, префіксів) на базі інших слів та словосполучень;

Д) це утворення системи

словоформ слова, його парадигми, в якій одна із словоформ є основною, а інші – похідні.

4. Словозмінний афікс, що виражає граматичні й реляційні значення, - це
5. Процес переміщення меж між морфами в похідній основі, внаслідок чого формуються нові (вторинні) основи і нові афікси, які можуть втрачати прямий структурно-значеннєвий зв'язок з первинними формами називається
6. У 1881р. І. О. Бодуен де Куртене ввів термін ... як узагальнене поняття кореня і афікса.
7. Питання-есе: Поняття словотвірної категорії.

Варіант 13

Базовий рівень

1. Словотвір як окремий розділ мовознавства почав формуватися в :
 - А) 60 – 70-х роках XX ст.;
 - Б) 40 – 50-х роках XX ст.;
 - В) 80 – 90-х роках XX ст.;
 - Г) 30-4-х роках XX ст.
2. Центральною одиницею слова є:
 - А) суфікс;
 - Б) префікс;
 - В) корінь;
 - Г) інтерфікс.
3. Знайдіть слово, утворене префіксальним способом:

- А) премудрий ;
- Б) гаряченький;
- В) безмежний;
- Г) дубок.

4. Знайдіть слово, у якому немає закінчення:

- А) ліс;
- Б) далекий;
- В) озеро;
- Г) по-нашому.

5. Позначте рядок, у якому всі слова утворені префіксальним способом:

- А) прадід, написати, премудрий, розшукати, передумати;
- Б) перехід, прадавній, невесело, вбік, покохати;
- В) безмежний, прамова, контрудар, забагато, переддень;
- Г) насип, передбачити, безкоштовний, преспокійно, ультрамодний.

Середній рівень

1. У котрому рядку всі слова утворені одним способом?

- А) ВНЗ, завідувач, вітерець, школяр, щедрість;
- Б) глибочінь, приїхати, влучно, малеча, веселощі;
- В) лісостеп, водограй, землероб, небосхил;
- Г) добре, землероб, полтавець, перемелювання, бібліотечний

2. Яким способом утворене слово „чимдуж”?

- А) основоскладання;
- Б) словоскладання;
- В) зрощення;
- Г) суфіксальним.

3. Позначте рядок із словотвірним ланцюгом:

А) ділити — поділити — розподіл — розподілити;

Б) біг — бігати — перебіг — перебігати;

В) вік — вічний — вічно — навічно;

Г) вимір — міряти — виміряти — вимірний.

4. Виділіть рядки, у яких є зайве слово за способом творення:

А) бездомний, предобрий, чорнота;

Б) лісистий, гіркуватий, коник;

В) синесенький, водиця, мовчання;

Г) землекоп, водомір, сон-мара.

5. Встановіть відповідність між словом та способом його творення:

А приїхати

1 префіксальний

Б синь

2 суфіксальний

В пролісок

3 префіксально-суфіксальний

Г перевищувати

4 безафіксний

5 перехід з однієї частини мови в іншу

6. Встановіть відповідність:

1. Словотвірне гніздо

2. Словотвірний тип

3. Словотвірна модель

4. Словотвірний ланцюжок

А) схема побудови похідних слів, яка характеризується такими обов'язковими ознаками: спільність частиномовної належності твірних і похідних слів;

Б) ряд спільнокорених слів, які перебувають у відношеннях послідовної мотивації від вихідної ланки

до кінцевої;
 В) сукупність
 спільнокореневих слів, що
 утворюються від одного і
 того ж вихідного слова і
 перебувають одне з одним в
 ієрархічній залежності;
 Г) схема побудови слів
 певної частини мови, що
 утворені спільним
 формантом і виражають одне
 словотвірне значення;
 Д) зумовленість вибору
 твірного форманта
 сукупністю семантичних,
 фонематичних і морфемних
 ознак твірного слова.

7. ... – це процес, механізм, система і результат творення вторинних (похідних) слів, що перебувають між собою у типових структурно-семантичних зв'язках.

8. ... – коренева морфема, що виступає в ролі словотворчого суфікса.

9. Процес переміщення меж між морфами в похідній основі, внаслідок чого формуються нові (вторинні) основи і нові афікси, які можуть втрачати прямий структурно-значеннєвий зв'язок з первинними формами називається ...

10.... – повне чи часткове повторення словотворчого афікса, кореня, основи слова або цілого слова як спосіб утворення слів, описових форм чи фразеологічних одиниць.

Високий рівень

1. Виділіть рядки, у яких всі слова є відприкметниковими утвореннями :

- А) прочитаний, ніжик, мовчання;
- Б) сірість, мужність, доброта;
- В) чесно, добре, по-українськи;
- Г) зроблений, обдуманий, виделка.

2. Виділіть рядки, у яких є помилки в морфемному поділі слів:

- А) гарн/о, вір/и/ти, обі/лл/я/ти;
- Б) об/мерз/ну/ти, при/жов/к/л/ий, ли/ти;
- В) добре/сеньк/ий, сид/ло, куп/е;
- Г) холод/но, нев/час/но, вірно.

3. Установіть відповідність між словами та способом їх творення:

А Нарукавник, по-нашому	1 префіксальний
Б Виліт, вись.	2 суфіксальний
В Прадавній, прийхати	3 префіксально-суфіксальний
Г Прочитаний, веселковий	4 безсуфіксний
Д Землемір, лісостеп	

4. Поняття ... ввів В. О. Богородицький.

5. Вкажіть прізвище науковця, який вперше запропонував термін «дериватологія»

6. ... афікси – афікси, при додаванні яких, слово не змінює частиномовної належності.

7. Питання-есе: Поняття словотвірного типу.

Варіант 14
Базовий рівень

1. Яким способом утворено слово „чимдуж”?

- А) основоскладання;
- Б) словоскладання;
- В) зрощення;
- Г) префіксальним.

2. Твірним словом для „переспівування” є:

- А) переспівувати;
- Б) переспівати;
- В) спів;
- Г) співати.

3. Знайдіть слово, утворене префіксально-суфіксальним способом:

- А) виконавець;
- Б) без’язикий;
- В) помірковано;
- Г) розмір.

4. Знайдіть слово, у якому немає закінчення:

- А) ліс;
- Б) далекий;
- В) озеро;
- Г) по-нашому.

5. Позначте рядок, у якому всі слова утворені префіксальним способом:

- А) правнук, накреслити, презавзятий, передрукувати;
- Б) відмова, надзвичайний, несерйозно, скраю, присолити;
- В) безголосий, прамова, контрреволюція, завеликий,

передплата;

Г) набіг, передбачити, міжбрівний, прегарно, імміграція.

Середній рівень

1. Виділіть рядок, у якому всі слова утворені безсуфіксальним способом:

А) виклад, юнь, розгром;

Б) молодь, гнів, читач;

В) синь, розповідь, туманний;

Г) перший, перехід, милість.

2. Позначте рядок, у якому в твірних основах усіх слів при словотворенні відбувається процес усічення:

А) звіт, виставка, виліт, повідомлення;

Б) листоноша, оголошення, читач, загадка;

В) подяка, по-нашому, землекоп, захоплення;

Г) детальний, залитий, зосереджений, зріз, зрадіти.

3. У якому рядку всі слова утворені одним способом?

А) пастух, самовар, фотоальбом, безрадний, переписування;

Б) віялка, косарка, лісостеп, сивуватий, підсніжник;

В) записати, прегіркий, ультрамодний, антивоєнний, правнук.

Г) мовчун, приймач, приїхати, визволитель, мужність.

4. Виділіть рядки, у яких є зайве слово за способом творення:

А) голівонька, чорнявий, водолаз;

Б) лісистий, гіркуватий, осінній;

В) звіт, водиця, мовчання;

Г) облдержадміністрація, міськвко, педрада.

5. Установіть відповідність між словом і способом словотворення:

1. Морфолого-синтаксичний спосіб словотворення

А) це спосіб творення нових слів унаслідок розщеплення значення слова на самостійні значення;

2. Лексико-синтаксичний спосіб словотворення

Б) це спосіб творення нових слів шляхом переходу слів одного граматичного класу в інший;

3. Лексико-семантичний спосіб словотворення

В) це такий спосіб, коли похідне слово утворюється на базі синтаксичного вільного словосполучення, компоненти якого зливаються в єдину цілісну лексичну одиницю без будь-яких формально-граматичних змін;

Г) це спосіб утворення нових слів за допомогою афіксів.

6. Встановіть відповідність між словами та способом їх творення:

А Нарукавник, по-нашому

1 префіксальний

Б Виліт, вись.

2 суфіксальний

В Прадавній,
приїхати

3 префіксально-суфіксальний

Г Прочитаний,
веселковий

4 безсуфіксний

Д Землемір,
лісостеп

7. ... – різновид деривації, який реалізується втратою власною назвою здатності називати лише один предмет з ряду однорідних і набуття нею здатності до узагальнення.

8. ... – семантичний, структурний, структурно-семантичний чи інший елемент похідного слова, за допомогою якого воно утворилося і яким відрізняється від твірного.

9. Назвіть синонім до слова «дериватологія»....

10. ... – повне чи часткове повторення словотворчого афікса, кореня, основи слова або цілого слова як спосіб утворення слів, описових форм чи фразеологічних одиниць.

Високий рівень

1. Встановіть відповідність:

1. Мутаційні суфікси

2. Транспозиційні суфікси

3. Модифікаційні суфікси

А) це такі морфеми, за допомогою яких утворюються слова і їх несинтаксичні форми;

Б) це такі суфікси, які не змінюють ні частиномовної приналежності, ні лексичного значення твірного слова, а вносять в нього якісно-кількісний або

емоційно-оціночний
відтінок;

В) це такі суфікси, які
змінюють лексичне
значення твірного слова
незалежно від його
частиномовної
приналежності;

Г) це такі суфікси, які
змінюють частиномовну
приналежність твірного
слова при збереженні його
основного лексичного
значення.

2. Виділіть рядки, у яких є помилки в морфемному поділі слів:

- А) експрес/і/он/ізм, піан/іст/к/а, кав/яр/н/я;
- Б) зрод/у, рідко/зуб/ий, підніж/к/а;
- В) ки/ян/к/а, бож/е/ськ/ий, роз/пут/а/н/ий;
- Г) вмива/льн/ик, під/суд/ність, при/голуби/ти;

3. Між похідним словом і твірною базою існують такі різновиди семантичних відношень:

- А) транспозиційні і мутаційні;
- Б) апелятивні і акцентуаційні;
- В) еквівалентні і модифікаційні;
- Г) акцентуаційні і модифікаційні.

4. ... основи – це такі основи, у складі яких, крім морфів є ще асемантичні сегменти, які не мають самостійної семантичної і словотвірної функції, але мають тотожну з

морфами фонемну будову і беруть участь у формуванні лексичної основи.

5. ... афікси – афікси, при додаванні яких, слово не змінює частиномовної належності.

6. ... – це формально-семантична схема побудови похідних слів певного способу словотворення, мотивованих словами тої чи іншої частини мови, які мають одне й те саме словотвірне значення.

7. Питання-есе: Поняття словотвірного значення.

Варіант 15

Базовий рівень

1. Спільнокореневими до слова «літати» є всі наведені слова, ОКРІМ

- А) літній;
- Б) перелітний;
- В) політ;
- Г) відлітати.

2. Як називається первинне слово, яке існувало в мові до словотворчого акту?

- А) похідне слово;
- Б) відтворююче слово;
- В) твірне слово;
- Г) основне слово.

3. У якому столітті розділ «Словотвір» відносили до етимології :

- А) у XIX ст.;
- Б) у XX ст.;
- В) у XXI ст.;
- Г) у XVIII ст.;

4. Знайдіть слово, утворене суфіксальним способом:

- А) вихователька;
- Б) премудрий;
- В) запічок;
- Г) надавати.

5. Знайдіть слово, у якому немає закінчення:

- А) ліс;
- Б) далекий;
- В) озеро;
- Г) по-нашому.

Середній рівень

1. Слова якого рядка утворені суфіксальним способом?

- А) заріччя, надлишок, розгалузити, сукупний;
- Б) обніжок, надхмар'я, безробіття, перешийок;
- В) синява, юнацтво, завтрашній, оцінювач;
- Г) плаксі́й, гордість, діяч, присісти.

2. У якому рядку всі слова утворені одним способом?

- А) далекозорість, білолиций, лісозахисний, близькозорий, чорнобривий;
- Б) по-моєму, запічок, залісся, надхмар'я;
- В) ніжність, продумування, лісостеп, танцівниця, здогад;
- Г) книголюб, чимдуж, лісосплав, атомохід, буревій.

3. З'ясуйте, у якому рядку всі слова становлять пару «твірне – похідне»:

- А) поклик — покликати, позначка — знак, пестливий — пестити;
- Б) варити — переварити, орати — орач, звітувати — звіт;
- В) художник — художниця, загалом — узагальнювати, зброя — обеззброїти,
- Г) безпомилковий — помилковий, здобувати — здобувач, знекровити — кров.

4. Словотворення виконує такі функції :

- А) функцію одного з різновидів номінації ;
- Б) механізм походження похідних, вторинних лексем;
- В) формування і розбудови лексичного складу мови;
- Г) об'єднує слова зі значенням предметності.

✓ Установіть відповідність між термінами і визначеннями:

словотвір	А творення граматичних форм слова
словотворення	Б творення форм слів за допомогою флексій
морфотворення	В розділ науки про мову, що вивчає структуру похідного слова і способи творення нових слів
словозміна	Г розділ мовознавства, який вивчає морфемний склад слова
	Д процес творення похідних слів за допомогою словотворчих засобів

6. Виділіть рядки, у яких всі слова мають інтерфікс:

- А) всезнайка, лікар-хірург, самодіяльність;
- Б) дитбудинок, педучилище, риболов;
- В) старожил, землероб, лісостеп;
- Г) білоручка, старожил, землезрошення.

7. Слово, від якого безпосередньо утворено похідне, називається (обрати форму орудного відмінка)... .

8. Факультативними морфемами в слові називають

9. Службовий морф, який знаходиться в середині кореня – це....

10. ... основи – це такі основи, у складі яких, крім морфів є ще асемантичні сегменти, які не мають самостійної семантичної і словотвірної функції, але мають тотожну з морфами фонемну будову і беруть участь у формуванні лексичної основи.

Високий рівень

1. У яких варіантах усі слова належать до одного словотвірного типу?

- А) зеленіти, синіти, чорніти;
- Б) поляк, диwak, рибак;
- В) болгарин, татарин, грузин;
- Г) учитель, тесляр, будівельник.

2. Позначте рядки, у яких всі слова утворені суфіксальним способом:

- А) відмова, надзвичайний, несерйозно, скраю, присолити;
- Б) прочитаний, книгарня, учитель, садочок;
- В) звіт, передбачити, міжбрівний, прегарно, імміграція;
- Г) зробивши, морозець, осінній, малесенький.

3. Встановіть відповідність:

1. Мутаційні суфікси

2. Транспозиційні суфікси

3. Модифікаційні суфікси

А) це такі морфеми, за допомогою яких утворюються слова і їх несинтаксичні форми;

Б) це такі суфікси, які не змінюють ні частиномовної приналежності, ні лексичного значення твірного слова, а вносять в нього якісно-кількісний або емоційно-оціночний відтінок;

В) це такі суфікси, які змінюють лексичне значення твірного слова незалежно від його

частиномовної
приналежності;

Г) це такі суфікси, які
змінюють частиномовну
приналежність твірного
слова при збереженні його
основного лексичного
значення.

4. Який розділ мовознавства вивчає поділ слова на морфеми, типи морфем, формальні й семантичні відношення їх одна з одною і зі словом як цілісним утворенням? ...
5. Словотвірна структура слова – єдність твірної основи і
6. ... функція інтерфіксів виявляється в тому, що вони усувають можливий збіг трьох чи чотирьох приголосних у слові.
7. Питання-есе: Поняття словотвірного гнізда.

Варіант 16

Базовий рівень

1. Словотвір як окремий розділ мовознавства почав формуватися в :
А) 60 – 70-х роках XX ст.;
Б) 40 – 50-х роках XX ст.;
В) 80 – 90-х роках XX ст.;
Г) 30-4-х роках XX ст.
2. Слова якого рядка утворені суфіксальним способом?
А заріччя, надлишок, розгалузити, сукупний;
Б обніжок, надхмар'я, безробіття, перешийок;
В синява, юнацтво, завтрашній, оцінювач;

Г плаксій, гордість, діяч, міжряддя .

3. Позначте рядок, у якому всі слова утворені префіксально-суфіксальним способом:

- А) телепередача, провесна, віце-консул;
- Б) шістдесятник, здоровань, молодець;
- В) подорожник, пританцьовувати, настільний;
- Г) читач, трудівник, поетеса.

4. Структурно різні шляхи й прийоми творення нових слів у результаті використання всіх наявних у мові словотворчих ресурсів — це:

- А) словотворчі значення;
- Б) способи словотворення;
- В) словотвірні типи;
- Г) словотвірні моделі.

5. Яка з праць належить В.О. Горпиничу?

- А) «Структура українського дієслова»;
- Б) «Українська словотвірна дериватологія»;
- В) «Вчення про Словотвір»;
- Г) «Сучасні українські прізвища».

Середній рівень

1. Яким способом утворено слово „жінка-богиня”?

- А) основоскладання;
- Б) словоскладання;
- В) зрощення;
- Г) безсуфіксним.

2. У котрому рядку всі слова утворені одним способом?

- А) пастух, самовар, фотоальбом, безрадний, переписування;
- Б) віялка, косарка, подорожник, сивуватий, підсніжник;

В) записати , прегіркий, ультрамодний, антивоєнний, правнук.

Г) мовчун, землероб, програвач, визволитель, мужність.

3. Позначте рядок, у якому в усіх словах при словотворенні відбувається процес усічення:

А) звіт, виставка, виліт, повідомлення;

Б) листоноша, оголошення, молодецький;

В) подяка, по-нашому, землекоп, захоплення;

Г) детальний, залитий, зосереджений, зріз, зрадіти.

4. У яких рядках всі слова утворені безафіксним способом?

А) темно-фіолетовий, високочолый, першоджерело, шахово-шашковий;

Б) даль, вихід, наказ, виріб;

В) нічний, свояк, ойкати, дивно;

Г) відхід, закид, зелень.

5. Установіть відповідність між словом і його морфемним складом:

1. возз'єднати

А) корінь, суфікс, закінчення;

2. студентка

Б) корінь, суфікс;

3. призначатися

В) префікс, корінь,

суфікс, закінчення;

4. прабабуся

Г) префікс, корінь, суфікс,

суфікс, постфікс;

Д) префікс, префікс, корінь,

суфікс, суфікс.

6. Установіть відповідність між словом і способом словотворення:

1. лінуватися

А) постфіксальний;

2. битися

Б) суфіксально -

постфіксальний;

**3. надбрівний
суфіксальний;
4. зелень**

**В) префіксально-
Г) безафіксний;
Д) основоскладання.**

7. Яким способом утворене слово «перелісок»? ...

8. Словотвірна ... – це мінімальний бінарний ланцюжок, який складається з твірного й похідного слів і є ланкою розширеного словотвірного ланцюжка

9. Факультативними морфемами в слові називають

10. ... – це процес, механізм, система і результат творення вторинних (похідних) слів, що перебувають між собою у типових структурно-семантичних зв'язках.

Високий рівень

1. Виділіть рядки, у яких порушено послідовність похідності – творення одного слова від іншого:

А) казати – наказ – наказати;

Б) нагородити – нагорода – винагорода;

В) прочитати-читати-читання;

Г) сенат-сенатор-сенаторський.

2. Кому з науковців належать визначення?

1. Б.М.Головін

А) «Під способами

словотворення слід розуміти

тип словотворення або

метод, за допомогою

якого утворене те чи

інше слово»;

2.М.Д. Степанова

Б) «Способом

словотворення називають ті дії,

які здійснює мова,

утворюючи нове слово»;

3.О.М.Тихонов

В) «Способи словотворення

- це узагальнено –

визначення того, як утворені
 слова»;
 4. О. І. Моїсеїв
 – це групи похідних
 основним компонентом

диференційоване
 й утворюються нові
 Г) «Способи словотворення
 слів, об'єднанням
 форманта».

3. Установіть відповідність:

А стежки-доріжки	1 семантичні єдності
Б батько-мати	2 синонімічні єдності
В місто-герой	3 основоскладання
Г ледве-ледве	4 прикладкові сполучення
	5 повторення

4. ... – семантичний, структурний, структурно-семантичний чи інший елемент похідного слова, за допомогою якого воно утворилося і яким відрізняється від твірного.

5. ... – різновид деривації, який реалізується втратою власною назвою здатності називати лише один предмет з ряду однорідних і набуття нею здатності до узагальнення.

6. ... основи – це такі основи, у складі яких, крім морфів є ще асемантичні сегменти, які не мають самостійної семантичної і словотвірної функції, але мають тотожну з морфами фонемну будову і беруть участь у формуванні лексичної основи.

7. Питання есе: Поняття словотвірного ряду.

Варіант 17
Базовий рівень

1. Словотвір як окремий розділ мовознавства почав формуватися в :

- А) 60 – 70-х роках XX ст.;
- Б) 40 – 50-х роках XX ст.;
- В) 80 – 90-х роках XX ст.;
- Г) 30-4-х роках XX ст.

2. Способи словотворення бувають таких основних типів:

- А) морфологічні та неморфологічні;
- Б) словоскладання та основоскладання;
- В) лексичні та нелексичні;
- Г) семантичні та синтаксичні.

3. Яке слово утворилося суфіксальним способом?

- А) зроблений
- Б) приїхати
- В) надхмарний
- Г) запічок.

4. Знайдіть слово, утворене префіксальним способом :

- А) премудрий ;
- Б) гаряченький;
- В) безмежний;
- Г) дубок.

5 . Знайдіть слово, у якому немає закінчення:

- А) дуб;
- Б) далекий;
- В) озеро;
- Г) по-нашому.

Середній рівень

1. Виділіть варіант, у якому є помилки в морфемному поділі слів:

- А) о/холо/ну/ти, су/час/н/ий, ультра/звук;
- Б) холод/но, нев/час/но, вір/н/о;
- В) роз/від/ник, при/ку/т/ий, за/мет/іль;
- Г) вод/а, син/ій, один.

2. В якому рядку всі слова утворені префіксальним способом?

- А) перетин, опис, зліт, заплив;
- Б) ошукати, виїхати, дописати, прадід;
- В) перемир'я, безіменний, окрилити, суцвіття;
- Г) узлісся, правнучка, присмак, передчуття.

3. Позначте рядок, у якому всі слова мотивуються прикметниками:

- А) мудрість, найкращий, власність, по-українському, спокійно;
- Б) одужати, порядність, кольоровий, презавзятий, шумно;
- В) привласнити, величезний, теплота, земляний, холодно;
- Г) книжечка, по-нашому, наполегливо, синява, старість.

4. У яких рядках правильно утворено прикметники?

- А) Галич – галицький;
- Б) Чех – чеський;
- В) Юнак – юнацький;
- Г) Ташлик – ташликський.

Установіть відповідність між поняттями і визначеннями:

вірне	А вторинне утворення
охідне	Б найменша неподільна значуща частина слова
вірна основа	В слово, від якого твориться нове слово

Г спільна частина вихідного і вторинного слова
Д частина вторинного утворення, якою воно
відрізняється від основи вихідного слова

6. Між похідним словом і твірною базою існують такі різновиди семантичних відношень:

- А) транспозиційні і мутаційні;
- Б) апелятивні і акцентуаційні;
- В) еквівалентні і модифікаційні;
- Г) акцентуаційні і модифікаційні.

7. ... – один із видів історичної зміни морфологічної будови слова: перетворення раніше невивідної основи на вивідну.

8. Яким способом творення слово «дівчина-красуня» утворене? ...

9. Процес переміщення меж між морфами в похідній основі, внаслідок чого формуються нові (вторинні) основи і нові афікси, які можуть втрачати прямий структурно-значеннєвий зв'язок з первинними формами називається ...

10. ... деривація – це утворення вторинних слів за допомогою службових морфів (суфіксів, префіксів) на базі інших слів та словосполучень.

Високий рівень

1. Позначте рядки, у яких всі слова мають непохідну основу:

- А) день, ніч, весна, ліс, сон;
- Б) мати, дарувати, актор, горіти, вічний;

- В) вода, верба, стіл, веселий, зима;
Г) золотий, червоний, веселити, позолота, весняний.

2. Позначте рядки, у яких всі слова утворені суфіксальним способом:

- А) сміливість, гордість, мужність, зроблений, доброта;
Б) велич, гуртом, двигун, прочитати, зміст;
В) зупинка, пташка, малесенький, добрун, створіння;
Г) дар, зрушення, зусилля, небезпечно, різьба.

3. Установіть відповідність між поняттями і визначеннями:

1. твірне утворення;	А) вторинне
2. похідне неподільна значуща частина	Б) найменша слова;
3. твірна основа твориться нове слово;	В) слово, від якого
4. словотворчий формант вихідного і вторинного	Г) спільна частина слова;
утворення , якою воно	Д) частина вторинного
основи вихідного слова.	відрізняється від

4. Термін «морф» було запропоновано Ч. Ф. Хоккеттом у ... році.

5. Поняття ... ввів В. О. Богородицький.

6. ... - це такі суфікси, які змінюють частиномовну приналежність твірного слова при збереженні його основного лексичного значення.

7. Питання-есе: Основоскладання як спосіб словотворення.

Варіант 18
Базовий рівень

1. Як називається вторинне слово, яке є результатом словотворчого акту?

- А) похідне слово;
- Б) відтворююче слово;
- В) твірне слово;
- Г) основне слово.

2. Яке слово утворилося суфіксальним способом?

- А) зроблений
- Б) приїхати
- В) надхмарний
- Г) запічок.

3. Л.А. Булаховський відносив розділ «Словотвір» до :

- А) морфології;
- Б) етимології ;
- В) лексикології;
- Г) фонетики.

4. Визначте спосіб творення слів „діловитий, житній”:

- А) префіксальний;
- Б) префіксально-суфіксальний;
- В) суфіксальний;
- Г) безсуфіксний.

5. Знайдіть слово утворене префіксально-суфіксальним способом:

- А) прочитана;
- Б) заходити;
- В) надбрівний;
- Г) ніхто.

Середній рівень

1. У якому рядку всі слова утворені безафіксним способом?

- А) темно-фіолетовий, високочололий, першоджерело, шахово-шашковий;
- Б) даль, вихід, міць, виріб;
- В) нічний, свояк, ойкати, дивно;
- Г) осінній, заміс, вигін, марно.

2. З'ясуйте, у якому рядку всі слова становлять пару «твірне – похідне»:

- А) поклик — покликати, позначка — знак, пестливий — пестити;
- Б) варити — переварити, орати — орач, звітувати — звіт;
- В) художник — художниця, вечірній-вечір, зброяр — обеззброїти,
- Г) безпомилковий — помилковий, здобувати — здобувач, знекровити — кров.

3. Виділіть рядок, у якому всі слова утворені способом основоскладання:

- А) якнайважливіший, пташка-приблуда, прегарний;
- Б) землероб, п'ятитомник, лісостеп;
- В) щастя-доля, поет-автомат, інтернаціональний;
- Г) сон-мара, вищенаписаний, привабливий.

4. Виділіть рядки, у яких всі слова утворені суфіксальним способом:

- А) сільський, садочок, одесит;
- Б) темнуватий, доброта, близький;
- В) пломбування, зав'язати, краєчок;
- Г) заява, вічність, передпокій.

5. Позначте рядки, у яких усі слова мотивуються прикметниками:

- А) мудрість, найкращий, власність, по-українському,

спокійно;

Б) одужати, порядність, кольоровий, презавзятий, шумно;

В) чесно, величезний, пречудовий, мужність, довший;

Г) книжечка, по-нашому, наполегливо, синява, старість.

6. Установіть відповідність між словом і способом словотворення:

1. прехороший

А) префіксальний;

2. холодненький

Б) суфіксальний;

3. надбрівний

В) префіксально-

суфіксальний;

4. хмарочос

Г) безафіксний;

Д) основоскладання.

7. ... – найменша неподільна значуща одиниця мови, яка виступає як носій певного лексичного чи граматичного значення слова і регулярно відтворюється відповідно до моделей цієї мови; це узагальнений тип конкретних різновидів морфів.

8. Редеривація – утворення слова не шляхом ускладнення морфологічної будови вивідного слова, не додаванням словотвірних морфем, а ... морфологічної будови слова.

9. Основна, єдина обов'язкова для кожного слова морфема, що є носієм його лексичного значення, повторюється в усіх граматичних формах і споріднених словах

10. Модифікація – тип деривації, утворення похідного слова з новим ... відтінком у значенні.

Високий рівень

1 Правильно поділено на морфеми всі слова в рядках:

А) по-до-рож-ник, над-вечір-ок, по-бра-тим, при-мороз-ок;

Б) поль-ськ-ий, поза-шлях-ов-ик, книг-ар-н-я, добр-о-дій;

В) пе-ре-жи-ток, улюбле-н-ий, пере-суш-ен-ий, весел-о;

Г) без-мір-н-ий, берез-н-ев-ий, нов-изн-а, біл-к-а.

2. Установіть відповідність:

1. Семантична деривація
2. Морфологічна деривація
3. Лексична деривація
4. Синтаксична деривація

А) це утворення, формування лексеми як системи сем, це розвиток багатозначності слова;

Б) це така зміна семантики, при якій уже відома семантична одиниця як первинний знак набуває нового (вторинного) значення;

В) це формування вторинних синтаксичних одиниць (одиниць вищого рівня) на базі первинних одиниць (нижчого рівня);

Г) це утворення вторинних слів за допомогою службових морфів (суфіксів, префіксів) на базі інших слів та словосполучень;

Д) це утворення системи словоформ слова, його парадигми, в якій одна із словоформ є основною, а інші – похідні.

3. Визначте правильні словотвірні ланцюжки:

- А) ніч-нічний-нічник;
- Б) зелений-зелененький-зеленавий
- В) лікар-лікарня-лікарняний;
- Г) холодити — холод — захолонути.

4. Поняття «дери́вації» вперше введено польським мовознавцем

5. ... - це такі суфікси, які змінюють частиномовну приналежність твірного слова при збереженні його основного лексичного значення.

6. ... — різновид (тип) дери́вації, який реалізується за допомогою зміни синтаксичної функції та морфологічної парадигми, тобто перехід слова з однієї частини мови в іншу та зміна значення відбувається без будь-яких матеріальних перебудов шляхом прийняття іншої системи словозміни.

7. Питання-есе: Функції морфем.

Варіант 19 Базовий рівень

1. Л.А. Булаховський відносив розділ «Словотвір» до :

- А) морфології;
- Б) етимології ;
- В) лексикології;
- Г) фонетики.

2. Як називається спосіб словотворення, за допомогою якого утворення нових слів здійснюється внаслідок переосмислення вже наявних у мові слів?

- А) лексико-синтаксичний;
- Б) лексико-семантичний;

- В) лексичний;
- Г) синтаксичний.

3. Знайдіть слово, утворене префіксальним способом:

- А) підчитати;
- Б) вічний;
- В) відбір;
- Г) всюдихід.

4. Словотвір як окремий розділ мовознавства почав формуватися в:

- А) 60 – 70-х роках XX ст.;
- Б) 40 – 50-х роках XX ст.;
- В) 80 – 90-х роках XX ст.;
- Г) 30-4-х роках XX ст.

5. Способи словотворення бувають таких основних типів:

- А) морфологічні та неморфологічні;
- Б) словоскладання та основоскладання;
- В) лексичні та нелексичні;
- Г) семантичні та синтаксичні.

Середній рівень

1. У якому рядку всі слова утворені одним способом?

- А) добре, бездумний, полтавець, перемелювання, бібліотечний;
- Б) лісостеповий, завідувач, приїхати, школярик, щедрість;
- В) лісостеп, водограй, землероб, хмарочос;
- Г) глибочінь, переїхати, влучно, малеча, веселощі.

2. Ким була висунута «Концепція лексико-семантичного способу словотворення» ?

- А) І.Коваликом;
- Б) Л.Щербою;

- В) В.Виноградовим;
- Г) В.Шанським.

3. Виділіть рядок, у якому порушено (в окремих парах слів) порушено послідовність похідності – творення одного слова від іншого:

- А) лікар – лікарка, перенос – переносити, ніжність – ніжний;
- Б) правдивий – правдивість, зелений – зелено, радий – радо;
- В) казати – доказати, відказувати – відказування, ніч – нічка;
- Г) дим – димок, вічний – вічно, день-денний.

4. Позначте рядки, у яких всі слова утворені префіксальним способом:

- А) відмова, надзвичайний, несерйозно, скраю, присолити;
- Б) дочитати, прадід, контрреволюція, завеликий, переїхати;
- В) набіг, передбачити, міжбрівний, прегарно, імміграція;
- Г) надбудувати, надколоти, підфарбувати, підкинути, підійти.

5. Визначте правильний словотвірний ланцюжок:

- А) зелений-зеленавий-зелень;
- Б) хвороба — хворобливий —хворобливість;
- В) сенат-сенатор-сенаторство;
- Г) учителювати – учень — учити — учитель.

6. Установіть відповідність між словом та способом словотворення:

1. городище
спосіб;

А) префіксальний

2. термодинаміка **Б) суфіксальний спосіб;**

3. Дубль-спектрограф **В) основоскладання;**

4. переїхати **Г) словоскладання;**

Д) флексійний.

7. Словотвірний ... – це ряд однотипно побудованих слів з одним і тим же формантом і лексично різними мотиваторами.

8. ... – утворення слова не шляхом ускладнення морфологічної будови вивідного слова, не додаванням словотвірних морфем, а спрощенням морфологічної будови слова.

9. ... – перехід інших частин мови в частку.

10. Праця «Українська словотвірна дериватологія» належить (вказати прізвище)....

Високий рівень

1. У яких рядках всі слова утворені одним способом?

А) далекозорість, білолиций, лісозахисний, диван-кровать, чорнобривий;

Б) підземний, запічок, по-моєму, залісся;

В) ніжність, продумування, виконавши, студентство, лісок;

Г) дівчина-красуня, паротяг, лісосплав, атомохід, буревій.

2. Виділіть рядки, у яких всі слова мають непохідну основу:

А) чорний, небо, стіл;

Б) коханий, прекрасний, добро;

В) осінь, зима, літо;

Г) мрія, сумувати, сузір'я.

3. Установіть відповідність між словом та способом його творення:

А залісся	1 префіксальний
Б виліт	2 безсуфіксний
В проїхати	3 префіксально-суфіксальний
Г веселковий	4 суфіксальний
Д землемір	

4. ... – різновид (тип) деривації, який реалізується за допомогою зміни синтаксичної функції та морфологічної парадигми, тобто перехід слова з однієї частини мови в іншу та зміна значення відбувається без будь-яких матеріальних перебудов шляхом прийняття іншої системи словозміни.

5. ... функція інтерфіксів виявляється в тому, що вони усувають можливий збіг трьох чи чотирьох приголосних у слові.

6. ... афікси – афікси, за допомогою яких слово змінює частиномовну належність.

7. Питання-есе: Флексійне словотворення в сучасній українській мові.

Варіант 20 Базовий рівень

1. Словотвірні засоби поділяють на:

- А) основні і допоміжні;
- Б) вторинні і первинні;
- В) повнозначні і службові;
- Г) суфіксальні і префіксальні.

2. Префіксальний спосіб творення слів – це:

- А) спосіб творення слів за допомогою словотворчих префіксів;
- Б) спосіб творення слів шляхом приєднання до твірної основи словотворчих постфіксів;
- В) спосіб творення слів за допомогою словотворчих суфіксів;
- Г) спосіб творення слів шляхом одночасного приєднання до твірної основи словотворчих префіксів і суфіксів.

3. Які два основні різновиди способів словотворення виділяють в українській мові?

- А) морфологічні та неморфологічні;
- Б) словоскладання та основоскладання;
- В) лексичні та нелексичні;
- Г) семантичні та синтаксичні.

4. Словотвір як окремий розділ мовознавства почав формуватися в :

- А) 60 – 70-х роках ХХ ст.;
- Б) 40 – 50-х роках ХХ ст.;
- В) 80 – 90-х роках ХХ ст.;
- Г) 30-4-х роках ХХ ст.

5. Знайдіть слово, утворене префіксально-суфіксальним способом:

- А) надбрівний;
- Б) перебудова;
- В) заходити;
- Г) ніхто.

Середній рівень

1. Яким способом утворено слово „втридорога”?

- А) основоскладанням;
- Б) словоскладанням;

- В) зрощенням;
- Г) флексійним.

2. Виділіть варіант, у якому не всі слова спільнокореневі:

- А) природа, природний, надприродні, неприродний;
- Б) нагорода, винагорода, городище, нагороджувати;
- В) серце, сердечник, серцевий, сердечко;
- Г) кров, кровити, кривавий, кров'янка.

3. Виділіть рядок, у якому всі слова утворені префіксально-суфіксальним способом:

- А) суперобкладинка, прототип, правнук;
- Б) пристінок, безумство, підніжка;
- В) прामова, переклад, водогін;
- Г) водоспад, спідлоба, натщесерце.

4. Ознаками похідності лексичної основи є:

- А) відсутність внутрішньої форми;
- Б) здатність основи до подільності на морфеми;
- В) відсутність в основі службових морфем;
- Г) наявність в основі вільного кореня.

5. Визначте правильний словотвірний ланцюжок:

- А) зелений-зеленавий-зелень;
- Б) хвороба — хворобливий —хворобливість;
- В) сенат-сенатор-сенаторство;
- Г) учителювати – учень — учити — учитель.

6. Установіть відповідність між словом і його морфемним складом:

1.воззєднати	А)
корінь,суфікс,закінчення;	
2.володар	Б) корінь, суфікс;

3.призначатися
суфікс,закінчення;
4.збірка
суфікс , постфікс;

В) префікс ,корінь,
Г) префікс, корінь, суфікс,
Д) префікс, префікс, корінь,

суфікс,суфікс.

7. Процес переміщення меж між морфами в похідній основі, внаслідок чого формуються нові (вторинні) основи і нові афікси, які можуть втрачати прямий структурно-значеннєвий зв'язок з первинними формами називається ...

8. Факультативними морфемами в слові називають ... (афікси).

9. ... – різновид (тип) деривації, який реалізується за допомогою зміни синтаксичної функції та морфологічної парадигми, тобто перехід слова з однієї частини мови в іншу та зміна значення відбувається без будь-яких матеріальних перебудов шляхом прийняття іншої системи словозміни.

10. ... дериватологія – напрямок дослідження словотвірної системи мови з опертям на твірну основу як типологізувальний чинник.

Високий рівень

1. Установіть відповідність:

А) бігун	1 постфіксальний
Б) життєпис	2 суфіксальний
В) стежки-доріжки	3 префіксальний
Г) залісся	4 суфіксально-префіксальний
Д) увійти	5 основоскладання

2. Процес опрощення в своїх працях інтерпретували такі мовознавці:

- А) Б. Головін, В. Немченко;
- А) В. Виноградов, О. Земська;
- В) О. Гвоздєєв, О. Тихонов;
- Г) Л. Булаховський, М. Шанський.

3. У яких рядках усі слова утворено безафіксним способом?

- А) Лісник, земля, даль.
- Б) Синь, перехід, юнь.
- В) Гай, мріяти, зелень.
- Г) Наказ, блакить, під'їзд.

4. Наявність внутрішньої форми, етимона; здатність основи до подільності на морфеми; наявність в основі вільного кореня, тобто такого, який може вживатися в складі слова без суфіксів і префіксів – це ознаки ... лексичної основи.

5. Термін «деетимологізація» запровадив український мовознавець (вказати прізвище)....

6. ... афікси – афікси, за допомогою яких слово змінює частиномовну належність.

7. Питання-есе: Префіксальне словотворення в сучасній українській мові.

Варіант 21
Базовий рівень

1. Хто запропонував термін «дериватологія»?

- А) М. Пентелюк;
- Б) І. Ковалик;

- В) В. Горпинич;
- Г) І. Білодід.

2. Яким способом утворено слово „чимдуж”?

- А) основоскладання;
- Б) словоскладання;
- В) зрощення;
- Г) флексійним.

3. Знайдіть слово, утворене префіксально-суфіксальним способом:

- А) виконавець;
- Б) без’язикий;
- В) прочитаний;
- Г) звіт.

4. Як називається ряд спільнокореневих слів, які перебувають у відношеннях послідовної мотивації від вихідної ланки до кінцевої?

- А) похідний ланцюжок;
- Б) словотвірний ланцюг;
- В) твірний корінь;
- Г) основний ланцюжок.

5. Позначте рядок, у якому всі слова утворені префіксальним способом:

- А) набіг, передбачити, міжбрівний, прегарно, імміграція.;
- Б) відмова, надзвичайний, несерйозно, скраю, присолити;
- В) правнук, накреслити, презавзятий, передрукувати
- Г) наказ, прмова, контрреволюція, завеликий, передплата;

Середній рівень

1. Виділіть рядок, у якому всі слова похідні – утворені на базі інших:

- А) писання, тихо, наказати;
- Б) вітер, ліс, юнь;
- В) день, небо, мама;
- Г) сонечко, земля, квіти.

2. Позначте рядок, у якому в твірних основах усіх слів при словотворенні відбувається процес усічення:

- А) листоноша, оголошення, надмірний, загадка;
- Б) детальний, залитий, зосереджений, зріз, зрадіти;
- В) подяка, по-нашому, землекоп, захоплення;
- Г) звіт, наказ, виліт, повідомлення.

3. Виділіть рядок, у якому порушено послідовність похідності – творення одного слова від іншого:

- А) нагородити – винагородити – винагородження;
- Б) сенат-сенатор-сенаторство;
- В) нагорода – винагороджування – нагородний;
- Г) лікар-лікарня-лікарняний.

4. Виділіть рядки, у яких є зайве слово за способом творення:

- А) голівонька, чорнявий, водолаз;
- Б) лісистий, гіркуватий, осінній;
- В) написаний, землероб, мовчання;
- Г) облдержадміністрація, міськвно, педрада.

5. Установіть відповідність між поняттями і визначеннями:

1. твірне утворення;	А) вторинне
2. похідне неподільна значуща частина	Б) найменша

3. твірна основа
твориться нове слово;
4. словотворчий формант
вихідного і вторинного
- утворення , якою воно
- основи вихідного слова.
- слова;
В) слово, від якого
- Г) спільна частина
- слова;
Д) частина вторинного
- відрізняється від
6. Установіть відповідність між словом та способом його
творення:
А безрукавка	1 префіксальний
Б виліт	2 суфіксальний
В черговий	3 префіксально-суфіксальний
Г приїхати	4 безафіксний
	5 перехід з однієї частини мови в іншу
7. ... – це зміна характеру і значення морфем і співвідношень їх у слові при збереженні ним первісної кількості і порядку морфем
8. ...– семантичний, структурний, структурно-семантичний чи інший елемент похідного слова, за допомогою якого воно утворилося і яким відрізняється від твірного.
9. Назвіть синонім до слова «дериватологія»....
10. Процес переміщення меж між морфами в похідній основі, внаслідок чого формуються нові (вторинні) основи

і нові афікси, які можуть втрачати прямий структурно-значеннєвий зв'язок з первинними формами називається ...

Високий рівень

1. Встановіть відповідність:

А) бігун	1 постфіксальний
Б) життєпис	2 суфіксальний
В) стежки-доріжки	3 префіксальний
Г) залісся	4 суфіксально-префіксальний
Д) увійти	5 основоскладання

2. Виділіть рядки, у яких є помилки в морфемному поділі слів:

- А) експрес/і/он/ізм, піан/іст/к/а, кав/яр/н/я;
- Б) зрод/у, рідко/зуб/ий, підніж/к/а;
- В) ки/ян/к/а, бож/е/ськ/ий, роз/пут/а/н/ий;
- Г) вмива/льн/ик, під/суд/ність, при/голуби/ти;

3. Ознаками непохідності лексичної основи є:

- А) відсутність внутрішньої форми;
- Б) наявність внутрішньої форми, етимона;
- В) наявність в основі вільного кореня;
- Г) відсутність в основі службових морфем.

4. ... основи – це такі основи, у складі яких, крім морфів є ще асемантичні сегменти, які не мають самостійної семантичної і словотвірної функції, але мають тотожну з морфами фонемну будову і беруть участь у формуванні лексичної основи.

5. ... – тип деривації, утворення похідного слова з новим стилістичним відтінком у значенні.

6. ... – це формально-семантична схема побудови похідних слів певного способу словотворення, мотивованих словами тої чи іншої частини мови, які мають одне й те саме словотвірне значення.

7. Питання-есе: Лексико-семантичне словотворення в сучасній українській мові.

Варіант 22

Базовий рівень

1. Яка з праць належить В.О. Горпиничу?

- А) «Структура українського дієслова»;
- Б) «Українська словотвірна дериватологія»;
- В) «Вчення про Словотвір»;
- Г) «Сучасні українські прізвища».

2. Знайдіть слово, утворене префіксальним способом :

- А) передати;
- Б) вічний;
- В) відбір;
- Г) всюдихід.

3. Як називається різновид морфологічного словотворення, при якому нове слово утворюється шляхом об'єднання в одне ціле двох чи більше основ або слів за допомогою інтерфіксів?

- А) чисте осново складання;
- Б) спосіб аббревіації;
- В) словоскладання;
- Г) афіксальний.

4. У якому рядку всі слова утворені безафіксним способом?

- А) темно-фіолетовий, високочолий, першоджерело, шахово-шашковий;
- Б) даль, вихід, міць, виріб;

- В) нічний, свояк, ойкати, дивно;
- Г) прохід, заміс, вигін, марно.

5. Хто запропонував термін «дериватологія»?

- А) М. Пентелюк;
- Б) І. Ковалик;
- В) В. Горпинич;
- Г) І. Білодід.

Середній рівень

1. У якому рядку слова утворилися внаслідок словоскладання?

- А) стежки-доріжки, сон-трава, фільм-опера, лікар-хірург;
- Б) автостоянка, Інтерпол, Мін'юст, соцзахист;
- В) першооснова, двозначний, рукописний, Котигорошко;
- Г) м'ясорубка, активістка, пройдисвіт, лісостеп.

2. Виділіть рядок, у якому всі слова похідні – утворені на базі інших:

- А) писання, тихо, наказати;
- Б) вітер, ліс, юнь;
- В) день, небо, мама;
- Г) сонечко, земля, квіти.

3. Позначте рядок, у якому в твірних основах усіх слів при словотворенні відбувається процес усічення:

- А) листоноша, оголошення, надмірний, загадка;
- Б) детальний, залитий, зосереджений, зріз, зрадіти;
- В) подяка, по-нашому, землекоп, захоплення;
- Г) звіт, наказ, виліт, повідомлення.

4. Виділіть рядки, у яких є зайве слово за способом творення:

- А) голівонька, чорнявий, водолаз;

- Б) лісистий, гіркуватий, осінній;
- В) написаний, землероб, мовчання;
- Г) облдержадміністрація, міськвкно, педрада.

5. Визначте правильні словотвірні ланцюги:

- А) зелений-зеленавий-зелень;
- Б) хвороба — хворобливий —хворобливість;
- В) сенат-сенатор-сенаторство;
- Г) учителювати – учень — учити — учитель.

6. Установіть відповідність між словом і його морфемним складом:

1.возз'єднати	А)
корінь,суфікс,закінчення;	
2.володар	Б) корінь, суфікс;
3.призначатися	В) префікс ,корінь,
суфікс,закінчення;	
4.збірка	Г) префікс, корінь, суфікс,
суфікс , постфікс;	
	Д) префікс, префікс,

корінь, суфікс,суфікс.

7. ... – найменша неподільна значуща одиниця мови, яка виступає як носій певного лексичного чи граматичного значення слова і регулярно відтворюється відповідно до моделей цієї мови; це узагальнений тип конкретних різновидів морфів.

8. ... - це процес творення похідних, вторинних одиниць (слів, словоформ, словосполучень, речень, тексту).

9. ...- основна, єдина обов'язкова для кожного слова морфема, що є носієм його лексичного значення, повторюється в усіх граматичних формах і споріднених словах (корінь).

10. Твірним словом лексеми «виліт» є

Високий рівень

1. У яких рядках всі слова утворені одним способом?

А) далекозорість, білолиций, лісозахисний, диван-кровать, чорнобривий;

Б) підземний, запічок, по-моєму, залісся;

В) ніжність, продумування, окраєць, перечитувати, здогад;

Г) землероб, паротяг, лісосплав, атомохід, буревій.

2. Виділіть рядки, у яких всі слова мають непохідну основу:

А) чорний, небо, стіл;

Б) коханий, прекрасний, добро;

В) осінь, зима, літо;

Г) мрія, сумувати, сузір'я.

3. Установіть відповідність між словом та способом його творення:

А залісся

1 префіксальний

Б виліт

2 безсуфіксний

В проїхати

3 префіксально-суфіксальний

Г веселковий

4 суфіксальний

Д землемір

4. ... – різновид (тип) деривації, який реалізується за допомогою зміни синтаксичної функції та морфологічної парадигми, тобто перехід слова з однієї частини мови в іншу та зміна значення відбувається без будь-яких матеріальних перебудов шляхом прийняття іншої системи словозміни.

5. ... - різновид деривації, який реалізується за допомогою еліптичного пропуску одного з елементів двослівної назви .

6. Термін «деетимологізація» запровадив український мовознавець (зазначити прізвище) ...

7. Питання-есе: Поняття лексичної деривації.

Варіант 23

Базовий рівень

1. Як називається вторинне слово, яке є результатом словотворчого акту?
А) відтворююче слово;
Б) твірне слово;
В) похідне слово;
Г) основне слово.
2. Як називається спосіб словотворення, за якого похідне слово, утворюється внаслідок злиття (зрощення) в одне слово синтаксичного словосполучення?
А) лексико-синтаксичний;
Б) лексико-семантичний;
В) суфіксальний;
Г) префіксальний
3. Л.А. Булаховський відносив розділ «Словотвір» до:
А) морфології;
Б) етимології ;
В) лексикології;
Г) фонетики.
4. Визначте спосіб творення слів „діловитий, житній”:
А) префіксальний;
Б) префіксально-суфіксальний;
В) суфіксальний;
Г) безсуфіксний.
5. Як окремий розділ мовознавства словотвір почав формуватися у ...

- А) 30-х рр. XX ст.;
- Б) 40-50-х рр. XX ст.;
- В) 40-50-х рр. XIX ст.;
- Г) 60-х рр. XIX ст.

Середній рівень

1. Виділіть рядок, у якому всі слова утворені способом основоскладання:

- А) якнайважливіший, пташка-приблуда, прегарний;
- Б) землероб, п'ятитомник, лісостеп;
- В) щастя-доля, поет-автомат, інтернаціональний;
- Г) сон-мара, вищенаписаний, привабливий.

2. У якому рядку всі слова утворені одним способом?

- А) добре, бездумний, полтавець, перемелювання, бібліотечний;
- Б) лісостеповий, завідувач, приїхати, школяр, щедрість;
- В) лісостеп, водограй, землероб, хмарочос;
- Г) глибочінь, переїхати, влучно, малеча, веселощі.

3. Ким була висунута «Концепція лексико-семантичного способу словотворення» ?

- А) І.Коваликом;
- Б) Л.Щербою;
- В) В.Виноградовим;
- Г) В.Шанським.

4. Виділіть рядок, у якому всі слова є складноскороченими:

- А) профком, автобудівник, сталевар;
- Б) квартплата, дитсад, профспілка;
- В) сільрада, ощадбанк, держбюджет;
- Г) вітер, злива, спека.

5. Виділіть рядки, у яких є зайве слово за способом творення:

- А) голівонька, чорнявий, водолаз;
- Б) лісистий, гіркуватий, осінній;
- В) написаний, землероб, мовчання;
- Г) облдержадміністрація, міськвно, педрада.

6. Установіть відповідність між словом та способом його творення:

А безрукавка	1 префіксальний
Б виліт	2 суфіксальний
В черговий	3 префіксально-суфіксальний
Г приїхати	4 безафіксний
	5 перехід з однієї частини мови в іншу

7. ...- процес, який перетворює похідну основу в непохідну, внаслідок чого втрачається значення окремих морфем і слово з цією основою семантично відокремлюється від споріднених слів.

8. Редеривація – утворення слова не шляхом ускладнення морфологічної будови вивідного слова, не додаванням словотвірних морфем, а ... морфологічної будови слова.

9. Основна, єдина обов'язкова для кожного слова морфема, що є носієм його лексичного значення, повторюється в усіх граматичних формах і споріднених словах ...

10. Факультативними морфемами в слові називають

Високий рівень

1. У яких рядках всі слова утворені одним способом?

- А) далекозорість, білолиций, лісозахисний, вітряк, чорнобривий;
- Б) залісся, підземний, заозерний, по-нашому, закарпатський;

- В) ніжність, продумування, окрасць, танцівниця, приїхати;
Г) книголюб, землероб, лісосплав, атомохід, буревій.

2. Установіть відповідність:

А стежки-доріжки	1 семантичні єдності
Б батько-мати	2 синонімічні єдності
В місто-герой	3 основоскладання
Г ледве-ледве	4 прикладкові сполучення
	5 повторення

3. У яких рядках усі слова утворено безафіксним способом?

- А) Лісник, земля, даль.
Б) Синь, перехід, юнь.
В) Гай, мріяти, зелень.
Г) Наказ, блакить, під'їзд.

4. Граматичні основи є двох підтипів: словозмінна і

5. ... – тип деривації, утворення похідного слова з новим стилістичним відтінком у значенні.

6. ... – різновид (тип) деривації, який реалізується за допомогою зміни синтаксичної функції та морфологічної парадигми, тобто перехід слова з однієї частини мови в іншу та зміна значення відбувається без будь-яких матеріальних перебудов шляхом прийняття іншої системи словозміни.

7. Питання-есе: Префіксально-суфіксальне словотворення в сучасній українській мові.

Варіант 24

Базовий рівень

1. У якому столітті розділ «Словотвір» відносили до етимології?
А) у XIX ст.;
Б) у XX ст.;
В) у XXI ст.;
Г) у XVIII ст.

2. Знайдіть слово, утворене префіксальним способом:
А) премудрий;
Б) гаряченький;
В) безмежний;
Г) дубок.

3. Як називається ряд спільнокореневих слів, які перебувають у відношеннях послідовної мотивації від вихідної ланки до кінцевої?
А) похідний ланцюжок;
Б) словотвірний ланцюжок;
В) твірний такт;
Г) основний ланцюжок.

4. Хто запропонував термін «дериватологія»?
А) М. Пентелюк;
Б) І. Ковалик;
В) В. Горпинич;
Г) І. Білодід.

5. Знайдіть слово, утворене префіксально-суфіксальним способом:
А) ніхто;
Б) перебудова;
В) заходити;

Г) надбрівний.

Середній рівень

1. Слова якого рядка утворені суфіксальним способом?

- А) заріччя, надлишок, розгалузити, сукупний;
- Б) обніжок, надхмар'я, безробіття, перешийок;
- В) синява, юнацтво, завтрашній, оцінювач;
- Г) плаксі, гордість, діяч, присісти.

2. У якому рядку всі слова утворені одним способом?

- А) далекозорість, білолиций, лісозахисний, близькозорий, чорнобривий;
- Б) по-моєму, запічок, залісся, надхмар'я;
- В) ніжність, продумування, лісостеп, танцівниця, здогад;
- Г) книголюб, чимдуж, лісосплав, атомохід, буревій.

3. З'ясуйте, у якому рядку всі слова становлять пару «твірне – похідне»:

- А) поклик — покликати, позначка — знак, пестливий — пестити;
- Б) варити — переварити, орати — орач, звітувати — звіт;
- В) художник — художниця, загалом — узагальнювати, зброя — обеззброїти,
- Г) безпомилковий — помилковий, здобувати — здобувач, знекровити — кров.

4. Виділіть рядки, у яких всі слова мають інтерфікс:

- А) всезнайка, лікар-хірург, самодіяльність;
- Б) дитбудинок, педучилище, риболов;
- В) старожил, землероб, лісостеп;
- Г) білоручка, старожил, землезрошення.

овіть відповідність між термінами і визначеннями:

зір

А творення граматичних форм слова;

Словотворення
Словоутворення
Словотворення

Б творення форм слів за допомогою флексій;
В розділ науки про мову, що вивчає структуру похідного слова і способи творення нових слів;
Г розділ мовознавства, який вивчає морфемний склад слова;
Д процес творення похідних слів за допомогою словотворчих засобів.

6. Словотворення виконує такі функції :

- А) функцію одного з різновидів номінації ;
- Б) механізм походження похідних, вторинних лексем;
- В) формування і розбудови лексичного складу мови;
- Г) об'єднує слова зі значенням предметності.

7. ... дериватологія – напрямок дослідження словотвірної системи мови з опертям на твірну основу як типологізувальний чинник.

8. ... – повне чи часткове повторення словотворчого афікса, кореня, основи слова або цілого слова як спосіб утворення слів, описових форм чи фразеологічних одиниць.

9. Укажіть прізвище науковця, який вперше запропонував термін «дериватологія» ...

10. Назвіть прізвище ученого, який відносив словотвір до лексикології. ...

Високий рівень

1. Виділіть рядки, у яких всі слова є відприкметниковими утвореннями :

- А) прочитаний, ніжик, мовчання;
- Б) сірість, мужність, доброта;
- В) чесно, добре, по-українськи;
- Г) зроблений, обдуманий, виделка.

2. Виділіть рядки, у яких є помилки в морфемному поділі слів:

А) гарн/о, вір/и/ти, обі/лл/я/ти;

Б) об/мерз/ну/ти, при/жов/к/л/ий, ли/ти;

В) добре/сеньк/ий, сид/ло, куп/е;

Г) холод/но, нев/час/но, вірно.

3. Встановіть відповідність:

1. Семантична деривація

2. Морфологічна деривація

3. Лексична деривація

4. Синтаксична деривація

А) це утворення, формування лексеми як системи сем, це розвиток багатозначності слова;

Б) це така зміна семантики, при якій уже відома семантична одиниця як первинний знак набуває нового (вторинного) значення;

В) це формування вторинних синтаксичних одиниць (одиниць вищого рівня) на базі первинних одиниць (нижчого рівня);

Г) це утворення вторинних слів за допомогою службових морфів (суфіксів, префіксів) на базі інших слів та словосполучень;

Д) це утворення системи

словоформ слова, його парадигми, в якій одна із словоформ є основною, а інші – похідні.

4. ... функція інтерфіксів виявляється в тому, що вони усувають можливий збіг трьох чи чотирьох приголосних у слові.

5. ... – явище вторинної номінації, що пов'язане з перетворенням дієслівного стійкого найменування в синонімічне, здебільшого стилістично марковане, слово-універб.

6. Суфіксоїд – коренева морфема, що виступає в ролі ... суфікса.

7. Питання-есе: Поняття морфа і морфеми.

Варіант 25

Базовий рівень

1. Твірним словом для „переспівування” є:

- А) переспівувати;
- Б) переспівати;
- В) спів;
- Г) співати.

2. Яким способом утворено слово „чимдуж”?

- А) основоскладання;
- Б) словоскладання;
- В) лексико-семантичним (зрощення);
- Г) морфолого-синтаксичним.

3. Поняття «деривації» вперше було введено у ...

- А) 30-х рр. XX ст.;
- Б) 80-х рр. XIX ст.;
- В) 60-х рр. XX ст.;
- Г) 30-х рр. XIX ст.

4. Структурно різні шляхи й прийоми творення нових слів у результаті використання всіх наявних у мові словотворчих ресурсів — це:

- А) словотворчі значення;
- Б) способи словотворення;
- В) словотвірні моделі;
- Г) словотвірні типи.

5. Позначте рядок, у якому всі слова утворені префіксальним способом:

- А) правнук, накреслити, презавзятий, передрукувати;
- Б) відмова, надзвичайний, несерйозно, скраю, присолити;
- В) безголосий, прочитаний, контрреволюція, завеликий, передплата;
- Г) набіг, передбачити, міжбрівний, прегарно, імміграція.

Середній рівень

1. Позначте рядок, у якому в твірних основах усіх слів при словотворенні відбувається процес усічення:

- А) звіт, виставка, виліт, повідомлення;
- Б) листоноша, оголошення, читати, загадка;
- В) подяка, по-нашому, землекоп, захоплення;
- Г) детальний, залитий, зосереджений, зріз, зрадіти.

2. Позначте рядок, у якому всі слова мають непохідну основу:

- А) юнь, сонце, затишок, актор, говорити;
- Б) ходити, ніч, весна, осінній, п'ять;
- В) ліс, книга, дощ, новий, голова;
- Г) малиновий, золотий, червоний, донька, скляний.

3. Виділіть рядок, у якому всі слова утворені безсуфіксним способом:

- А) виклад, юнь, розгром;
- Б) молодь, гнів, читач;
- В) синь, розповідь, туманний;
- Г) перший, перехід, милість.

4. Ознаками похідності лексичної основи є:

- А) відсутність внутрішньої форми;
- Б) здатність основи до подільності на морфеми;
- В) відсутність в основі службових морфем;
- Г) наявність в основі вільного кореня.

5. Установіть відповідність між словом і способом словотворення:

1. Морфолого-синтаксичний спосіб словотворення

2. Лексико-синтаксичний спосіб словотворення

3. Лексико-семантичний спосіб словотворення

А) це спосіб творення нових слів унаслідок розщеплення значення слова на самостійні значення;

Б) це спосіб творення нових слів шляхом переходу слів одного граматичного класу в інший;

В) це такий спосіб, коли похідне слово утворюється на базі синтаксичного

вільного словосполучення,
компоненти якого
зливаються в єдину цілісну
лексичну одиницю без будь-
яких формально-
граматичних змін;

Г) це спосіб утворення
нових слів за допомогою
афіксів.

6. Установіть відповідність між словом і способом словотворення:

1. приїхати

А) префіксальний;

2. написаний

Б) суфіксальний;

**3. надбрівний
суфіксальний;**

В) префіксально-

4. хмарочос

Г) словоскладання;

Д) основоскладання.

7. Праця «Українська словотвірна дериватологія» належить (вказати прізвище)....

8. ... – семантичний, структурний, структурно-семантичний чи інший елемент похідного слова, за допомогою якого воно утворилося і яким відрізняється від твірного.

9. ... - процес, який перетворює похідну основу в непохідну, внаслідок чого втрачається значення окремих морфем і слово з цією основою семантично відокремлюється від споріднених слів.

10. ... - це процес творення похідних, вторинних одиниць (слів, словоформ, словосполучень, речень, тексту).

Високий рівень

1. Процес опрощення в своїх працях інтерпретували такі мовознавці:

А) В. Виноградов, О. Земська;

- Б) Б. Головін, В. Немченко;
В) Л. Булаховський, М. Шанський;
Г) О. Гвоздєєв, О. Тихонов.

2. Встановіть відповідність:

1. Семантична деривація
2. Морфологічна деривація
3. Лексична деривація
4. Синтаксична деривація

А) це утворення, формування лексеми як системи сем, це розвиток багатозначності слова;

Б) це така зміна семантики, при якій уже відома семантична одиниця як первинний знак набуває нового (вторинного) значення;

В) це формування вторинних синтаксичних одиниць (одиниць вищого рівня) на базі первинних одиниць (нижчого рівня);

Г) це утворення вторинних слів за допомогою службових морфів (суфіксів, префіксів) на базі інших слів та словосполучень;

Д) це утворення системи словоформ слова, його парадигми, в якій одна із

словоформ є основною, а
інші – похідні.

3. Між похідним словом і твірною базою існують такі різновиди семантичних відношень:

- А) транспозиційні і мутаційні;
- Б) апелятивні і акцентуаційні;
- В) еквівалентні і модифікаційні;
- Г) акцентуаційні і модифікаційні.

4. ... – різновид деривації, який реалізується втратою власною назвою здатності називати лише один предмет з ряду однорідних і набуття нею здатності до узагальнення.

5. ... – це формально-семантична схема побудови похідних слів певного способу словотворення, мотивованих словами тої чи іншої частини мови, які мають одне й те саме словотвірне значення.

6. ... основи – це такі основи, у складі яких, крім морфів є ще асемантичні сегменти, які не мають самостійної семантичної і словотвірної функції, але мають тотожну з морфами фонемну будову і беруть участь у формуванні лексичної основи.

7. Питання есе: Внесок І. Ковалика в розвиток української словотвірної науки.

Варіант 26

Базовий рівень

1. Яке слово утворилося суфіксальним способом?

- А) прочитавши;

- Б) приїхати;
- В) надхмарний;
- Г) залісся.

2. Виділіть варіант, у якому не всі слова спільнокореневі:

- А) дим, димок, задимлений, димить;
- Б) вірш, віршований, віршувати, віршик;
- В) любити, любов, улюблений, любощі;
- Г) вода, водний, підводний, заводити.

3.. Структурно різні шляхи й прийоми творення нових слів у результаті використання всіх наявних у мові словотворчих ресурсів — це:

- А) способи словотворення;
- Б) словотворчі значення;
- В) словотвірні моделі;
- Г) словотвірні типи.

4. Яка з праць належить В.О. Горпиничу?

- А) «Структура українського дієслова»;
- Б) «Українська словотвірна дериватологія»;
- В) «Вчення про Словотвір»;
- Г) «Словник українських морфем».

5. Позначте рядок, у якому всі слова утворені префіксально-суфіксальним способом:

- А) телепередача, провесна, віце-консул;
- Б) шістдесятник, здоровань, молодець;
- В) подорожник, пританцьовувати, настільний;
- Г) читач, трудівник, поетеса.

Середній рівень

1. Виділіть рядок, у якому порушено послідовність похідності – творення одного слова від іншого:

- А) мовити – промовити – промова;
- Б) читати – прочитати – прочитання;
- В) казати – наказ – наказати;
- Г) ліс – лісок – лісочок.

2. Позначте рядок, у якому всі слова мотивуються дієсловами:

- А) домівка, підписання, підґрунтя, підкладка, чесно;
- Б) звіт, перелаз, сидячи, викладання, прочитаний;
- В) сміятися, порядність, шумно, надходити, наполегливо;
- Г) заповідь, палій, розбігтися, охоронець, давній.

3. Позначте рядок, у якому в твірних основах усіх слів при словотворенні відбувається процес усічення:

- А) заява, виставка, виліт, повідомлення;
- Б) листоноша, оголошення, пісенний, загадка;
- В) зрада, по-нашому, землекоп, захоплення;
- Г) детальний, залитий, зосереджений, зріз, зрадіти.

4. У яких рядках всі слова утворені безафіксним способом?

- А) темно-фіолетовий, високочолий, першоджерело, шахово-шашковий;
- Б) даль, вихід, міць, виріб;
- В) нічний, свояк, ойкати, дивно;
- Г) відхід, закид, зелень.

5. Встановіть відповідність:

- 1. словотвірне гніздо
- 2. словотвірний тип
- 3. словотвірна модель
- 4. словотвірний ланцюжок

А) схема побудови похідних слів, яка характеризується такими обов'язковими ознаками: спільність

частиномовної належності
твірних і похідних слів;

Б) ряд спільнокореневих
слів, які перебувають у
відношеннях послідовної
мотивації від вихідної ланки
до кінцевої;

В) сукупність
спільнокореневих слів, що
утворюються від одного і
того ж вихідного слова і
перебувають одне з одним в
ієрархічній залежності;

Г) схема побудови слів
певної частини мови, що
утворені спільним
формантом і виражають одне
словотвірне значення;

Д) зумовленість вибору
твірного форманта
сукупністю семантичних,
фонематичних і морфемних
ознак твірного слова.

**6. Установіть відповідність між словом і способом
словотворення:**

1. лінуватися

А) постфіксальний;

**2. хтось
постфіксальний;**

Б) суфіксально-

**3. надбрівний
суфіксальний;
4. зелень**

**В) префіксально-
Г) безафіксний;
Д) основоскладання.**

7. ... – перехід слів з інших частин мови до класу іменників.
8. Словотвірна ... – це мінімальний бінарний ланцюжок, який складається з твірного й похідного слів і є ланкою розширеного словотвірного ланцюжка
9. ... - це процес творення похідних, вторинних одиниць (слів, словоформ, словосполучень, речень, тексту).
10. ... – повне чи часткове повторення словотворчого афікса, кореня, основи слова або цілого слова як спосіб утворення слів, описових форм чи фразеологічних одиниць.

Високий рівень

1. Виділіть рядки, у яких не порушено послідовність похідності – творення одного слова від іншого:

- А) наказати – наказовий– наказ;
Б) нагородити – нагорода – винагорода;
В) нагорода – винагороджування – нагородний;
Г) нагородити – нагороджувати – нагороджуватися.

2. Кому з науковців належать визначення?

1. Б.М.Головін
словотворення слід розуміти

А) «Під способами

метод, за допомогою

тип словотворення або

інше слово»;

якого утворене те чи

3.О.М.Тихонов В) «Способи
словотворення - це узагальнено – диференційоване
визначення того, як утворені й утворюються нові
слова»;

3. За характером словотвірного значення словотвірні типи поділяються на:

- А) синтагматичні;
Б) транспозиційні;
В) нетранспозиційні;
Г) несинтагматичні.

4. Словотвірний ... – це формально-семантична схема побудови похідних слів певного способу словотворення, мотивованих словами тої чи іншої частини мови, які мають одне й те саме словотвірне значення.

5. ... – різновид деривації, який реалізується втратою власною назвою здатності називати лише один предмет з ряду однорідних і набуття нею здатності до узагальнення.

6. ... основи – це такі основи, у складі яких, крім морфів є ще асемантичні сегменти, які не мають самостійної

семантичної і словотвірної функції, але мають тотожну з морфами фонемну будову і беруть участь у формуванні лексичної основи.

7. Питання есе: Взаємозв'язок морфеміки і словотвору.

Варіант 27

Базовий рівень

1. Яка з праць належить В.О. Горпиничу?

- А) «Структура українського дієслова»;
- Б) «Українська словотвірна дериватологія»;
- В) «Вчення про Словотвір»;
- Г) «Сучасні українські прізвища».

2. Префіксальний спосіб творення слів – це :

- А) спосіб творення слів за допомогою словотворчих префіксів;
- Б) спосіб творення слів шляхом приєднання до твірної основи словотворчих постфіксів;
- В) спосіб творення слів за допомогою словотворчих суфіксів;
- Г) спосіб творення слів шляхом одночасного приєднання до твірної основи словотворчих префіксів і суфіксів.

3. Поняття «деривації» вперше було введено у ...

- А) 30-х рр. XX ст.;
- Б) 80-х рр. XIX ст.;
- В) 60-х рр. XX ст.;
- Г) 30-х рр. XIX ст.

4. Твірним словом для „переспівування” є:

- А) переспівувати;
- Б) переспівати;
- В) спів;

Г) співати.

5. Знайдіть слово, утворене префіксально-суфіксальним способом:

- А) виконавець;
- Б) без'язикий;
- В) помірковано;
- Г) розмір.

Середній рівень

1. Позначте рядок, у якому в твірних основах усіх слів при словотворенні відбувається процес усічення:

- А) налив, виставка, виліт, повідомлення;
- Б) листоноша, оголошення, вікно, загадка;
- В) подяка, по-нашому, землекоп, захоплення;
- Г) зимовий, залитий, зосереджений, зріз, зрадіти.

2. Виділіть рядок, у якому всі слова утворені безсуфіксним способом:

- А) виліт, юнь, розгром;
- Б) молодь, гнів, читач;
- В) синь, розповідь, туманний;
- Г) перший, перехід, милість.

3. Позначте рядок із словотвірним ланцюгом

- А) ділити — поділити — розподіл — розподілити;
- Б) біг — бігати — перебіг — перебігати;
- В) вік — вічний — вічно — навічно;
- Г) вимір — міряти — виміряти — вимірний.

4. Ознаками похідності лексичної основи є:

- А) відсутність внутрішньої форми;

- Б) здатність основи до подільності на морфеми;
В) відсутність в основі службових морфем;
Г) наявність в основі вільного кореня.

5. Встановіть відповідність:

1. словотвірне гніздо
2. словотвірний тип
3. словотвірна модель
4. словотвірний ланцюжок

А) схема побудови похідних слів, яка характеризується такими обов'язковими ознаками: спільність частиномовної належності твірних і похідних слів;

Б) ряд спільнокореневих слів, які перебувають у відношеннях послідовної мотивації від вихідної ланки до кінцевої;

В) сукупність спільнокореневих слів, що утворюються від одного і того ж вихідного слова і перебувають одне з одним в ієрархічній залежності;

Г) схема побудови слів певної частини мови, що утворені спільним формантом і виражають одне словотвірне значення;

Д) зумовленість вибору

твірного форманта
сукупністю семантичних,
фонематичних і морфемних
ознак твірного слова.

6. Процес опрощення в своїх працях інтерпретували такі мовознавці:

- А) В. Виноградов, О. Земська;
- Б) Б. Головін, В. Немченко;
- В) Л. Булаховський, М. Шанський;
- Г) О. Гвоздєєв, О. Тихонов.

7. Службовий морф, який знаходиться в середині кореня, – це ...

8. ... - це процес творення похідних, вторинних одиниць (слів, словоформ, словосполучень, речень, тексту).

9. Процес переміщення меж між морфами в похідній основі, внаслідок чого формуються нові (вторинні) основи і нові афікси, які можуть втрачати прямий структурно-значеннєвий зв'язок з первинними формами називається ...

10. Факультативними морфемами в слові називають ...
Високий рівень

1. Виділіть рядки, у яких не порушено послідовність похідності – творення одного слова від іншого:

- А) мовити – промовити – промова;
- Б) читати – прочитати – прочитання;
- В) казати – наказ – наказати;
- Г) ліс – лісок – лісочок.

2. Встановіть відповідність:

1. Семантична деривація		А) це утворення,
2. Морфологічна деривація		

- 3. Лексична деривація
- 4. Синтаксична деривація

формування лексеми як системи сем, це розвиток багатозначності слова;

Б) це така зміна семантики, при якій уже відома семантична одиниця як первинний знак набуває нового (вторинного) значення;

В) це формування вторинних синтаксичних одиниць (одиниць вищого рівня) на базі первинних одиниць (нижчого рівня);

Г) це утворення вторинних слів за допомогою службових морфів (суфіксів, префіксів) на базі інших слів та словосполучень;

Д) це утворення системи словоформ слова, його парадигми, в якій одна із словоформ є основною, а інші – похідні.

3. Між похідним словом і твірною базою існують такі різновиди семантичних відношень:

А) транспозиційні і мутаційні;

- Б) апелятивні і акцентуаційні;
- В) еквівалентні і модифікаційні;
- Г) акцентуаційні і модифікаційні.

4. ... – злиття морфем, яке супроводжується зміною морфемного складу слова.

5. ... – тип деривації, утворення похідного з новим лексичним значенням.

6. ... – розділ науки про мову, в якому вивчається фонема як елемент побудови морфем і словоформ.

7. Питання-есе: Словоскладання в сучасній українській мові.

Варіант 28

Базовий рівень

1. Хто з учених запропонував термін «дериватологія»?

- А) Ю. Редько;
- Б) І. Ковалик;
- В) В. Горпинич;
- Г) І. Білодід.

2. Який розділ мовознавства вивчає процес творення слів, його словотвірну структуру?

- А) дериватологія;
- Б) граматики;
- В) морфологія;
- Г) лексикологія.

3. Центальною одиницею слова є:

- А) суфікс;
- Б) префікс;

- В) корінь;
- Г) інтерфікс.

4. Словотвірні засоби поділяють на :

- А) основні і допоміжні;
- Б) вторинні і первинні;
- В) повнозначні і службові;
- Г) суфіксальні і префіксальні.

5. Знайдіть слово, утворене суфіксальним способом:

- А) зроблений;
- Б) премудрий;
- В) запічок;
- Г) надавати.

Середній рівень

1. У якому рядку всі слова утворені одним способом?

- А) пастух, самовар, фотоальбом, безрадний, переписування;
- Б) прочитати, косарка, подорожник, сивуватий, підсніжник;
- В) записати, прегіркий, ультрамодний, приїхати, правнук.
- Г) мовчун, звіт, програвач, визволитель, мужність.

2. Виділіть рядок, у якому всі слова похідні – утворені на базі інших:

- А) мова, лити, стіл;
- Б) всюдихід, вісімсот, передвечір'я;
- В) сила, сильний, вікно;
- Г) сірий, будинок, лист.

3. Виділіть рядок, у якому всі слова утворені суфіксальним способом:

- А) сільський, крапля, одеський;
- Б) гарний, по-нашому, вогкуватий;
- В) пломбування, зав'язати, краєчок;
- Г) прадіда, вічність, передпокій.

4. У яких рядках усі слова утворені безафіксним способом?

- А. Ліс, земля, даль.
- Б. Синь, перехід, юнь.
- В. Гай, мрія, зелень.
- Г. Далеч, блакить, насип.

5. Установіть відповідність між словом та способом його творення:

А тваринка	1 префіксальний
Б синь	2 суфіксальний
В найдавніший	3 префіксально-суфіксальний
Г по-вашому	4 безафіксний
	5 перехід з однієї частини мови в іншу

6. У яких рядках всі слова утворені суфіксальним способом?

- А) темно-фіолетовий, високочолий, першоджерело;
- Б) скошена, садочок, зимовий, відпочивши;
- В) нічний, присісти, ойкати, дивно;
- Г) морозець, прочитавши, чесно, лісок.

7. ... функція інтерфіксів виявляється в тому, що вони усувають можливий збіг трьох чи чотирьох приголосних у слові.

8. Термін «деестимологізація» запровадив український мовознавець (вказати прізвище) ...

9. ... – це мінімальний бінарний ланцюжок, який складається з твірного й похідного слів і є ланкою розширеного словотвірного ланцюжка.

10. ... - різновид деривації, який реалізується втратою власною назвою здатності називати лише один предмет з ряду однорідних і набуття нею здатності до узагальнення.

Високий рівень

1. Визначте, у яких рядках всі слова мотивуються іменниками:

- А) боязкий, говіркий, жорстокий, бігти, писаний, написаний;
- Б) плановий, вишняк, книжковий, птаство, віконечко;
- В) материн, осінній, панич, ведмедик, студентство;
- Г) аполітичний, сонечко, погляд, підтекст, заздрість.

2. Процес опрощення в своїх працях інтерпретували такі мовознавці:

- А) В. Виноградов, О. Земська;
- Б) Б. Головін, В. Немченко;
- В) Л. Булаховський, М. Шанський;
- Г) О. Гвоздєєв, О. Тихонов.

3. Встановіть відповідність:

1. Мутаційні суфікси

2. Транспозиційні суфікси

А) це такі морфеми, за допомогою яких утворюються слова і їх

3. Модифікаційні суфікси

несинтаксичні форми;

Б) це такі суфікси, які не змінюють ні частиномовної приналежності, ні лексичного значення твірного слова, а вносять в нього якісно-кількісний або емоційно-оціночний відтінок;

В) це такі суфікси, які змінюють лексичне значення твірного слова незалежно від його частиномовної приналежності;

Г) це такі суфікси, які змінюють частиномовну приналежність твірного слова при збереженні його основного лексичного значення.

4. Процес ... меж між морфами в похідній основі, внаслідок чого формуються нові (вторинні) основи і нові афікси, які можуть втрачати прямий структурно-значеннєвий зв'язок з первинними формами називається перерозкладом.

5. Факультативними морфемами в слові називають

6. Назвіть прізвище ученого, який відносив словотвір до лексикології

7. Питання-есе: Аббревіація як спосіб словотворення.

Варіант 29
Базовий рівень

1. Яким способом утворено слово „втридорога”?

- А) основоскладання;
- Б) словоскладання;
- В) зрощення;
- Г) префіксальним.

2. Твірним словом для „перечитування” є:

- А) перечитувати;
- Б) читання;
- В) прочитати;
- Г) читанка.

3. Знайдіть слово, утворене префіксально-суфіксальним способом:

- А) виконавець;
- Б) залісся;
- В) помірковано;
- Г) розмір.

4. Знайдіть слово, у якому немає закінчення:

- А) ліс;
- Б) далекий;
- В) озеро;
- Г) по-нашому.

5. Позначте рядок, у якому всі слова утворені префіксальним способом:

- А) правнук, накреслити, презавзятий, передрукувати;
- Б) відмова, надзвичайний, несерйозно, скраю, присолити;
- В) безголосий, прамова, контрреволюція, завеликий,

передплата;

Г) набіг, передбачити, міжбрівний, прегарно, імміграція.

Середній рівень

1. Позначте рядок, у якому в твірних основах усіх слів при словотворенні відбувається процес усічення:

А) звіт, виставка, виліт, повідомлення;

Б) листоноша, оголошення, читач, загадка;

В) подяка, по-нашому, землекоп, захоплення;

Г) детальний, залитий, зосереджений, зріз, зрадіти.

2. Виділіть рядок, у якому всі слова утворені безсуфіксальним способом:

А) виклад, юнь, розгром;

Б) молодь, гнів, читач;

В) синь, розповідь, туманний;

Г) перший, перехід, милість.

3. У котрому рядку всі слова утворені одним способом?

А) пастух, самовар, фотоальбом, безрадний, переписування;

Б) віялка, косарка, лісостеп, сивуватий, підсніжник;

В) записати, прегіркий, ультрамодний, антивоєнний, правнук.

Г) мовчун, приймач, приїхати, визволитель, мужність.

4. Виділіть рядки, у яких є зайве слово за способом творення:

А) голівонька, чорнявий, водолаз;

Б) лісистий, гіркуватий, осінній;

В) звіт, водиця, мовчання;

Г) облдержадміністрація, міськвкно, педрада.

5. Установіть відповідність між словом і способом словотворення:

1. Морфолого-синтаксичний спосіб словотворення

А) це спосіб творення нових слів унаслідок розщеплення значення слова на самостійні значення;

2. Лексико-синтаксичний спосіб словотворення

Б) це спосіб творення нових слів шляхом переходу слів одного граматичного класу в інший;

3. Лексико-семантичний спосіб словотворення

В) це такий спосіб, коли похідне слово утворюється на базі синтаксичного вільного словосполучення, компоненти якого зливаються в єдину цілісну лексичну одиницю без будь-яких формально-граматичних змін;

Г) це спосіб утворення нових слів за допомогою афіксів.

6. Встановіть відповідність між словом та способом його творення:

А по-нашому

1 префіксальний

Б виліт

2 суфіксальний

В приїхати

3 префіксально-суфіксальний

Г прочитаний

4 безсуфіксний

Д лісостеп

7. ... – різновид деривації, який реалізується втратою власною назвою здатності називати лише один предмет з ряду однорідних і набуття нею здатності до узагальнення.

8. ... – семантичний, структурний, структурно-семантичний чи інший елемент похідного слова, за допомогою якого воно утворилося і яким відрізняється від твірного.

9. Назвіть синонім до слова «дериватологія»

10. ... – повне чи часткове повторення словотворчого афікса, кореня, основи слова або цілого слова як спосіб утворення слів, описових форм чи фразеологічних одиниць.

Високий рівень

1. Встановіть відповідність:

1. Мутаційні суфікси

2. Транспозиційні суфікси

3. Модифікаційні суфікси

А) це такі морфеми, за допомогою яких утворюються слова і їх несинтаксичні форми;

Б) це такі суфікси, які не змінюють ні частиномовної приналежності, ні лексичного значення твірного слова, а вносять в нього якісно-кількісний або емоційно-оціночний

відтінок;

В) це такі суфікси, які змінюють лексичне значення твірного слова незалежно від його частиномовної приналежності;

Г) це такі суфікси, які змінюють частиномовну приналежність твірного слова при збереженні його основного лексичного значення.

2. Виділіть рядки, у яких є помилки в морфемному поділі слів:

- А) експрес/і/он/ізм, піан/іст/к/а, кав/яр/н/я;
- Б) зрод/у, рідко/зуб/ий, підніж/к/а;
- В) ки/ян/к/а, бож/е/ськ/ий, роз/пут/а/н/ий;
- Г) вмива/льн/ик, під/суд/ність, при/голуби/ти;

3. Між похідним словом і твірною базою існують такі різновиди семантичних відношень:

- А) транспозиційні і мутаційні;
- Б) апелятивні і акцентуаційні;
- В) еквівалентні і модифікаційні;
- Г) акцентуаційні і модифікаційні.

4. Поняття ... ввів В. О. Богородицький.

5. ... афікси – афікси, при додаванні яких, слово не змінює частиномовної належності.

6. ...– це формально-семантична схема побудови похідних слів певного способу словотворення, мотивованих словами тої чи іншої частини мови, які мають одне й те саме словотвірне значення.

7. Питання-есе: Поняття твірної бази.

Варіант 30
Базовий рівень

1. Поняття «дери́вації» вперше було введено у ...

- А) 30-х рр. XX ст.;
- Б) 80-х рр. XIX ст.;
- В) 60-х рр. XX ст.;
- Г) 30-х рр. XIX ст.

2. Позначте рядок, у якому всі слова мотивуються прикметниками:

- А) зимовий, порядність, кольоровий, презавзятий, шумно;
- Б) чесно, найкращий, добрун, по-українському, спокійно;
- В) привласнити, величезний, теплота, земляний, холодно;
- Г) аморальний, по-нашому, наполегливо, синява, старість.

3. Виділіть варіант, у якому не всі слова спільнокореневі:

- А) застава, заставити, застарий, заставляти;
- Б) білий, біліший, побіліти, білизна;
- В) хитрий, хитрість, хитрувати, хитро;
- Г) сум, сумувати, сумний, сумно.

4. Структурно різні шляхи й прийоми творення нових слів у результаті використання всіх наявних у мові словотворчих ресурсів — це:

- А) способи словотворення;
- Б) словотворчі значення;
- В) словотвірні моделі;
- Г) словотвірні типи.

5. Позначте рядок, у якому всі слова утворені префіксальним способом:

- А) присісти, накреслити, презавзятий, передрукувати;
- Б) відмова, надзвичайний, несерйозно, скраю, присолити;
- В) безголосий, землероб, контрреволюція, завеликий, передплата;
- Г) набіг, передбачити, міжбрівний, прегарно, імміграція.

Середній рівень

1. Виділіть варіант, у якому є помилки в морфемному поділі слів:

- А) холод/но, нев/час/но, вірно;
- Б) о/холо/ну/ти, су/час/н/ий, ультра/звук;
- В) роз/від/ник, при/ку/т/ий, за/мет/іль;
- Г) вод/а, син/ій, зем/ляк, один.

2. Позначте рядок, у якому всі слова мають непохідну основу:

- А) ліс, книга, дощ, новий, голова;
- Б) юнь, сонце, затишок, актор, говорити;
- В) ходити, ніч, весна, осінній, п'ять;
- Г) малиновий, золотий, червоний, донька, скляний.

3. Позначте рядок, у якому в твірних основах усіх слів при словотворенні відбувається процес усічення:

- А) звіт, виставка, виліт, повідомлення;

- Б) листоноша, оголошення, денний, загадка;
- В) подяка, по-нашому, землекоп, захоплення;
- Г) детальний, залитий, зосереджений, зріз, зрадіти.

4. Ознаками похідності лексичної основи є:

- А) відсутність внутрішньої форми;
- Б) здатність основи до подільності на морфеми;
- В) відсутність в основі службових морфем;
- Г) наявність в основі вільного кореня.

5. Встановіть відповідність:

- 1. словотвірне гніздо
- 2. словотвірний тип
- 3. словотвірна модель
- 4. словотвірний ланцюжок

А) схема побудови похідних слів, яка характеризується такими обов'язковими ознаками: спільність частиномовної належності твірних і похідних слів;

Б) ряд спільнокореневих слів, які перебувають у відношеннях послідовної мотивації від вихідної ланки до кінцевої;

В) сукупність спільнокореневих слів, що утворюються від одного і того ж вихідного слова і перебувають одне з одним в ієрархічній залежності;

Г) схема побудови слів певної частини мови, що утворені спільним формантом і виражають одне словотвірне значення;

Д) зумовленість вибору твірного форманта сукупністю семантичних, фонематичних і морфемних ознак твірного слова.

6. Установіть відповідність між словом і способом словотворення:

1. прехороший	А) префіксальний;
2. холодненький	Б) суфіксальний;
3. надбрівний	В) префіксально-
суфіксальний;	
4. хмарочос	Г) безафіксний;
	Д) основоскладання.

7. Праця «Українська словотвірна дериватологія» належить (вказати прізвище)...

8. Мінімальна частина словоформи (сегментом), що характеризується єдністю плану значення (змісту) і плану його вираження (форми) називається

9. ... - процес, який перетворює похідну основу в непохідну, внаслідок чого втрачається значення окремих морфем і слово з цією основою семантично відокремлюється від споріднених слів.

10. ... - це процес творення похідних, вторинних одиниць (слів, словоформ, словосполучень, речень, тексту).

Високий рівень

1. Виділіть рядки, у яких всі слова утворені префіксально-суфіксальним способом:

- А) приказка, прадід, написаний;
- Б) надвечір'я, по-братньому, по-нашому;
- В) нагрудник, міжгір'я, застінок;
- Г) виліт, зроблений, підписавши.

2. Встановіть відповідність:

- 1. Семантична деривація
- 2. Морфологічна деривація
- 3. Лексична деривація
- 4. Синтаксична деривація

А) це утворення, формування лексики як системи сем, це розвиток багатозначності слова;

Б) це така зміна семантики, при якій уже відома семантична одиниця як первинний знак набуває нового (вторинного) значення;

В) це формування вторинних синтаксичних одиниць (одиниць вищого рівня) на базі первинних одиниць (нижчого рівня);

Г) це утворення вторинних слів за допомогою службових морфів (суфіксів, префіксів) на базі інших слів та словосполучень;

Д) це утворення системи словоформ слова, його

парадигми, в якій одна із
словоформ є основною, а
інші – похідні.

3. Між похідним словом і твірною базою існують такі різновиди семантичних відношень:

- А) транспозиційні і мутаційні;
- Б) апелятивні і акцентуаційні;
- В) еквівалентні і модифікаційні;
- Г) акцентуаційні і модифікаційні.

4. Поняття «деривації» вперше введено польським мовознавцем....

5. ... - це такі суфікси, які змінюють частиномовну приналежність твірного слова при збереженні його основного лексичного значення.

6. ... – різновид (тип) деривації, який реалізується за допомогою зміни синтаксичної функції та морфологічної парадигми, тобто перехід слова з однієї частини мови в іншу та зміна значення відбувається без будь-яких матеріальних перебудов шляхом прийняття іншої системи словозміни.

7. Питання-есе: Функції морфем.